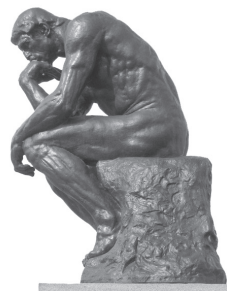

Година 12, број 47, септември
Скопје 2014

—

Year 12, No 47, September
Skopje 2014

ПОЛИТИЧКА МИСЛА

—

Ефикасна пазарна економија и социјална (не)еднаквост

political thought

—

Functioning Market Economy and Social (in)Equality

Содржина / Contents

ВОВЕД / INTRODUCTION

- 5 ЕФИКАСНА ПАЗАРНА ЕКОНОМИЈА И СОЦИЈАЛНА (НЕ)ЕДНАКВОСТ
Ненад Марковиќ
- 7 FUNCTIONING MARKET ECONOMY AND SOCIAL (IN)EQUALITY
Nenad Marković

АКТУЕЛНО / CURRENT

- 9 ЕВРОКРИЗАТА И ГЕРМАНСКАТА СПОСОБНОСТ ЗА ШТЕДЕЊЕ:
МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА ВО ВОНРЕДНА СОСТОЈБА
Андреас Јарон
THE EURO CRISIS AND GERMANY'S ABILITY TO SAVE MONEY: MONETARY
POLICY IN A STATE OF ENGINEERING
Andreas Jaron
- 25 ЕДЕН ПОИНАКОВ ПОГЛЕД: СЛОБОДНИОТ ПАЗАР
И КРИТИКАТА НА СОЦИЈАЛНАТА ЕДНАКВОСТ
Горан Илиќ
A DIFFERENT VIEW: THE FREE MARKET
AND THE CRITIQUE OF SOCIAL EQUALITY
Goran Ilić
- 35 ДОБРИОТ ЖИВОТ
Макс А. Хефер
THE GOOD LIFE
Max A. Höfer
- 41 „ТЕМЕЛЕН РЕМОТ“ ЗА КОНЦЕПЦИИТЕ НА ПАЗАРНАТА ЕКОНОМИЈА
И ОПШТЕСТВЕНАТА (НЕ)ЕДНАКВОСТ
Свето Тоевски
A GENERAL OVERHAUL OF THE CONCEPTS OF MARKET ECONOMY
AND SOCIAL (IN)EQUALITY
Sveto Toevski

- 57 ПОРАСТОТ НА НЕЕДНАКВОСТА ВО ПРИХОДИТЕ МЕЃУ ЗЕМЈИТЕ ВО СВЕТОТ
ПРЕТСТАВЕН ПРЕКУ ИНДИКАТОРОТ ЏИНИ
Весна Мицајкова
INCOME DISPARITY INCREASE IN THE COUNTRIES IN THE WORLD
PRESENTED THROUGH THE GINI INDEX
Vesna Micajkova
- 65 РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ПРОБЛЕМОТ СО НЕВРАБОТЕНОСТА СЕГА И
ПО ПРИСТАПУВАЊЕТО ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА
Билјана Чавкоска
THE REPUBLIC OF MACEDONIA AND THE PROBLEM OF UNEMPLOYMENT
NOW AND AFTER JOINING THE EUROPEAN UNION
Biljana Čavkoska
- 73 СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА, НЕЈЗИНИТЕ ВЛИЈАНИЈА НА
МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА И ВЛАДИНИТЕ АНТИКРИЗНИ МЕРКИ
Анета Стојановска-Стефанова
THE WORLD ECONOMIC CRISIS, ITS IMPACT ON THE MACEDONIAN
ECONOMY AND GOVERNMENTAL ANTI-CRISIS MEASURES
Aneta Stojanovska-Stefanova
- 81 КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ДЕЛОТО „КАПИТАЛОТ ВО 21 ВЕК“,
ОД Т. ПИКЕТИ
Бојан Богевски
REVIEW OF THE *CAPITAL IN THE 21-ST CENTURY*, BY T. PIKETTY
Bojan Bogeovski
- 87 ЗА АВТОРИТЕ / ABOUT THE AUTHORS**

ЕФИКАСНА ПАЗАРНА ЕКОНОМИЈА И СОЦИЈАЛНА (НЕ)ЕДНАКВОСТ

—

автор: Ненад Марковиќ

Почитувани читатели,

Уредничкиот одбор на списанието „Политичка мисла“ одлучи претпоследниот број на списанието во 2014 година да го посвети на темата од областа на економијата. Иако економијата како тема се јавува одвреме-навреме во „Политичка мисла“, овој пат уредничкиот одбор реши темата конкретно да се фокусира на пазарната економија и на социјалната нееднаквост. Причините за избор на ваква тема се повеќе од очигледни – од една страна, тоа е глобалната економска криза, која сè повеќе се чувствува и во локалниот контекст; а од друга страна, причината за избор на оваа тема лежи и во фактот што сите земји во регионот, па и Република Македонија, страдаат од високи вредности на коефициентот Џини (Gini index), што значи дека имаат изразени социјални разлики и несовпаѓање, разлика во приходот, мерено на ниво на домаќинство.

Во содржинска смисла, овој број на „Политичка мисла“ нуди мноштво текстови и анализи коишто се осврнуваат на проблематиката на пазарната економија и социјалните нееднаквости. На читателот му се нудат содржини што се осврнуваат на светската економска криза, конкретните влијанија во локален контекст, но и одговорот на политичките чинители во земјата на овој феномен. Од друга страна, стојат теоретски теми како што се критиката на концептот на социјална еднаквост и нејзиното потенцијално преобмислување, но и конкретни анализи на глобалните социјални разлики меѓу државите во светот, токму низ призма на коефициентот Џини, и тесно поврзаниот

проблем на невработеноста во Република Македонија во контекст на напорите на државата за влез во Европската Унија. Тука е, секако, и редовниот книжевен осврт, во овој број посветен на канонското дело „Капиталот во 21 век“ од Томас Пикети, повеќе во насока на суштинска критика на книгата.

Изборот на овие текстови се раководи од неколку дилеми и прашања коишто се заеднички за сите содржини презентирани во овој број на „Политичка мисла“, а се однесуваат на темата што уредничкиот одбор реши да ја обработува во овој број. На што се должи светската економска криза? Какви се последиците во глобален и локален контекст? Дали „стапицата на штедење“ ќе ја влоши или ќе ја подобри состојбата? Како кризата влијае на социјалните разлики, повторно на глобално и на локално ниво? Дали коефициентот Џини ќе продолжи да расте или конечно ќе почне да опаѓа како последица на овие развитија? Како ова влијае на невработеноста? Од поглобалните дилеми, авторите на „Политичка мисла“ бр.47 се прашуваат: дали постои слободен пазар?; дали социјалната еднаквост е мит или е остварлив концепт?; дали овој концепт треба да се преобмисли низ призма на кризата?; итн.

Со осврнувањето на овие, но и на многу други прашања, се надеваме дека ќе го задржиме вашето внимание. Уредничкиот одбор се потруди да направи најдобра можна селекција на текстови коишто допираат една исклучително актуелна тема, во осетлив момент за државата, регионот, но и за целата светска економија, со оглед на турбулентните превирања што се случуваат. Иако проблемот на социјална нееднаквост и слободен пазар нема само економски димензии, туку и политички, културолошки и социјални, фокусот на овој број на „Политичка мисла“ е, сепак, на економијата, како алатка за објаснување на тоа како настануваат овие феномени, но и како да се излекуваат, ако такво нешто е воопшто можно.

доц. д-р Ненад Марковиќ,
во име на уредничкиот одбор на „Политичка мисла“

FUNCTIONING MARKET ECONOMY AND SOCIAL (IN)EQUALITY

—

author: Nenad Marković

Dear readers,

The editorial board of the *Political Thought* magazine has decided to dedicate the penultimate issue of 2014 to a topic from the field of economy. Although economy has occasionally appeared as a topic in *Political Thought*, the editorial board has decided that it should focus specifically on market economy and social inequality. The reasons for choosing such a topic are glaringly obvious: on the one hand we have the global economic crisis that has been increasingly felt in the local context as well, and on the other, the fact that all countries in the region, including the Republic of Macedonia, have experienced high values of the Gini index, which means that they have considerable social disparity and income discrepancies, as measured at a household level.

In terms of contents, this issue of *Political Thought* offers a multitude of texts and analyses reflecting on the question of market economy and social inequality. The readers are provided with materials reviewing the world economic crisis, its specific impact in a local context, as well as the response to this phenomenon by the political players in the country. Furthermore, there are theoretical topics such as the criticism of the concept of social equality and its potential reconsideration, as well as specific analyses of the global social disparities among the countries in the world through the lens of the Gini index, and the closely related issue of unemployment in the Republic of Macedonia in the context of the country's efforts to join the European Union. There is also, of course, the regular literary review, this time dedicated to Thomas Pikkety's canonical work *Capital in the Twenty-First Century*, more in the vein of essential criticism of the book.

This selection of texts is based on several dilemmas and issues common to all materials presented in this issue of *Political Thought* concerning the topic that the editorial board has decided to treat in this edition. What has the global economic crisis resulted from? What are the consequences in the global and the local context?

Will the 'austerity trap' exacerbate or improve the situation? How has the crisis affected social differences, both at a local and a global level? Will the Gini index continue to grow or will it finally begin to drop as a result of these developments? How does this impact unemployment? In terms of more global dilemmas, the contributors to this issue of *Political Thought* wonder: Is there a global market? Is social equality a myth or an achievable concept? Should this concept be reconsidered through the lens of the crisis?

By reflecting on these, as well as numerous other issues, we hope to hold your attention. The editorial board has attempted to make the best possible selection of texts dealing with an extremely current topic, at a sensitive time for the country, the region, as well as the world economy, considering the turbulent upheavals taking place. Although the problem of social inequality and the free market is not just economic, but also political, cultural and social, the focus of this issue of *Political Thought* has nevertheless been on the economy as a tool explaining how these phenomena occur, as well as how to fix them, if such a thing is even possible.

Dr. Nenad Marković
On behalf of the *Political Thought* Editorial Board

► АНАЛИЗИ И АРГУМЕНТИ

ЕВРОКРИЗАТА И ГЕРМАНСКАТА СПОСОБНОСТ ЗА ШТЕДЕЊЕ: МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА ВО ВОНРЕДНА СОСТОЈБА

Стручна статија

УДК: 338.23:336.74(4-672EY)
338.124.4:[338.23:336.74(4-672EY)
336.722.145:[338.23:336.74(4-672EY)

—
автор: Андреас Јарон

ВОВЕД

Во моментов, се чини, кризата на државните долгови и кризата на банките, која од 2009 год. ги потресува членките на еврозоната, како повеќе да не е во фокусот на носителите на одлуките и медиумите. Во меѓувреме, политичката агенда ја одредуваат други теми. И покрај тоа што, во меѓувреме, во многу области беа направени корекции и може да се набљудуваат првите знаци на економско закрепнување, сепак, (монетарно) политичките актери и понатаму се наоѓаат пред тешки задачи да изнајдат соодветни и трајни решенија за претстојните предизвици во европросторот. Додека останатите европски земји се соочуваат со прекумерни стапки на невработеност и со огромна презадолженост на државата, Германија можеше да го достигне економскиот учинок од пред кризата и невработеноста да ја спушти на ниво, какво што не е забележано од повторното обединување на двете Германии. Но истовремено во земјава, и покрај одново зајакнатата економија, луѓето се сè понесигурни како да си го вложат својот имот за, ако ништо друго, барем да ја задржи својата вредност. Честопати ваквата несигурност се поврзува со еврото и неговите институции. Ова го отвора прашањето за тоа какво значење за германскиот штедач имаат последиците од еврокризата, особено од европската монетарна политика. Ова не е релевантно само за зголемување на имотот, туку и за можноста да успее германскиот економски модел, кој

се темели на висока стапка на штедење и инвестирање на претпријатијата во продуктивни капитални добра.

ЕВРОТО: СТАБИЛНА ВАЛУТА ВО НЕСТАБИЛНА АРХИТЕКТУРА

Прво: при еврокризата не се работи, како што би можело да се претпостави, за монетарна криза. Еврот од своето воведување исполни важни критериуми на стабилна валута, во која човек на драго срце штеди. Главната цел на ЕЦБ, да ја гарантира стабилноста на цените со стапка на инфлација во Германија, во просек 1,5 проценти на годишно ниво, во периодот од 1999 до 2011 година, успеа подобро да ја одржи отколку за време на педесетгодишното постоење на ДЕМ (2,8 проценти на годишно ниво) (Бекер 2012, стр.7). И надворешниот свет на еврото се покажа стабилен, па во периодот од 2000 до 2013 година, вредноста на еврото значително се зголеми наспрема валутите на значајни трговски партнери како американскиот долар (+37,3 проценти), британската фунта (+34,1 процент), јапонскиот јен (+40,9 проценти) или руската рубља (+63,8 проценти) (Европска централна банка 2014). Исто така, и куповната моќ на еврото во странство е поголема отколку при воведувањето на еврото (Еуростат 2013). Освен тоа, и ризиците во курсната политика, кои исчезнаа благодарение на еврото, ја протежираат интеграцијата на европските финансиски пазари.¹ Ова, пак, го олесни инвестирањето на заштедите во земјите на Европската Унија, но со тоа ја зголеми меѓусебната зависност на европските земји.

Интензивирањето на внатрешноевропските струења на капиталот, со оглед на дефицитарната конструкција на Европската монетарна унија, непостоечката, заеднички координирана економска политика и фискалните правила кои во сериозен случај се покажаа како некредитилни, во секој случај, се покажа и како кобно. Структурното потценување на еврото за германската економија² значително придонесе за тоа Германија да остварува постојано суфицит на тековната сметка во висина од шест проценти на бруто-домашниот производ.³ За разлика од тоа, салдото во декадата пред воведувањето на еврото беше многу поизедначено (ММФ World Economic Outlook 2013). Суфицитот од германските заштеди се слеа во форма на капитал од извоз во европските странски земји. На тоа придојде и довербата на меѓународните инвеститори во една стабилна Европска монетарна унија и отпаѓањето на ризиците од промена на курсната политика. Овие фактори заедно придонесоа за изедначување на нивото на монетарните и пазарите на капитал низ Европа. Ниските

¹ И покрај напредната либерализација, глобализацијата и иновативноста во информациската технологија, ова придонесе за создавање ефикасни финансиски пазари во Европа, чии импулси за растење се проценуваат дека се до еден процент на ДБП на годишно ниво (Бекер 2012, стр. 8).

² Обично суфицитот на тековната сметка, благодарение на зголемената побарувачка на валутата во странство, доведува до зголемување на монетарната вредност и, долгорочно, до намалување на суфицитот – во случајот на Германија овој ефект се неутрализира со дефицитите на други земји-членки на ЕМУ, со што, од една страна, курсот за земјите кои забележуваат суфицит како Германија е пренизок, од друга страна, за земјите со дефицит економски сметано е превисок (со тоа тековната сметка во еврозоната во голема мера е израмнета во агрегат).

³ За ова не треба да се обвини германската економија (Бауер/Тодорова (Bauer/Todorova) 2014).

каматни стапки доведоа до бум на кредити од најразличен вид: приватната задолженост во земјите што подоцна беа погодени од финансиската криза се зголеми драматично, а особено во Шпанија и во Ирска таа беше придружена и од надуените цени во секторот на недвижности. Освен тоа, некои земји, како Грција и Португалија, финасираа и сè поголеми јавни дефицити во буџетот. Кога пукнаа овие кредитни балони во „залезот“ од банкротот на банката „Лехман Брадерс“ од САД, се откри колку неодржливо беше финансиран економскиот процес на изедначување во првата деценија по воведувањето на еврото; премалку се инвестира во зголемувањето на основниот капитал, премногу, пак, се инвестира во економски помалку продуктивните добра, како недвижности, средства за широка потрошувачка и државни услуги или прекумерно димензионирана инфраструктура, кои само и понатаму ги зацврстуваат закоравените структури. Упадот на конјунктурата и низата кредити што изостанаа ги доведоа европските банки во криза, на што државите понудија помошни пакети за спасување на финансискиот систем и опсежните програми за конјунктура.⁴ Почнувајќи со Грција, во 2010 година, тогаш изби една криза на буџетите. Па така, наместо за монетарна криза, значи, треба да се зборува за криза на монетарната унија, чија недоволна институциска инфраструктура го потпомогна создавањето на економски нерамномерности во европросторот.

ИНТЕРВЕНЦИЈЕ НА ЕВРОПСКАТА ЦЕНТРАЛНА БАНКА

Магичниот круг од економски депресији, задолжување на државите и спасување на банките, најпосле направи да биде неизбежна интервенцијата на Европската централна банка. Со текот на времето, таа преземаше сè понеконвенционални мерки. Најпрвин, економската стагнација, во мај 2009 година, ја пречека со дотогаш историски ниската основна каматна стапка од еден процент. Кога ова не придонесе доволно за опуштање на состојбата, Централната банка, во мај 2010 година, отпрвин започна со една спорна програма за купување на заемите, која требаше да придонесе да се смалат каматите за зајмување, и со тоа да се финансира државниот буџет. Следниот чекор беше да се поддржи ликвидноста на банките што се најдоа во тешкотија, кои на интерниот пазар на банки имаа проблеми со повторното финансирање и кои се соочија со бегство на капиталот. За оваа цел, ЕЦБ во декември 2011 и во февруари 2012 година, во долгорочни зделки за повторно финансирање им позајми на банките околу билион евра по камати коишто беа далеку под условите на пазарот. Тие се пресметуваат од просечните основни камати на ЕЦБ што важеа во тој период. Со тоа требаше повторно да ги поттикнат банките да доделуваат кредити и да ги купат домашните државни заеми.

Ваквата лабава монетарна политика ја постигна тогашната „кулминација“ кога Марио Драги, претседателот на ЕЦБ, во јули 2012 година, за одбрана

⁴ Во текот на финансиската и економската криза, задолженоста во еврозоната, во периодот од 2007 до 2010 година, од 66,4 проценти БДП се искачи на 85,4 проценти БДП (Европска централна банка 2013).

на еврото најави неограничени купувања на заеми на европските држави погодени од финансиската криза (Драги 2012). Со тоа, ЕЦБ конечно исполнува една функција на т.н. „lender of last resort“ – односно, во превод, одобрувач на кредит од последна инстанца. За воведување на овој чекор, жестоко настојувал особено економисти од САД, меѓу кои и нобеловецот Паул Кругман, за да ја сопрат шпекулативната должничка криза на државите, и согласно со тоа, кризната политика на ЕЦБ ја оценуваат како успешна. И навистина, оттогаш се смирија пазарите, а инфлацијата во јуни годинава изнесуваше 0,5 проценти, далеку од индексот од два процента (Еуростат).

Ретко постојат какви било алтернативи за ваквата неортодоксна (нетрадиционална) монетарна политика: на располагање не стои никаков инструмент за стимулирање на конјунктурата во времето на диктатот за штедење и можното само ограничено рефинансирање на пазарите во земјите погодени од кризата. Неопходните итни структурни реформи напредуваат пребавно и се дејствителни дури на среднорочни патеки. А, едно продлабочување на унијата за трансфер, во форма на комунитаризација на долговите на државите, во сегашниот миг уште повеќе би ја заострила пропаднатата конструкција на Монетарната унија. Во споредба со тоа, помошта од ЕЦБ, барем на номинално независната Централна банка, од денешна гледна точка се чини како да се движи во рамки кои сè уште може да се контролираат. Ваквото искуство јасно стави до знаење дека ЕЦБ беше единствената европска институција кадарна за ефективно да ја деескалира кризата. Но, сепак, политиката на ЕЦБ наидува на критика. Со добра причина, бидејќи постапката на ЕЦБ носи ризици, особено за штедачот и за неговиот имот, кои политиката и ЕЦБ треба да ги проценат и да ги ограничат.

МОНЕТАРНО-ПОЛИТИЧКИОТ ВЕНТИЛ И КРИЗАТА: ТАРГЕТ 2

Ова се чини особено неопходно кога ризиците на коишто се изложи ЕЦБ се толку нетранспарентни, како во случајот на многу дискутираните салда на ТАРГЕТ2 во европросторот. Кога во текот на кризата, приватните прострујувања на капиталот од Северна во Јужна Европа пресушија, системот на централните банки го презеде трансферот на ликвидноста од земјите што забележаа суфицит, на земјите со дефицит. На овој начин ја избегнаа инсолвентноста на банките што им се закануваше на банките потресени од кризата, а го задржа финансирањето на дефицитите од тековната сметка. Системот конкретно функционира на таков начин, што банките коишто се неликвидни за зделки во земјите погодени од финансиската криза, по спореден пат, преку домашната централна банка, позајмија пари од ЕЦБ со каматна стапка, засега, од 0,25 проценти (основна камата) – наспрема, во меѓувреме, сомнителните осигурувања како грчкиот државен заем. Кредитори на овие долгови се централните банки на земјите што остварија суфицит, на чело со Сојузната банка, која на 30. јуни 2014 година натрупа побарувања кон системот ТАРГЕТ2, во висина од 462 милијарди евра, во споредба со 13 милијарди во јануари

2007 година, или 197 милијарди евра на почетокот од кризата во Грција, во февруари 2010 година (Сојузна банка 2014). Нерамнотежата на тековната сметка, којашто доведе до тоа да се натрупаат енорни суми, како што веќе споменахме, во еден значителен дел беа протезирани со воведувањето на еврото, а нивното понатамошно финансирање преку системот за пресметување на плаќањето ТАРГЕТ2, особено го овозможи еврото. Имотот на земјите-кредитори со тоа целосно се изложува на ризик: доколку побарувањата не се подмират во полна висина и со тоа дојде до загуби за ЕЦБ од ТАРГЕТ2, за чие ублажување не достигне одредениот капитал, тогаш Германија ќе одговара со сопствен капитал на ЕЦБ во висина на својот удел. Точно дека наспроти барањата на ТАРГЕТ2 стојат осигурувања за кредитите, кои мораа да ги депонираат главните банки, но сепак, тие се со помал квалитет.⁵ Во еден претходен бран на несолвентност на банките и државите најверојатно ќе доживееја драстични намалувања на плаќањата, со што ќе беа неизбежни загуби. На тој начин, системот ТАРГЕТ2 ги префрла ризиците од банките врз европските даночни обврзници.

СТРАВОВИТЕ ОД ИНФЛАЦИЈА И СРЕДНОРОЧНИ ТЕНДЕНЦИИ НА ИНФЛАЦИЈАТА

Исто така контроверзно се дискутира и за опуштената монетарна политика и за стравот на штедачите од инфлација и девалвација на нивниот имот. Поддржувачите на експанзивната монетарна политика честопати упатуваат на „германскиот страв“ од хиперинфлација, на основа на искуствата од пред 90 години, од Вајмарската Република, или на сè уште умерените стапки на покачување на цените. Навистина, инфлацијата и покрај масивните монетарни олеснувања, досега не покажува тренд за покачување. Ова економски може да се образложи со тоа што одобрувањето кредити во европросторот сосема опадна. Точно е дека ЕЦБ го реши проблемот на ликвидност на банките, но тие како и претходно стравуваат од ризици, кога се работи за одобрување кредити на претпријатија и буџети, а не најпосле и поради зголемената амортизација со сопствен капитал потребен за иднината, водат една политика на раздолжување, која го ограничува одобрувањето кредити. Згора на тоа, ЕЦБ го преплави финансискиот систем со ликвидност, а сепак, истовремено многу главни банки вложуваат неверојатно големи суми во ЕЦБ, наместо парите да ги позајмат во реалната економија. Последицата од тоа е што ниската камата не продира до реалната економија, и со тоа не може ефективно да придонесе за оживување на конјunkturата. Познатиот економист Џон Мејнард Кејнс за тоа ја употреби метафората точно дека може „да се изведат коњите на поило, но мораат сами да се напијат“.⁶

⁵ Де факто, ЕЦБ од банротот на Леман, во 2008 година, постојано ги намалува побарувањата за безбедноста на кредитите што ги прифаќа од банките.

⁶ Поради овој феномен, благодарение на Кејнс, познат како „стапица на ликвидност“, беа спорни новите смалувања на основната камата на 0,75 проценти во мај 2012, на 0,5 проценти во мај 2013 година, 0,25 проценти во ноември 2013 година и на 0,15 проценти во јуни 2014 година.

Слабоста на конјунктурата, пак, огромната невработеност што постои и понатаму и претходното намалување на платите и во земјите на кризата уште силно притискаат врз нивото на цените: под вакви услови не треба да се очекува никаква инфлација, туку попрво надеж за избегнување на дефлацијата во државите погодени од финансиската криза. Па така и економистите, како и поранешниот главен економист на ММФ, Кенет Рогоф, и нобеловците Грег Манки и Паул Кругман, во Германија мораат да го прифатат ризикот од стапка на инфлација од четири до пет проценти. Според нив, поради асиметриите во европросторот, посилните макроекономии ќе мора да го прифатат ризикот на повисока стапка на инфлација за да избегнат тенденции на дефлација во земјите погодени од финансиската криза. Овој аргумент, кој економистот Роберт Мундел го изнесе уште во 1961 година, во еден труд за теоријата на оптималните монетарни простори, се чини логичен на прв поглед.⁷ Освен тоа, на повисоките стапки на инфлација, во рамките на должничката криза, гледаат како на помош, затоа што државата подмолно би можела да се раздолжи преку монетарната девалвација. Вистина, во историјата постојат урнеци за една ваква политика на раздолжување, која не мора по секоја цена да заврши со драматично високи стапки на инфлација. Па така, на пример, САД по Втората светска војна, со помош на инфлацијата, во текот на една деценија го намали својот огромен државен дефицит во висина на 121 процент, на 60 проценти БДП.

Ова функционираше, во секој случај, единствено со ограничувачките мерки⁸, кои го спречија покачувањето на каматите – и денес се незамисливи во ЕУ. Таквата постапка би соодветствувала на државното финансирање со печатење банкноти и регулаторно-политички би претставувало тешка грешка: политичката независност на Централната банка и довербата што ја имаат во неа би биле *passé*. Но сепак, точно е дека свесно воведената висока инфлација го претставува најлесниот можен пат за санирање на буџетот, затоа што граѓаниот не може да се одбрани од неа. Освен високата економска штета, којашто ја предизвикува со изобличување на пазарите, таа е една форма на бесцелно, нефер и недемократско оданочување, кое ги погодува особено послабите, и затоа од гледна точка на политиката на распределба, мора да се одбие. Следствено на тоа, би требало да се набљудува како средство на последен избор за владите коишто поинаку не се способни да дејствуваат – состојба во која, и покрај кризното расположение, не се наоѓаат државите од еврозоната.

Против претходно изложените излагања, би можело да се аргументира со тоа што економистите од САД се изјаснија само за една малку покачена, но не драстично висока стапка на инфлација. Меѓутоа, проблематиката освен

⁷ ММФ во април 2013 година пресмета дека Германија среднорочно ќе мора да прифати инфлација од околу четири проценти, за во еврозоната да овозможи инфлација од под два процента (ЕФАЦЕТ 2013).

⁸ Овие мерки на финансиска репресија ја содржеа принудната наредба на институтите за одобрување кредити за поседување на државните заеми и за максимално ограничување на каматата, како и контроли на капиталот, кои требаше да го спречат одливот на капитал во странство (ЗЦ 2011).

заканувачката загуба на довербата, лежи и во тоа што тешко може да се пресметаат среднорочните ризици од инфлација на политиката на ЕЦБ: меѓу економистите е спорно колку брзо монетарните мерки се рефлектираат врз нивото на цените. Ова особено зависи од т.н. ефект на втората партија, односно од тоа до која мера платите и цените ќе се покачуваат едни со други. Кога би се зголемила конјunkturата во европросторот, тогаш би можело да се смета на едно повторно оживеано одобрување кредити, зголемена потрошувачка и плати што повторно ќе се покачат во областите погодени од финансиската криза, а со тоа и на притисок за зголемување на цените. Поранешниот германски главен економист на ЕЦБ, Јирген Штарк, се сомнева дека ЕЦБ во едно такво сценарио би била во состојба навремено да ја апсорбира ликвидноста што се напумпа во банковниот сектор. Искуството од историјата покажува попрво дека интервенциските мерки, сеедно дали од монетарна или од фискална природа, најчесто следуваат одложено – и тоа во двете насоки. Токму во случајот на пумпање балони, најчесто предочна се доаѓа до сознанието, или одобрувачки се прифаќаат ризиците, затоа што со растечката вредност на имотот си ветуваат подобро потрошувачко расположение, а со тоа и импулси за конјунктура.

Официјалните најави на ЕЦБ, со највисокиот приоритет за стабилност на цените и целта за задржување на стапката на инфлација под два процента, во секој случај, имаат еден негативен призвук: доколку ЕЦБ интерно прифати стапки на пораст на цените од над два процента, би немала интерес порано да извести за ова, бидејќи со инфлацијата, пред сè, краткорочно се занимаваат сите и таа го намалува каматниот товар на една држава само тогаш кога настапува изненадувачки за учесниците на пазарот. А освен тоа, и загубата на довербата како последица од една таква најава би била енормна.

ДОВЕРБАТА ВО ЕЦБ СТАВЕНА НА ПРОБА

Довербата во ЕЦБ, независно од нејзината стратегија за укинување на нетрадиционалните мерки по кризата, уште сега силно е оптоварена. Најавата, ако е нужно неограничено да купува државни заеми од државите што се во неволја поради кризата што ги погоди, точно дека ги успокои пазарите, но овој спокој мами. Доколку одново се заостри кризата, ова ветување би можело да биде ставено на проба. Ако ЕЦБ ја следи својата најава без строги рестрикции за земјите во програмата, тогаш засекогаш ќе ја напушти својата ингеренција за стабилност на цените и неспорно ќе го пречекори прагот на забранетото финансирање на државите. Тоа би имало фатални последици за нејзиниот кредибилитет и за притисокот врз државите ефектно да буџетираат и да спроведуваат структурни реформи. Умерените стапки на инфлација во последната деценија, најпосле не беа последица од кредибилитетот на монетарните институции и на нејзиниот највисок приоритет за стабилност на цените. Меѓутоа, ЕЦБ во кризата јасно се приближи до политиката, и ако ова се рефлектира дури во променетите очекувања за инфлацијата, барања за следствено зголемување на платите и спиралата на плата–цена, која

произлегува од тоа, би можеле да доведат до стапки на инфлација коишто тешко дека ќе се сопрат така лесно. Поранешниот претседател на Сојузната банка, Карл Ото Пел, еднаш јасно опомена: „Инфлацијата е како паста за заби – штом излезе еднаш, тешко се враќа назад“ (Бланхард/Илинг, 2009).

Колку прифатливо стана искористувањето на Централната банка на политиката, станува јасно и со барањата на францускиот претседател на државата, Франсоа Оланд, кој настојува да се спроведува активна курсна политика кај ЕЦБ. ЕЦБ, од своја страна, се меша во политиката на европските земји, со тоа што за возврат за нејзините програми на купување заеми, поставува конкретни услови до политиката на примателите на помош. Ваквиот спој на политиката и ЕЦБ порано беше незамислив. Во текот на разработката на кризата, пречекорувањето на границите се заканува сè повеќе да се институционализира: во иднина, ЕЦБ ќе агитира како надзорник на банките, како член на тројката во европскиот механизам за стабилност, но и како носител на одлуки при санација на банките.⁹

Тоа што ЕЦБ со тоа конечно својот систем од цели го прошири и со целта за стабилност на финансискиот пазар, несомнено крие ризици. Потенцијалниот конфликт меѓу овие, повеќе цели во политиката на Централната банка го разнишува главниот приоритет за стабилност на монетарната вредност. Регулаторно-политички би било неопходно, токму во кризни времиња да се придржува до правилата што воглавно се сметаат за исправни и ефективни. Бидејќи што вредат правилата, ако се отфрлат токму во кризни времиња?

ИНФЛАЦИЈАТА ДЕНЕС Е ПОВЕЌЕ ОД ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ЦЕНИТЕ ЗА ПОТРОШУВАЧИТЕ

Еден пример за негативните последици од еден повеќедимензионален систем на цели во поновата економска историја обезбеди улогата на Федералниот резервен систем од САД (ФЕД) во финансиската криза на САД. Федералниот резервен систем отсекогаш следел повеќе цели: стабилност на цените, целосно вработување и долгорочен економски развој. Па така, по пукањето на балонот, Дотком проследи една особено драстична политика на ниски каматни стапки којашто, пак, од своја страна се покажа како расад на американската финансиска криза. Кога по неа дојде до светска економска криза од историски обем, централните банки брзо најдоа одговор: повторно силно релаксирање на монетарната политика. Но тешко може да се увиди зошто овој пат масивната политика на интервенција не требаше да крие ризици во себе. Точно е дека досега не дојде до прекумерна инфлација на цените за потрошувачите, и тоа иако количеството на пари во европросторот од 2011 година се зголеми повеќе од двојно. Но вистина, економистите секако се согласни за тоа дека додатните

⁹ Како член на тројката, ЕЦБ и понатаму ќе учествува во преговорите со земјите погодени од финансиската криза за нивните програми за воведување реформи, како и во надзорот дали се придржуваат до тоа. Во рамките на унијата банки, ЕЦБ може да прогласи некој институт зрел за затворање, а згора на тоа, конечната одлука за затворање се донесува во согласност со ЕЦБ.

пари од крајот на XX век само ретко водеа до класична инфлација. Овој феномен стана познат како „Great Moderation“, и би можел да го предизвика заблудниот впечаток дека денес може поопуштено да се справуваме со финансиските инјекции отколку во 70-тите години на минатиот век, кога мораа да се борат со поголеми стапки на инфлација.

Меѓутоа, инфлацијата во никој случај не изумре – денес таа повеќе не се наоѓа во стоконите цени, туку се збира во т.н. цени на имотите. Кандидати за тоа, на пример, би биле цените на акциите, заемите, недвижностите или суровините. Никој не може да каже точно кои развои на цени се фундаментално образложени, а кои може да се класифицираат како прекумерни. Меѓутоа, факт е, како што тоа соодветно го формулира Јирген Штарк: „Ликвидноста секогаш си го наоѓа својот пат“ (ФАЦ 2011). Особено опасни се напумпаните цени на недвижностите, финансирани со кредити, бидејќи кога ќе пукнат доведуваат до ситуација во која повеќе не може да се понудат кредити, и како последица на тоа, се разнишува банкарскиот систем. Освен тоа, порастот на цените, под одредени околности, исто така максимално го напумпува потрошувачкото расположение. Последицата може да биде општо опасна висока стапка на задолженост на буџетите и упад на конјунктурата, штом заврши релито – токму тоа се случи во многу европски држави погодени од финансиската криза.

Еден веќе многу дискутиран пример за такви испади можеби е германскиот пазар на недвижности, кој доживува бум со оглед на малите камати, евтините кредити и стравот од инфлација во некои германски големи градови. Во извештајот за финансиска стабилност од 2012 година, Сојузната банка веќе предупреди за тоа дека во урбаните центри не треба да се исклучат ирационалните претерувања на цените. Секако дека се зголемуваат и побарувачката за станбен простор, а со тоа и кириите во германските метрополи, но цените на недвижностите се зголемуваат непропорционално силно. Од друга страна пак, постојат и успокојувачки фактори: прво, се работи за регионално ограничени феномени, кои погодуваат само еден дел од германските пазари на недвижности. Второ, новоградбите и продажбата на недвижности не се финансирани со високото одобрување кредити. Тоа, од една страна, се должи на политиката на раздолжување поттикната од кризата што актуелно ја следат банките и која го ограничува одобрувањето кредити, а од друга страна, сè уште на високиот удел со сопствен капитал, за кој се врзани кредитите за недвижности. Тој во случај на криза би делувал амортизирачки. Па така, показателите за шпекулативниот балон досега не се алармантни. Сепак, ситуацијата на пазарот на недвижности би требало да се следи со внимание, бидејќи тешкотијата да се даде прогноза за некој балон лежи токму во неговата природа.

Опасни и поакутни сè уште се аномалиите на кои беа подложни европските пазари на заеми во последните години: извесно време можеше да се набљудува како Германија позајмуваше пари на пазарите на земи со негативни основни камати, додека другите европски држави плаќаа високи двоцифрени камати.

Ваквиот развој доведе до тоа ЕЦБ во рамките на своето купување за поддршка на пазарот на заеми, во април 2013 год., веќе да поседува два процента од заемите на европските држави. Голем дел од останатите заеми на земјите погодени од финансиската криза ги поседуваа домашните банки, за што ги анимираа инјекциите на ликвидност на ЕЦБ. Соодветните пазари на заеми се под многу силно влијание на институциите. Тоа не само што го ублажува притисокот на погодените влади да ги спроведат утврдените структурни реформи, туку ја содржи и опасноста за повторно превисоко задолжување, кое некогаш ќе заврши со нови кризи на задолженост на државите – а да не мислиме на тоа дека ваквата судбина еден ден ќе стаса до навидум сигурното јадро на еврозоната.

Згора на тоа, на тој начин на штедачите им се одзема можноста, како порано, еден голем дел од својот имот да го инвестираат во наизглед сигурни државни заеми. Бидејќи или заемот не нуди плаќање камати соодветно на ризиците, како во случајот на германските државни заеми, чие плаќање камати едвај може да ја изедначи стапката на инфлација, или тој ја загуби својата функција како сигурно пристаниште и по прво се нуди како (високо)шпекулативен објект за хец-фондовите, како во случајот на Грција. Доколку на тоа се додадат општо ниските каматни стапки на штедните влогови и приливот на капитал од земјите погодени од финансиската криза, како и високо променливата ситуација на пазарите на акции во текот на годините во текот на кризата, тогаш штедачот се наоѓа во дилема. Се наоѓа спротивставен помеѓу минималните камати и вредноста на имотот, чии цени излегоа од контрола и кои дури можеби претставуваат ризик за неговите заштеди. Ова може да се илустрира преку примерот на златото, во кое избегаа многумина ситни инвеститори и чија цена во текот на 2013 година падна од 1.664 на 1.206 американски долари – не некоја форма за инвестирање, соодветна за вообичаеното зголемување на имотот. Имајќи ги предвид претходните излагања, можеме да заклучиме: за климата во Европа повторно да стане попријателски настроена за штедачите, мора да дојде до стабилизација на еврото.

АКТУЕЛНИ РАЗВОИ ВО ЕВРОЗОНАТА

Какви се изгледите за трајна стабилизација? За да го одговориме ова прашање, мора да резимираме накусо: воведувањето на еврото со себе повлече израмнување на каматите и пораст на економските нерамномерности, коишто го протезираа јавното и приватното задолжување во земјите погодени од финансиската криза. Ваквиот развој заврши со банкротот во САД, во кризата на банките и должничка криза. Во таа смисла, еврото придонесе за тешка средина за штедење, иако не ја даде и причината за тоа. Тоа ќе можеше да се избегне со помош на соодветни политички институции, кои треба да ја придружуваат една монетарна унија. Овој политички вакуум до ден-денес го исполнува ЕЦБ, која како единствена институција на ЕУ е во состојба ефективно да ја ублажи кризата. Со тоа проследи и едно приближување на ЕЦБ на политиката, со што

сериозно ја стави на проба довербата во неа и барем краткорочно драстично ги оптовари нејзините ингеренции. Освен тоа, таа е изложена на конфликтот на интереси, рел се да биде заинтересирана за одржување на еврото, а со тоа и на сопствениот опстанок. Краткорочната пресметка, на која се изложи ЕЦБ во текот на кризата, мора скоро да попусти пред една регулативно-политички императивна политика на централните банки ориентирана на долгорочни патеки. Затоа се неопходни политички можности на дејствување, една функционална регулативно-политичка рамка и соодветни инструменти за подобро да се справи со таквите кризи. Па така, политиката повторно може да се најде во положба да изнајде самостојни обиди за решенија на економските кризи и да дозволи повлекување на ЕЦБ од секојдневниот политички бизнис.

Покрај многуте, веќе донесени и неопходни чекори на патот кон една политичка унија,¹⁰ пакетот за спасување на Кипар испрати позитивен сигнал за повторно здобиената способност за дејствување, кој конечно предвиде една правна и регулаторно-политички императивна одговорност на доверителите за штедни влогови над 100.000 евра. Па така, повеќе нема да се случи, како во поранешните пакети за спасување, тоа да падне исклучиво на грбот на европскиот даночен обврзник. Точно е дека воведените контроли на прометот на капиталот го суспендираат основното начело на ЕУ за слобода на прометот на капитал, но таквиот исклучок, за разлика од претходните нужни спасувачки акции во правото на ЕУ, е предвиден за заштита на „јавната сигурност“ *de lege lata*. Следејќи го овој пример, Европскиот парламент, во април годинава, донесе правила за санација на банки во стечај, кои во иднина во спасувањето прво предвидуваат учество на акционерите и кредиторите, пред да скокне некој фонд за санација на банки. Тој ќе се полни од давачките на монетарните институти во висина од вкупно 55 милијарди евра во следните осум години. За да се избегне комунитаризација на старите долгови, средствата треба прво да протечат во националните комори, кои стојат на располагање само за санација на една банка во односната земја; по две години, ќе протечат 60 проценти од средствата во еден заеднички фонд, додека остатокот во текот на следните осум години. Дури кога овие средства нема да бидат доволни за санацијата на некоја банка, ќе се повикаат на одговорност даночните обврзници.

Исто така, и најновата Европска унија на банки¹¹ игра важна улога овде. Таа е израз на болното сознание дека монетарната и финансиската стабилност се тесно поврзани меѓу себе и дека само на основа на еден стабилен банковен систем може да се постигне трајно закрепнување на еврозоната. Плановите на политиката, заедно со заедничкиот надзор на банките, како и со заедничкиот механизам за санација, би требало да се погрижат за тоа даночните обврзници повеќе да не ги преземаат загубите во билансот на банките. Од регулативно политичка гледна точка, овие цели може да се поддржат, затоа што најпосле се

¹⁰ За подетален приказ, види кај Вернер Бекер (Werner Becker), Давид Грегошц (David Gregosz) и Хорст Лехел (Horst Löchel) (2013).

¹¹ Види за тоа опширно кај Бауер/Демару (Bauer/Demary) (2014)

донесени од докажаното основно начело на супсидијарноста: земјите-членки остануваат одговорни за заедничката валута, додека на европско ниво, ќе се формираат подобри институции за архитектурата на финансиските пазари. Сепак, ефективната имплементација на целите се чини тешка. Точно е дека политиката веќе го отпочна заедничкиот надзор на банките под водство на Европската централна банка. Но сепак, не постои консензус за особено спорното процедурално обликување на заедничкиот механизам за санација. Од регулативно-политичка перспектива, особено поставувањето на надзорот во Европската централна банка, како и непостоечките автоматизми во санацијата на банките, би можеле да доведат до проблеми. Регулаторно политички, исто така вредни за дискусија се и планираното хармонизирање на националните осигурителни системи за вложување и можноста што ја предложи Европската комисија за доброволно заемно одобрување кредити на овие системи меѓу себе. Особено последното нуди сомнителни простори за дејствување на комунизација на загубите и долговите.

Сепак, овие мерки претставуваат важни чекори во конечното осмислување на распределбата на трошоците од кризата, а со тоа и за повторно потенцирање на принципот за сносене одговорност, темелот на социјалната пазарна економија.¹² Освен тоа, ЕЦБ преку сите донесени мерки мора да ги ограничи сите ризици што ги презема врз себе во мера во која ќе може да се справи со нив. Што се однесува на салдата на ТАРГЕТ2 на Сојузната банка, очигледно е смирувањето на состојбата: од неговиот максимум, во август 2012 година, падна на околу 281 милијарда евра. Ова е поврзано и со тоа што земјите во криза во меѓувреме покажуваат суфицит на тековната сметка, односно повеќе извезуваат отколку што увезуваат, и со тоа го спречија своето прекумерно задолжување во странство. Доколку се одржи ваквиот развој, салдото на ТАРГЕТ2 и ризиците поврзани со него континуирано ќе се смалуваат. Од долгорочните кредити на ЕЦБ, банките досега предвреме отплатија повеќе од 500 милијарди евра, односно преку 50 проценти од сумата на кредитот (состојба: февруари 2014 година). Како и да е, очигледна е една стрмна косина север-југ: додека северноевропските банки веќе отплатија голем дел, многу банки од Јужна Европа и понатаму зависат од долгорочните кредити. Од оваа позадина, Марио Драги, во јуни 2014 година, најави нови инјекции за ликвидност, до волумен од 400 милијарди евра. Условот за нив ќе биде парите да мора да се позајмат на претпријатијата. Истовремено, Централната банка ги спушти основните каматни стапки на 0,15 проценти и најпрвин воведо негативна каматна стапка за вложување од 0,1 процент. Ваквите мерки покажуваат дека тешкотијата со кредити и понатаму е присутна во земјите што беа најтешко погодени од финансиската криза и дека опоравувањето бележи застој – дека воедно носат нови ризици со себе: претседателот на Сојузната

¹²Предуслов за тоа е можноста за санација на банките да не биде анулирана со идната теоретски можна рекапитализација на банките од страна на Европскиот механизам за стабилност, за која исто така, неодамна одлучија министрите за финансии на ЕУ.

банка, Јенс Вајдман, предупреди дека би можеле „да протежираат претерувања на финансиските пазари и пазарите на недвижности“.¹³

Знаејќи го сето ова, би можеле да го набљудуваме и релаксирањето на пазарите на заеми, каде што рентите од заемите од земјите во криза во меѓувреме се спуштија на нивото од пред кризата – и тоа делумно благодарение на мерките на ЕЦБ. Со тоа, сега-засега се смирија бранувањата на финансиските пазари. Меѓутоа, останува прашањето дали ова фундаментално може да се образложи со оглед на јасно повисоките состојби на задолженост отколку во времето пред кризата. Од една страна, состојбата во земјите погодени од финансиската криза, и поради тешкотијата со кредитите, и понатаму е дискутабилна. Од друга страна, тоа соодветствува на економско-историски познатиот пример дека опоравувањето од финансиската криза си бара неколку години.¹⁴ Приспособувањето на економската структура, опаѓањето на трошоците по единица труд и структурните реформи претставуваат долготраен процес – како што тоа можеше да се набљудува во Германија врз основа на агендата од 2010. На тоа се надоврзува долгото санирање на банковниот сектор. Дури откако повторно ќе се воспостави конкурентност по времето на страдање, цела Европа ќе се врати на патеката на растежот. Во секој случај, одлучувачки за тоа е и последователното спроведување на соодветните чекори. Опоравувањето на салдата на тековната состојба веќе може да се процени како успех на овој пат, за што во голема мера заслуга имаат и спроведените реформи.

Најнакрај, што се однесува до стравовите од инфлација, од споредбата на пазарните цени за државните заеми заштитени од инфлација со неиндексираните државни заеми,¹⁵ барем не може да се прочита дека финансиските пазари повеќе не ѝ доверуваат никаква контрола на ЕЦБ во развојот на цените – но токму тоа би можел да биде израз на „Great Moderation“. Централната банка не би требало да ризикува да се врати во времињата во кои европската макроекономија се бореше со високи и варијабилни стапки на инфлација.

ЗАКЛУЧОК: УЛОГАТА НА ЦЕНТРАЛНАТА БАНКА ЗА ГЕРМАНСКИОТ ЕКОНОМСКИ МОДЕЛ

Со оглед на претходните излагања, можеме да го изнесеме следново: за да се спречи ескалацијата на кризата, реално политичката цел беше да им се „купи време“ на оние што санираа и во дадено време повторно да се запре неконвенционалната монетарна политика. Помошта на ЕЦБ, во секој случај, не смее да даде поттик фундаменталното решавање на структурните проблеми

¹³Томсон Ројтерс (2014): <http://de.reuters.com/article/economicsNews/idDEKBN0ELOCB20140610>

¹⁴Тоа го соопштува резултатот од една опширна анализа на историските финансиски кризи од Кармен Рајнхарт и Кенет Рогоф (2010).

¹⁵Т.н. „Break-even – стапка на инфлација“ се добива од разликата во каматата на неиндексираните и инфлациони индексирани државни заеми и ги илустрира очекувањата за инфлација на пазарот додека трае заемот. За Германија на 31. јануари 2014, според Блумберг, изнесуваше 1,41 процент за период од десет години.

во земјите погодени од финансиската криза да се одолговлекува во недоглед и да се запостават болните, но неопходни структурни реформи на пазарите на трудот и на системите за социјална заштита. Улогата, која во иднина, сепак, ќе ја игра ЕЦБ во институционалното обликување на Европа, мора да биде ограничена на некој начин, кој, сепак, понатаму ја гарантира нејзината независност. Инаку, ни се заканува опасност да поддржуваме акционистичка и лабава монетарна политика, која само постојано ќе води кон ниски каматни стапки, далеку под една избалансирана каматна стапка. Последицата од тоа се аномалии на пазарите, какви што напати можеа да се набљудуваат во минатото. Тука припаѓаат падот на цените, како и лошите инвестиции и прелабаво одобрување кредити, кои водат до малформација во економската структура и во банкарскиот сектор на една земја и можат да активираат циклуси на раст и пад. Доколку каматите на сигурните можности за позајмување трајно ниту ја израмнуваат стапката на инфлација, неизбежно се нарушува желбата за штедење и напорите за превенција, и со тоа се ризикува промена на германскиот менталитет на штедење. Еден таков ефект би го донел во тешка ситуација германскиот економски модел, кој се заснова на висока стапка на штедење и инвестиции на претпријатијата во продуктивни инвестициски добра. Ако штедачот ја загуби довербата во вредноста на парите, тогаш во иднина ќе го промени своето однесување на штедење и инвестирање или, едноставно речено, ќе го потроши својот имот, а освен тоа, ќе се ослабат и иницијативите за зголемување на имотот.

Затоа, поволна клима за штедење и инвестирање, заснована врз темелите на една политички независна Централна банка и трајната стабилност на цените претставуваат голема придобивка од поновата економска историја и постојан составен дел од нашата економска регулаторна рамка, која ништо не смее да стави на коцка.

Првпат објавено на германски јазик во "Analysen & Argumente", Ausgabe 154, September 2014 ISBN 978-3-95721-057-9

Библиографија:

Bauer, Matthias und Demary, Markus (2014): Euro-päische Bankenunion: Stand der Umsetzung und Nachbesserungsbedarf,

Konrad-Adenauer-Stiftung, Berlin.

Bauer, Matthias und Todorova, Cvetelina (2014): Deutsche Exportstärke in Verruf. Zu Recht?, Konrad-

Adenauer-Stiftung, Berlin.

Becker, Werner (2012): *Der Euro – Währung für Europa*, Konrad-Adenauer-Stiftung, Berlin.

Becker, Werner, Gregosz, David und Löchel, Horst (2013): *Euro-Krisenmanagement: Warum die Politik auf*

dem richtigen Weg ist, Konrad-Adenauer-Stiftung, Berlin.

Bernau, Patrick (2012): Euro Tsunami – Europa wird im Geld ertrinken, Campus Verlag, Frankfurt.

Blanchard, Olivier und Illing, Gerhard (2009): Makro-ökonomie, 5. Aufl., Addison-Wesley Verlag, München.

Braunberger, Gerald (2013): Wendezeit in der Geld-politik, erschienen auf blogs.faz.net/fazit.

Draghi, Mario (2012): Rede von Mario Draghi, Präsident der Europäischen Zentralbank, auf der Global

Investment Konferenz in London, 26. Juli, Frankfurt.

El-Erian, Mohamed A. (2013): The Threat to the Central- Bank Brand, erschienen am 04. Juni 2013 auf project-syndicate.org.

Jakobs, Hans-Jürgen (2011): Inflation als Krisenbekämpfung – Ein Leben ohne Schulden ist möglich, aber sinnlos, Süddeutsche Zeitung, 29. August, München.

Mundell, Robert A. (1961): A Theory of Optimum Currency Areas, American Economic Review, Vol. 51, No. 4, S. 657-665.

Reinhart, Carmen und Rogoff, Kenneth (2010): Dieses Mal ist alles anders: Acht Jahrhunderte Finanzkrisen, FinanzBuch Verlag, München.

Schmid, Peter (2012): Die Krise der Europäischen Währungsunion ist keine Krise des Euro, erschienen auf

oekonomenstimme.org.

Siedenbiedel, Christian (2011): Chefvolkswirt Jürgen Stark im Gespräch: „Der politische Druck auf die EZB ist

enorm“, erschienen am 26. November 2011 auf faz.net.

Tilz, Jana (2013): Ex-Chefvolkswirt: „Die EZB führt einen Krieg!“, Interview mit Jürgen Stark, erschienen am

4. Juli 2013 auf faz.net.

ABSTRACT

The European Central Bank has been sitting on two chairs ever since the beginning of the crisis. On the one hand, it has hoped that it might prevent the escalation of the crisis by using drastic monetary political measures. On the other, its priority has been the stability of the monetary value and political independence. Resulting from the tensions, as early as 2010 the Central Bank attempted to start a 'war' and referred to the purchase of state loans as using 'nuclear weapons' (EFACET 2013). Nothing can be risk-free in such a state of emergency. This paper summarises the interventions and the role of ECB, and explains the consequences to German savers and the economic model of the country. It also sheds light on the macroeconomic developments, which are challenging to the economic policies and the future institutional shaping of the Eurozone. The paper advocates not overloading the Central Bank jurisdiction with the aim of postponing political reforms.

Стручна статија
УДК: 364.614.8

► ЕДЕН ПОИНАКОВ ПОГЛЕД: СЛОБОДНИОТ ПАЗАР И КРИТИКАТА НА СОЦИЈАЛНАТА ЕДНАКВОСТ

автор: Горан Илиќ

ДИСКУРСОТ НА КРИТИКАТА

Критиката кон социјалната еднаквост во трудот ќе биде анализирана преку слободниот пазар, индивидуалната слобода и државата. Првенствено, поимот социјална правда во трудот, кооптира со дефиницијата на авторот Џон Роулс, кој вели дека „социјалната правда генерално се однесува на збирот од институции кои треба да им овозможат на луѓето да живеат исполнет живот, и со тоа да прераснат во активни чинители на својата заедница“.¹ Дефиницијата може да се третира како обид за екстензивно операционализирање на поимот социјална правда, тргнувајќи од фактот што досега не постои една и единствена дефиниција, како за овој поим, така и за социјалната еднаквост како нејзин дериват. Една од дефинициите за поимот на социјалната еднаквост поаѓа од позицијата дека социјалната еднаквост се однесува на „дистрибуцијата на социјалните добра и товари, како што се приходите, богатството, можностите, образованието и здравствената заштита“.² Додека, авторот Џарет Волштајн социјалната еднаквост ја дефинира како: „а) еднаквост во социјалниот статус, б) еднаквост на можностите, в) еднаквост

¹ John Rawls, *A Theory of Justice*. Cambridge, MA : Belknap Press of Harvard University Press, 1971, стр. 4

² *Social Equality*, http://www.lawandbioethics.com/demo/Main/EthicsResources/social_equality.htm [2014]

во третманот. Исто така, социјалната еднаквост може да се третира и како г) еднаквост во постигнувањето“, вели авторот Џ. Волштајн.³

Инаку, протагонистите на класичниот либерализам (*laissez-faire* либерализмот), поимите како социјална правда и социјална еднаквост ги сметаат за „интелектуална грешка“. ⁴ Бидејќи, доколку дистрибуцијата на добрата, ресурсите, статусот и можностите не се одвива доброволно и спонтано (спонтан поредок), тогаш станува збор за *арбитрарна (ре)алокација*, или директно учество на државата во распределбата на социјалните ресурси, можности, добра и статус. Со оглед на тоа, теоретичарката Ајн Ранд, во своето дело „Капитализмот: непознатиот идеал“ ќе извика: „De-control!“;⁵ укажувајќи на потребата од укинување на државната власт, како omnipotentен левијатан кој ја проголтнува индивидуалната слобода и неа ја врамува во колективитетот и во државниот тоталитет. Единствениот начин за остварување на индивидуалната слобода, според Ајн Ранд, би се состоел во деконтролирање, дерегулирање и ослободување на енергиите на секој поединец во заедницата – индивидуата сфатена како херојско битие. Покрај Ајн Ранд, и авторот Леонард Е. Рид го апсолвира прашањето за индивидуалната слобода, како факт што мора да се протега над државата, тргнувајќи од убедувањето дека „судбината на човекот е да [живее и да се стреми] кон унапредување на неговиот потенцијал, додека индивидуалната слобода е суштината на таквиот прогрес (...) Признавам [ќе рече Л. Е. Рид], досега никој не ја видел индивидуата како што јас ја гледам, и тоа како личност ослободена од притисоците и заводливоста на државната интервенција“. ⁶ И двајцата автори акцентот го ставаат на индивидуалната слобода, наспроти државата која се третира како најголемо зло и извор на принуда којашто атакува врз слободата на индивидуите и слободниот пазар.

Слободниот пазар, како категорија, есенцијално ја разработува и нобеловецот Милтон Фридман, кој тргнува од фактот на пазарната екстензивност, односно, колку е поголем просторот на слободниот пазар, толку е помал просторот на државната власт, што директно овозможува афирмација и унапредување на индивидуалната слобода. Имено, слободниот пазар се третира како простор во кој можат да дојдат до најголем израз енергиите на индивидуите, под претпоставка да не постои принуда. Или, како што за тоа ќе рече и Л.Е. Рид во својата апотеоза на пазарот, делото „Слободниот пазар и неговите непријатели“: „Остварувањето и разбирањето на феноменот на слободниот пазар се состои во стекнувањето свесност – тој се манифестира со сјајна енергија, што ги прави можни работите како музиката, поезијата, сликарството, танцот, млазните авиони итн. Тоа е студија за слободен проток на духовните сили и нивниот ефект врз вештачките препреки и искривувања. Тоа е учење за човековиот удел во Создавањето. Тоа е културен процес и основа на

³ Jarret B. Wollstein, *The Idea of Equality*, FEE, http://www.fee.org/the_freeman/detail/the-idea-of-equality [2014]

⁴ John Meadowcroft and Gerard Casey, *Economic Liberalism and Social Justice*, Institute of Economic Affairs 2010. Published by Blackwell Publishing, Oxford, стр. 1

⁵ Ayn Rand, *Capitalism: The unknown ideal*, A signet book, USA, p. 156

⁶ Leonard E. Read, *The Free Market and Its Enemy*, FEE, Inc. Irvington-On-Hudson, New York, 1965, стр. 1 - 36

сè што е културно“.⁷ За разлика од А. Ранд и Л.Е. Рид, кои може да се третираат како пазарни идеалисти, егоисти, пазарни утописти или пазарни креационисти, Милтон Фридман своето теоретско стојалиште го заснова врз строго рационални и научни премиси. Неговиот пристап – државата ја гледа како гарант на индивидуалната слобода и слободниот пазар. Тоа мошне прецизно е опишано во неговото дело „Капитализам и слобода“, со зборовите: „Организирањето на економските активности преку доброволна размена, претпоставува дека преку владата [државата] се овозможува одржување на поредокот и законот, со цел да се спречи принудата врз индивидуите од страна на другите индивидуи (...)“.⁸ Државата треба да постои со цел да ги заштити индивидуите од тиранијата на другите индивидуи, притоа заштитувајќи и унапредувајќи ја слободата воопшто. Слободниот пазар се појавува како единствен простор, каде што улогата на државата треба да биде минимизирана и сведена само на својата основна функција – заштита на слободата на сите субјекти на пазарот. Но како тука можеме да ја врамиме социјалната еднаквост, која природно претпоставува постоење на *арбитер* или *збир на државни институции* коишто имаат за задача да вршат (ре)алокација на ресурсите, статусот, добрата и можностите. Инаку, како и социјалната еднаквост, така и социјалната правда, генерално, вклучува *активна држава*. Или, како што за тоа ќе рече и авторот Бен О’Нил:

„Социјалната правда неизбежно вклучува потреба за распределба на добрата од страна на Владата [државата], платени преку работата на другите луѓе, [таа] се однесува на намерата за *употреба на сила* со цел да се задоволат нечији желби. Но тука не станува збор за *заработка* на посакуваните добра преку рационална мисла и акција, производство или доброволна размена, туку преку *принудно одземање* на добрата од оние кои нив можат да ги создадат!“⁹

Инаку, „*збирот на институциите*“, за кои зборува и Џон Роулс, односно „*принудата и употребата на сила*“, за која зборува Бен О’Нил, претставуваат еманација на државата како институционален и социјален *арбитер* (државата како онипотентен левијатан) и монопол на физичка принуда. Во таа смисла, *критиката на социјалната еднаквост, всушност претставува критика на државата како монопол на физичка принуда*. Во контекст на тоа, Ајн Ранд ќе рече: „Производството и просперитетот се продукти на човековата интелигенција, додека а) државната моќ е моќ на принуда со физичка сила. Доколку овие факти се признаат, заклучокот е јасен: б) интелигенцијата не функционира под принуда, а човековиот ум не може да функционира со вперен пиштол“.¹⁰

⁷ Ibid. стр. 19

⁸ Milton Fridman, *Kapitalizam i sloboda*, Global Print – Novi Sad, 1997, стр. 57.

⁹ Ben O’Neill, *The Injustice of Social Justice*, Mises Daily: March 16, 2011. <http://mises.org/daily/5099/The-Injustice-of-Social-Justice> [2014]

¹⁰ Ayn Rand, *Capitalism: The unknown ideal*, A Signet Book, USA, стр. 154

Како куриозитет, интересно е да го погледнеме и рангирањето на земјите во светот за 2014 година (табела 1.), направено врз основа на *степенот на (економска и социјална) слобода којашто ја ужива една просечна индивидуа во рамките на сопствената држава*.¹¹

Табела 1.

2014	НАЈСЛОБОДНИ ДРЖАВИ	НАЈТИРАНСКИ ДРЖАВИ
1	Лихтенштајн	Сомалија
2	Бахамите	Северна Кореја
3	Хонг Конг	Централно Африканската Република
4	Доминиканската Република	Сирија
5	Барбадос	Зимбабве
6	Св. Лучија	Демократска Република Конго
7	Нов Зеланд	Мијанмар
8	Швајцарија	Венецуела
9	Австралија	Узбекистан
10	Канада	Куба
11	Св. Винсент и Гренадин	Еритреја

Покрај тоа, индивидуата не само што треба да биде ослободена од државната принуда (во политичка и во социјална смисла), туку со цел да дојде до израз нејзиниот креативен потенцијал, таа мора да биде и економски слободна. Мошне екстензивна дефиниција за економската слобода дава и *Index of Economic Freedom*, како издание на *The Wall Street Journal* и *The Heritage Foundation*:

„Економската слобода е основно право на секој човек да ги контролира сопствениот труд и имот. Во економски слободните општества, *индивидите се слободни да работат, да произведуваат, да консумираат и да инвестираат на начин како што тие сметаат дека треба*. Во економски слободните општества, *владите овозможуваат слободен проток на трудот, капиталот и стоките, и тие се воздржуваат од принуда и ограничување на слободата, до степен неопходен за заштита и одржување на таа слобода*“.¹²

Клучно е да се потенцира дека индивидуата (наспроти колективитетот) е еден од главните столери на слободната пазарна економија, која преку својот капацитет за *рационален избор* го контролира и, во исто време, е одговорна за својот биолошки и општествен живот. Или, како што вели Џон

¹¹Patrick Rhomey, *2014 State of World Liberty Index*, (May 12, 2014), <http://patrickrhomey.com/saturday-research/2014/5/12/2014-state-of-world-liberty-index> [2014] При изработката на ранг-листата, авторот користи податоци за граѓанските слободи од *Freedom House*, за економската и социјалната слобода од *Fraser/Heritage*, и за слободата на медиумите од *Reporters without Borders Press Freedom Scores*, со еднаква тежина како и супкомпонентите за граѓанските слободи од *Freedom House*.

¹²*Index of Economic Freedom*, <http://www.heritage.org/index/about> [2014]

Лок: „[индивидуалната слобода] е слобода [на индивидуата] да располага и да создаде поредок по теркот на својата личност, дејствија, имот и својата сопственост во рамките на законот, а притоа да не се претвори во предмет на арбитражната волја на друг, туку *слободно да ја следи сопствената волја*“.¹³ Државата, пак, треба да има улога на *гарант* на индивидуалната слобода, овластена само да ги заштитува правата и слободите на индивидуите – здравјето, животот и имотот на секоја индивидуа *подеднакво*. Државата треба да понуди *еднаквост на можностите* (како максимална социјална еднаквост), како право и слобода на секој поединец доброволно да влегува во општествените односи, наместо еднаквост којашто произлегува од арбитражноста, регулацијата и централизираноста на државата, сфатена како апстрактен збир од институции и монопол на физичка принуда. Земајќи ја предвид еднаквоста, конкретно, социјалната еднаквост, протагонистите на индивидуалната слобода и слободниот пазар како единствено легитимна ја третираат еднаквоста на можностите за разлика од другите видови егалитаризам, за кои тие сметаат дека се *тоталитарни* (особено Ајн Ранд, и Леонард Е. Рид) и својствени за комунистичките и фашистичките општества, каде што индивидуалната слобода е суспендирана, а пазарот целосно контролиран од државниот *apparatus*. Во оваа насока, авторот Џарет Волштајн ќе додаде дека: „Остварувањето на социјалната и економската еднаквост, инхерентно предизвикува мешање во *доброволниот избор*, па поради тоа, јас постојано се повикувам на доктрината дека социјалната и економска еднаквост се наметнуваат врз општеството како *принуден егалитаризам*“.¹⁴

Критиката на социјалната еднаквост тргнува од позицијата дека сите луѓе се „еднакви во очите на Бог“,¹⁵ но во социјалната реалност сите тие имаат различни биосоцијални перформанси, аспирации и амбиции, засновани врз сопствениот *рационален избор*. Секое мешање (колку тоа да биде добронамерно) во слободниот пазар и индивидуалната слобода (рационалниот избор на поединецот), претставува принуда и наметнување на државата како omnipotent левијатан и уништувач на слободата воопшто. Затоа Милтон Фридман предупредува дека „политиките и програмите секогаш треба да се вреднуваат од аспект на нивните резултати, а не според нивните намери“,¹⁶ притоа земајќи ја слободата како врховна вредност, бидејќи „општеството што ја става еднаквоста пред слободата, нема да добие ниту една од нив“.¹⁷ Ваквиот антагонистички однос кон еднаквоста и државата, произлегува од радикалниот скептицизам кон државата, бидејќи „опасноста лежи во тоа, кога ние овластуваме одредени лица [институции, држава] да користат сила, дури и само да ги одбранат нашите права, ние можеме да станеме жртви на оние што сме ги овластеле да нè штитат нас. Овој проблем се илустрира и со зборовите

¹³Tom G. Palmer, *Why Liberty*, Jameson Books Inc. Ottawa, Illinois, стр. 8

¹⁴Jarret B. Wollstein, *The Idea of Equality*, FEE, http://www.fee.org/the_freeman/detail/the-idea-of-equality [2014]

¹⁵Ibid.

¹⁶Интервју со Ричард Хефнер, *The Open Mind* (7 декември 1975).

¹⁷*Created Equal*, (епизода на PBS), *Free to Choose* television series (1980, vol. 5 transcript).

на римскиот поет Јувенал: „*Quis custodiet ipsos custodes?* – Кој го надгледува чуварот?“¹⁸

Во текстот подолу, ќе се обидеме да ги презентираме и да ги издвоиме клучните премиси на ордолиберализмот како хибриден економско-социјален и политички модел, кој има за цел да овозможи предуслови за коегзистенција на индивидуалната слобода, слободниот пазар и државата, и да се воспостават механизми за контрола и самоконтрола.

ПРЕМИСИТЕ НА ОРДОЛИБЕРАЛИЗМОТ

Ордолиберализмот се дефинира како „германска варијанта на социјален либерализам и неолиберализам, кој ја нагласува потребата државата да овозможи слободниот пазар да ги продуцира посакуваните резултати“.¹⁹ За разлика од *laissez-faire* либерализмот, неолиберализмот, или објективизмот, овој концепт во суштина ја уважува социјалната правда и социјалната еднаквост, или кажано со зборовите на Валтер Еукен: „Социјалната сигурност и социјалната правда се најголемите предизвици на нашето време“.²⁰ Како основоположници на овој концепт се јавуваат: Валтер Еукен, Франц Бом, Александар Рустов, Вилхелм Ропке и Алфред Милер-Армак.²¹ Овој концепт ја гледа државата како „политички господар на слободната економија, [бидејќи] слободата е слобода само во рамките на поредокот, додека поредокот е продукт на политичката власт (...) Одржувањето на поредокот зависи исклучиво од силната држава, која управува со социјалните интереси“.²² Детерминирачката цел на ордолибералната социјална политика има за цел да го воспостави „претприемништвото, приватната сопственост и механизмот на слободни цени“.²³ Оттука, ордолибералите веруваат дека слободниот пазар може да функционира само во организирана средина (спротивно на концептот *lassie-fair*, кој верува во доброволниот и спонтан поредок), тргнувајќи од фактот дека државата постои за да ги обезбеди социјалните и моралните рамки на претприемништвото, водејќи сметка за ненарушување на социјалната рамнотежа и превенцијата на социјалните и класните конфликти. Социјалната политика, пак, е претпоставка за „обезбедување стабилна рамка на политички, морални и правни стандарди“.²⁴ За ордолибералите, слободната пазарна економија претставува „практика на државата (...) [бидејќи] силната држава е центарот на социјалниот, моралниот и економскиот поредок“.²⁵ Оттука можеме да ги извлечеме и главните премиси

¹⁸ Tom G. Palmer, *Why Liberty*, Jameson Books Inc. Ottawa, Illinois, стр. 36

¹⁹ Ralf Ptak, „*Neoliberalism in Germany: Revisiting the Ordoliberal Foundations of the Social Market Economy*“. In Mirowski, Philip; Plehwe, Dieter. *The Road From Mont Pèlerin: The Making of The Neoliberal Thought Collective*. Cambridge, MA.: Harvard University Press. 2009, ISBN 978-0-674-03318-4, стр. 124–125

²⁰ David Gerber, *Law and Competition in Twentieth-Century Europe: Protecting Prometheus*, Oxford Scholarship Online: January 2010, DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199244010.001.0001 [2014]

²¹ Werner Bonefeld, *Freedom and the Strong State: On German Ordoliberalism*, New Political Economy, Routledge, стр. 1

²² Ibid. стр. 8

²³ Ibid. стр. 2

²⁴ Wilhelm Röpke, *International Order and Economic Integration*, Dodrecht: Reidel, 1959, стр. 225

²⁵ Werner Bonefeld, *Freedom and the Strong State: On German Ordoliberalism*, New Political Economy, Routledge, стр. 3

на германскиот ордолиберализам, кој дефинитивно претставува своевиден *трет пат*²⁶ меѓу колективизмот (етатизмот, комунизмот, фашизмот и сл.) и *laissez-faire* либерализмот (слободниот, деконтролиран и дерегулиран пазар). Колективизмот се одликува со целосно суспендирање на индивидуалната слобода и слободниот пазар, додека *laissez-faire* либерализмот е неспособен да воспостави психолошка и социјална рамнотежа во едно општество, препуштајќи ја судбината на индивидуата на стихијноста и неконтролираната алчност на личниот интерес.

Како клучни премиси на ордолибералниот концепт, може да се издвојат следните:

1. Државата се третира како политички организатор и заштитник на пазарната слобода, поаѓајќи од „нејзините морални и социјални претпоставки“²⁷;
2. Економската слобода претставува продукт на државната активност. Таа е продукт на „политичките одлуки за слободната економија“²⁸;
3. Индивидуалната слобода се третира конкретизирано. Индивидуата е претприемач. Таа претставува „слобода на претприемачот да влегува во конкуренција и да бара задоволување на сопствениот интерес преку доброволна размена во рамките на слободниот пазар“²⁹;
4. Слободниот пазар се раководи од принципите на „приватна сопственост, слобода за договарање и размена меѓу правно еднакви субјекти, при што секој од нив настојува да го оствари сопствениот личен интерес“³⁰;
5. Државата не интервенира за конкретни социјални цели, туку заради обезбедување на конкурентските односи. Таа интервенира со цел да ги обезбеди социјалните и моралните предуслови врз кои треба да почива „конкурентната ефикасност“³¹;
6. Социјалната политика има за цел да им ја „врати“ на работниците претприемничката виталност врз која почива ‘социјалниот хуманизам’ на економската слобода“.³² Социјалната политика треба да им овозможи на индивидуите да прераснат во одговорни претприемачи.
7. Државата се појавува како „заштитник на претприемништвото“.³³
8. Економската слобода се заснова врз принципот на недоверба, што наведува на фактот дека не може да постои слобода без надзор.³⁴

²⁶Ibid.

²⁷Ibid.

²⁸Ibid.

²⁹Ibid.

³⁰Ibid.

³¹Ibid.

³²Ibid.

³³Ibid.

³⁴Ibid.

ЗАКЛУЧОК

Веднаш може да се констатира дека прашањето за социјалната еднаквост во еден поширок спектар на односи и вредности, како што се индивидуалната слобода, слободната пазарна економија и државата, претставува мошне комплексно прашање за операционализирање. Имено, теоретичарите и протагонистите на класичниот, *laisser-faire* либерализам и објективизам (Ајн Ранд и Леонард Е. Рид), ја одрекуваат улогата и функцијата на државата во однос на индивидуалната слобода и слободниот пазар, за сметка на *рационалниот избор* на индивидуата како елементарен социјално-економски суверен. Додека, пак, неолибералите (Милтон Фридман) сметаат дека државата треба да ја зачува и да ја негува својата основна, заштитна функција, со цел обезбедување на слободата воопшто. Тие зборуваат за ограничена државна власт (*limited government*). За разлика од нив, ордолиберализмот се појавува како хибриден концепт, конституиран врз принципите на *силната држава*, индивидуалната слобода и слободниот пазар. Во рамките на овој концепт, државата се појавува како главен организатор и чинител во создавањето, конзервацијата и унапредувањето на слободата како таква. Што се однесува до социјалната еднаквост, треба да се потенцира дека сите презентирани стојалишта неа ја третираат како еманација на државата. Оттука, критиката на социјалната еднаквост, од аспект на слободниот пазар, е критика на државата како таква. Единствената разлика се наоѓа во интензитетот и формите на критиката, и во доделувањето или одземањето на улогите на државата во однос на индивидуалната слобода и слободниот пазар. Но во основа, сите стојалишта ја третираат слободата како *condition sine qua non*, кој мора да се обезбеди и да се унапредува по секоја цена. Затоа, најголемиот дел од протагонистите на слободата се согласуваат дека принудниот егалитаризам (еднаквост диригирана од државата), емитиран преку активната држава, е всушност штетен по слободата, но *еднаквоста во можностите* и *еднаквоста во слободата* претставуваат клучни премиси за постоење на слободно општество. За ордолибералите, државата постои и треба да дејствува со цел да обезбеди организиран пазар, правен поредок и социјална рамнотежа во општеството, засновани врз моралните принципи на цивилизираното општество.

РЕФЕРЕНЦИ:

Bonefeld Werner, *Freedom and the Strong State: On German Ordoliberalism*, New Political Economy, Routledge.

Created Equal, (епизода на PBS), *Free to Choose* television series (1980, vol. 5 transcript).

Fridman Milton, *Kapitalizam i sloboda*, Global Print – Novi Sad, 1997.

Gerber David, *Law and Competition in Twentieth-Century Europe: Protecting Prometheus*, Oxford Scholarship Online: January 2010, DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199244010.001.0001

Index of Economic Freedom, <http://www.heritage.org/index/about> [2014]

Интервју со Ричард Хефнер, *The Open Mind* (7 декември 1975).

Meadowcroft John and Casey Gerard, *Economic Liberalism and Social Justice*, Institute of Economic Affairs. Blackwell Publishing, Oxford, 2010.

O'Neill Ben, *The Injustice of Social Justice*, Mises Daily: March 16, 2011.

<http://mises.org/daily/5099/The-Injustice-of-Social-Justice> [2014]

Palmer Tom G., *Why Liberty*, Jameson Books Inc. Ottawa, Illinois, 2013.

Ptak Ralf, *Neoliberalism in Germany: Revisiting the Ordoliberal Foundations of the Social Market Economy*. In Mirowski, Philip; Plehwe, Dieter. *The Road From Mont Pèlerin: The Making of The Neoliberal Thought Collective*. ISBN 978-0-674-03318-4, Cambridge, MA.: Harvard University Press. 2009.

Rand Ayn, *Capitalism: The unknown ideal*, A signet book, USA, 1967.

Rawls John, *A Theory of Justice*. Cambridge, MA : Belknap Press of Harvard University Press, 1971.

Read Leonard E., *The Free Market and Its Enemy*, FEE, Inc. Irvington-On-Hudson, New York, 1965.

Rhamey Patrick, *2014 State of World Liberty Index*, (May 12, 2014),

<http://patrickrhamey.com/saturday-research/2014/5/12/2014-state-of-world-liberty-index> [2014]

Röpke Wilhelm, *International Order and Economic Integration*, Dodrecht: Reidel, 1959.

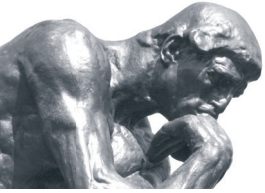
Social Equality, http://www.lawandbioethics.com/demo/Main/EthicsResources/social_equality.htm [2014]

Wollstein Jarret B., *The Idea of Equality*, FEE, http://www.fee.org/the_freeman/detail/the-idea-of-equality [2014]

ABSTRACT

This paper is inspired by the theoretical positions of the authors such as Ayn Rand, Milton Friedman and Leonard Edward Read. These theories uphold *laissez-faire* liberalism, objectivism and neoliberalism, versus social justice and equality. Hence, the research framework of this paper encompasses the free market, individual liberty and the state. The main motive for writing this paper results from the dilemma whether achieving social equality necessarily causes strengthening of the state authority, thus endangering free market economy, whether state is a “sworn” enemy of individual liberty and the free market, and whether they are able to coexist mutually. Consequently, the paper presents the key premises of the German ordoliberalism as a social market model that opens plenty of opportunities for the coexistence of the dialectically opposite phenomena – individual liberty, free market and the state. The author concludes that the criticism of social equality in terms of the free market is a critique of the omnipotent state.

Key words: *free market, state, social equality, individual liberty*

Стручна статија
УДК: 316.334.22:316.454.5

► ДОБРИОТ ЖИВОТ

ДА СЕ УПАТИМЕ КОН ДОБРАТА ШТО НÈ
ПРАВАТ СРЕЌНИ, А ДА СЕ ОТТРГНЕМЕ
ОД БЕСКОНЕЧНАТА БОРБА ЗА
РЕЗУЛТАТ И ПРИЗНАНИЕ

—
автор: **Макс А. Хефер**

Едно важно прашање ја окупира политичката агенда: прашањето за „добриот живот“. Сè повеќе луѓе се прашуваат што, всушност, им носи секојдневното трчање во бесконечната борба за резултат и признание. Иако од 1960 година бруто-домашниот производ се зголеми пет пати, животната среќа на Германците, како што измери евробарометарот, не се зголеми во иста мера. Попрво стагнира задоволството од животот, со исклучок на неколку падови и скокови. Овој наод важи за сите богати индустриски држави.

Повеќето од нас се чувствуваат добро, всушност имаме повеќе слободно време отколку порано, но се зголемува психичкото оптоварување од работата, како што најнакрај докажа извештајот за стресот на Сојузната влада. Растат темпото на работа, притисокот за промена и барањата. Наспроти нив стојат единствено уште маргиналните добивки во реалната плата, и тоа дали сега постојат четиринаесет вида мириси за освежувачи на тоалетни школки или триесет нови сорти кисело млеко, што нема којзнае колкаво влијание врз задоволството. Нашиот економски систем сè помалку е способен предностите од техничкиот напредок и продуктивноста да ги престори во благосостојба што „носи среќа“.

Една причина за надалеку распространетата неудобност е притисокот за остварување рента и ефикасност, кој се рефлектира во сè поголемото забрзување на сите животни

односи и вистинско безумие за оптимизирање. Па така, во меѓувреме, луѓето во голема мера ја загубија довербата во прехранбената индустрија. Што полза од тоа што на едно товено пиле, на кое порано му беа потребни седумдесет дена да ја постигне тежината за колење, денес му требаат само 44 дена, а во иднина само четириесет или 35? До каде ќе оди ова? Дали тогаш неговото месо ќе биде повкусно? Најверојатно не, затоа што за зголемување на приходите мора да се клука со уште повеќе хормони за побрз раст и со антибиотици. Колку смисла има во нашата потрошувачка едноставно да продолжиме да се однесуваме како порано? Многу работи ги фрламе без вистински да сме ги употребиле, меѓу нив 800.000 тони облека, 6,7 милиони тони храна и еден милион тони сè уште функционална електроника годишно. Дали се исплати за тоа да работиме подолго и потешко?

ТЕМПОТО ВО МОНОТОНАТА МАШИНИРИЈА

Нашето општество, и покрај многуте социјални проблеми, е презаситено. Преработени сме и преретко успеваме да ги забавиме работата и потрошувачката, за со тоа да постигнеме вистински квалитет на нашиот живот. Со несопирливото производство на сè повеќе стоки, од една страна, си ги загрозуваме сопствените еколошки животни основи. Но постои и друга, многу човечка страна на динамиката на растот: таа ги поткопува основите на добриот живот. И покрај сите бумови на продуктивноста, луѓето не се повлекуваат, туку темпото на монотоната машинерија сè повеќе се забрзува. Тоа е најочигледно кај топ-менаџерите: нивната дисциплинираност за резултат дише со еден воен дух кој, како никогаш досега, сиот приватен живот го подреди на успехот. Модерниот менаџер никогаш не е слободен и нема време, аргатува, небаре ќе нема утре. Постојано да се биде достапен и да се живее за работата, стана статусен симбол сè до средниот менаџмент.

Се наоѓаме среде една трка за пораст, која постојано нè тера кон нови врвни достигнувања. Секогаш и секаде треба малку да се подобриме. Да бидеме поуспешни во работата, подобри партнери дома, подобри родители, да изгледаме подобро, во подобра форма, да бидеме поздрави. Што сè уште не треба да оптимизираме: телото (со пластична операција), мозокот (со дроги и допинг за мозок), храната (со функционална храна), јадењето (со енергетски пијалаци), сексот (со вијагра), учењето (со техника за брзо читање), моралот (со целосен фидбек од 360 степени), социјалната мрежа (со фејсбук). Секое од овие подобрувања одделно ни ветува дека ќе ни го олесни животот. Но во меѓувреме знаеме дека не го прави тоа. Тие само го зголемуваат притисокот, го забрзуваат времето, не нè оставаат да се смириме. Многу сегменти од животот, вели социологот Хартмут Роза, „ни се чинат како елеватор кој оди надолу“. Дури и кога сакаме да останеме на истата височина, мораме да трчаме нагоре по скалите“.

ПУРИТАНСКО САМОПОДОБРУВАЊЕ

Од каде доаѓа ваквиот немир? Зошто капитализмот, кој придонесе многу за нашата благосостојба, не може да биде задоволен и зошто сè мора да се подложи на едно безусловно максимирање на ползата? Социологот Макс Вебер пред сто години го опиша настанувањето на модерниот капитализам. На неговата лулка стоеја пуританците. Од луѓето, кои „по природа сакаа едноставно да живеат онака како што беа навикнати и да заработуваат само толку, колку што им е потребно, направија луѓе кои живеат за професијата, кои смислата на својот живот ја гледаат во оптимизирање на работниот резултат и животот го сфаќаат како постојано самоподобрување“.

Човекот треба да живее за да работи, а не да работи за да живее добро. Тоа го означи прекилот со идеалот за умерен живот, каков што се негуваше во раното христијанство или во сите големи, глобално значајни културни традиции. Од тогаш, времето значи пари, а оној што не го користи оптимално, се огрешува и не се потврдува. Неокласичната економија го презеде пуританскиот принцип за максимирање на ползата и дури и го радикализира: „Подобро повеќе отколку помалку“, гласи едно од нејзините основни правила. Тоа е формулата за неограничен пораст. Ако нè постават пред изборот меѓу повеќе и помалку, секогаш се одлучуваме за повеќе. Во економијата не постои „добро“ или „лошо“ консумирање, во неа не постои ниту поим за „добар живот“. Дали во некое општество луѓето целосно се хранат во „МекДоналдс“ или уживаат во бавно зготвена храна, нејзе ѝ е седно. Дали учениците јадат сендвич на одмор или пушат крек – обете претставуваат „revealed preferences“, и за обете важи максимирањето: Подобро повеќе отколку помалку.

ЗАПОСТАВЕНИ ДОБРА ШТО НÈ ПРАВАТ СРЕЌНИ

Ваквиот „пуритански дух“ изврши силно влијание и врз нашиот менталитет, и до ден-денес придонесува за тоа да им придаваме преголемо значење на работата и на професионалниот успех и за сметка на тоа да ги запоставуваме другите добра што нè прават среќни. Анкетите покажуваат дека луѓето повеќе би сакале да работат помалку и да поминуваат повеќе време со семејството и пријателите. На основа на достигнатата продуктивност, тоа би требало да биде толку тешко. За да се приближиме до добриот живот, нашата култура на менаџмент мора да прекине да го претпочита типот на работохолик. За една подобра избалансираност на работата и животот, во претпријатијата ни се потребни задолжителни модели за половина работно време, градинки во нив, годишни сметки и сметки за работен век коишто може да се префрлаат од еден на друг, тајм-аути, разбирање за семејството.

Меѓутоа, помалку работа ќе значи и помалку приходи. Умешноста се состои во тоа смалувањето на приходите да го надополниме со посреќна животна урамнотеженост. Да претпоставиме дека здобиеното време го минуваме со децата, хобито или во спорт, тогаш рамнотежата на задоволство веќе

ќе биде позитивна, ако успееме и од овие сегменти еднаш засекогаш да ја оттргнеме мислата за оптимизирање. За луѓето со високи и средни приходи, слабите намалувања на приходите се непроблематични, но не и за оние што заработуваат малку. Затоа едните предлагаат основен приход, кој му следува на секој граѓанин и го претвора во некој вид примател на помош. Тоа не е решението, бидејќи парите не претставуваат добро коешто нè прави среќни, туку единственото средство за стекнување добра што нè прават среќни. Но со нив можат да се купат и дроги и брза храна. Основниот приход не би требало слепо да се прелие во нормалната потрошувачка.

РАБОТА И СЕМЕЈСТВО

Истражувањата за среќата покажуваат дека плаќањето во натура на социјалната држава предизвикува поголемо задоволство од животот кај граѓаните отколку плаќањето со пари. Шведска, која го става тежиштето на плаќање во натура, забележува повисоки вредности на задоволство отколку Италија, каде што приматот е ставен на трансферот на пари. Ваквите искуства укажуваат на тоа дека треба да подразмислиме како државата и општеството можат да придонесат за подобар живот на посиромашните.

Повеќе пари не ги решаваат проблемите, а поголемата потрошувачка уште помалку. Проблемите денес лежат во запуштеноста на децата и младите, во лошите семејни односи, во немотивираноста, во изолираноста. За социјалната држава да го реши проблемот, потребна ѝ е идејата за добар живот: кои животни околности се добри за едно дете, а кои се лоши. Психичките нарушувања денес се многу поразширени кај децата: во 70-тите години на минатиот век, средната возраст за првично заболување од депресија беше 25 години, денес е деветнаесет. Исто така, и анксиозните нарушувања и болестите на зависност се јавуваат на сè порана возраст. Тоа има врска со еродираните семејни структури: стапката на разводи расте, дневните текови коишто даваат потпора исчезнуваат. А што се кадарни да сторат само телевизијата, видеоигрите и интернетот во детската соба, кога откажува семејството, тоа не дека не го знае социјалната држава, но од тоа и капитулира. На крајот од денот, службата за социјална помош плаќа сè што припаѓа на нормална потрошувачка, па и конзоли за видеоигри. Но тоа воопшто не ѝ служи на среќата.

Доколку се потрудиме највисок приоритет да ни биде среќата на децата, тогаш светот на работата ќе го уредиме според потребите на семејствата, а не обратно. Оние со ниска заработувачка, денес се изложени на многу повеќе стресни ситуации отколку порано. И покрај успешите на реформите на пазарот на трудот, невработените често наоѓаат само краткотрајни вработувања. Секторот со ниска заработувачка расте, а уделот на привремени, или минорни вработувања или наемни работници значително се зголемува. Културата на постојаната достапност од 24/7 ги погодува, пред сè, евтините работници. Ваквите трендови се многу лоши за семејствата, затоа што сите членови на

семејството живеат во чувство на постојана несигурност. Затоа не би требало згора на тоа и да ги поддржуваме ваквите трендови. Сè поголемата армија дискутабилни работни односи мора да носи поголем дел од економската промена на структурата и поголемата флексибилност. Истражувањето за среќата во многу студии докажа колку многу е важен стабилниот работен однос за чувството на самовредност на секој човек. А притоа не се работи за нагли скокови во кариерата или за „херои во работата“, туку за константност во професијата и за свесноста дека човек е способен да си го прехрани семејството и да даде корисен придонес за заедницата. Во таа смисла, работата стана важно добро кое нè прави среќни.

МЕРА И УРАМНОТЕЖЕНОСТ

Идејата за добрата што нè прават среќни потекнува од Аристотел. Во нив се вбројуваат пријателството, потомството, здравјето, имотот, убавината, психичката сила и поволната лична судбина. Овој нецелосен список веќе укажува на тоа дека Аристотел не поаѓал од тоа дека секој човек може стопроцентно да биде среќен. Доколку ги максимираме сите добра што нè прават среќни, нема да станеме среќни, ами ќе ја загубиме сопствената урамнотезеност. Оној што се жртвува само за семејството, е исто толку едностран како некој што во име на кариерата се откажува од деца. Добрата што нè прават среќни не се средства за добар живот, туку дел од добриот живот. Секој треба да се обиде да ја најде вистинската мера за себе. А тоа во голема мера зависи и од нас самите: успехот на нашето партнерство или успехот во професијата секако зависат и од нашето лично однесување. Меѓутоа, неопходно е општеството да се пренасочи кон многу добра коишто нè прават среќни, на тој начин што ќе го напушти чистиот курс на растеж и пораст.

Државата не треба да ги гарантира добрата што нè прават среќни, туку да ги обликува рамковните услови за тие да бидат достапни. Па така, кај „добриот живот“ не се работи за некој нов патернализам, туку за едно пренасочување: зошто државата го субвенционира сообраќајот – од даночно ослободување за керозин до паушалот за растојание – денес исто како во времето на економското чудо? Истражувањето за среќата покажа дека долгото патување од местото на живеење до работата е голем убиец на среќата. Веќе 200 км пат во неделата значително го зголемува незадоволството: зошто се толку скапи градинките, но добивките од повеќе милијарди од трговијата со голема фреквентност на берзите и понатаму се ослободени од давачки?

Актуелната дебата за „добриот живот“ најпосле прашува како треба да живееме. Таа не бара култура на откажување, туку одново да ги одредиме нашите приоритети: да се упатиме кон добрата што нè прават среќни, а да се тргнеме што подалеку од сè поголемата потрошувачка и од монотоната машинерија. Нејзината цел е еден живот исполнет со повеќе самоодредување и задоволство.

Првпат објавено на германски јазик во "Politische Meinung" Nr. 521, Juli / August 2013, 58. Jahrgang, ISSN 0032-3446

Користена литература:

Max A. Höfer: Vielleicht will der Kapitalismus gar nicht, dass wir glücklich sind?, Knaus Verlag, München 2013.

ABSTRACT

An important question has occupied the political agenda: the question of 'the good life'. An increasing number of people have been wondering what good it has been to rush every day in the endless struggle for performance and recognition. Even though since 1960 the gross domestic product has increased five times, the overall happiness of Germans, as measured by the Eurobarometer, has not increased at the same rate. With the exception of several rises and falls, the pleasure in life has rather stagnated. This finding has been true for all rich industrial countries.

The current debate on 'the good life' has finally raised the question as to how we should lead our lives. It does not require a culture of self-denial, but rather that we redefine our priorities: turn to the values that make us happy and move away as far as possible from the ever more increasing consumption and the monotonous machinery. Its goal is a life filled with more self-determination and pleasure.

Стручна статија
УДК: 330.368(100)

► „ТЕМЕЛЕН РЕМОНТ“ ЗА КОНЦЕПЦИИТЕ ЗА ПАЗАРНАТА ЕКОНОМИЈА И ОПШТЕСТВЕНАТА (НЕ)ЕДНАКВОСТ

—

автор: Свето Тоевски

Галопирачката невработеност, повеќегодишната стопанска рецесија и другите симптоми на острата социоекономска криза, не само на југот на Европа, туку и во срцето на „стариот континент“, во Соединетите Американски Држави и, воопшто, во сиот свет, во последниве пет години, во драматична форма го исфрлаат на површина прашањето: што се случува со концепциите за функционална пазарна економија и за општествена (не)еднаквост? Наместо пораст на бруто-домашниот производ во земјите на развиените демократии со пазарни економии, наместо генерирање нови работни места, повисоки плати и поголема благосостојба на населението, се случува обратното: во многуте такви држави расте нееднаквоста меѓу оние неколку проценти од популацијата, кои располагаат со десетици, стотици или милијарди евра, односно, долари, наспроти 50 – 70 проценти од населението, кои едвај имаат со што да се прехранат и да ги задоволат секојдневните животни потреби.

РАСТЕЧКИ ЈАЗ ВО ПРИХОДИТЕ МЕЃУ НАЈБОГАТИТЕ И НАЈСИРОМАШНИТЕ ВО СВЕТОТ

Една студија на Светскиот институт за развојно економско истражување при Универзитетот на Организацијата на обединетите нации, објавена минатата година, открива дека во 200 година, најбогатиот 1 процент од светското население поседувал 40 проценти од материјалните добра, додека

најбогатите 10 проценти од полнолетните жители на светското население поседувале 85 проценти од вкупното светско богатство. Зголемувањето на јазот меѓу нееднаквите е сè поголем, тоа е процес што продолжува. Се зголемува драматично социоекономската нееднаквост не само меѓу припадниците на општествените слоеви во рамките на едно општество, туку и меѓу државите во светот: денес, една од најбогатите држави, Катар, има приход по еден жител којшто е за дури 428 пати поголем од приходот по еден жител што го има Зимбабве, една од најсиромашните земји во светот.

Но, да се вратиме на општествените нееднаквости и диспропорции во рамките на земјите со пазарна економија. По големиот бран истражувања и официјални статистички податоци, кои го откриваат огромното растојание меѓу оние на врвот и оние на дното на социјалната хиерархија, Џереми Ворнер, помошник-уредник на дневниот весник „Дејли телеграф“ и еден од водечките британски економски коментатори, во една своја анализа индикативно насловена „Камшикот на нееднаквоста станува полош и полош“, признава:

„Растечката нееднаквост на приходите, иако не е посакувана од социјална перспектива, не е толку важна, ако сите заедно стануваат богати. Но, кога најголемиот дел од наградата на економскиот напредок оди во рацете на споредбено малиот број луѓе со и онака високи примања, што се случувало во практиката, тогаш веќе настанува проблем. Едно од основните морални оправдувања на економиите на „free market“, дека стремезот кон индивидуалниот профит обезбедува најдобар механизам за стремење и кон заедничкото добро, бидува поткопано. Во последните две декади, до почетокот на финансиската криза, реалните приходи на едно домаќинство во големиот број држави во ОЕЦД, кај првите 10 проценти од богатите растела побргу отколку кај најсиромашните 10 проценти. Во некои земји реалните приходи на оние од дното се навистина опаднати“.¹

Изнесувајќи податок дека „во САД сега просечната плата на оние 10 проценти најбогати, од врвот на општествената стратификација, е за 14 пати поголема од просечната плата на оние 10 проценти од населението на дното на социјалната стратификација, што значи и најбедни“, Ворнер искажува интересно мислење дека ниту на најбогатите не им вреди премногу богатството – ако немаат соодветен животен амбиент:

„Многу луѓе, едноставно, не сакаат порамноправно општество. Некои сакаат да бидат поеднакви од другите. ...исклучиво нееднаквите општества се лоши за сите што живеат во нив. Нема многу смисла да се биде богат, ако богатиот човек е принуден да живее во дисфункционално општество, обземено со криминал и поделено. Таквото опстојување и за богатиот човек ќе биде и натаму мизерно опстојување“.²

¹ Jeremy Warner: „Scourge of inequality is getting worse and worse“; 3.11.2011

² Ibidem

Продлабочувањето на сиромаштијата и на социоекономската нееднаквост во многу држави во светот, кој е зафатен од фундаментализмот на економскиот пораст, би морало да го вклучи алармот кај аналитичарите на доктрините на пазарната економија и кај творците на националните економски политики, за да се погледне и врз животот на жртвите на ваквата распределба на богатството. Сè подлабока бездна ги раздвојува сиромашните и очајните од добро ситуираните, оптимистични и напати арогантни поединци, кои ги имаат во свои раце лостовите на распределбата на богатството, создавано низ функционирањето на пазарната економија, но и воопшто, на економијата, каква и да е.

Како што нагласува Ворнер, согледано е дека е лага едно од основните морални оправдувања на пазарната економија дека трката по личниот профит и богатење е, божем, едновременно и „најдобар механизам за остварување на заедничкото добро“. Очевидно е дека богатството натрупано „горе“ не се слеало „долу“ и не им овозможило на поголемиот дел од луѓето и тие да бидат побогати, да се чувствуваат позадоволни и посигурни, пооптимистично да гледаат на својата иднина и на иднината на своите деца и семејства.

Постојано актуелното прашање на општествената нееднаквост и на нејзините причини и последици повторно, сè поинтензивно доаѓа во фокусот на вниманието на економската и социополитичката мисла. „Откриено“ е дека постои голема поделба во американското, британското, како и во сè поголем број други општества, но, не на оние „од врвот, средината и дното“, туку на оние од „минијатурната група од самиот врв и на речиси сите други преостанати“. На пример, бројот на милијардери во САД за 25 години се зголемил за 40 пати до 2007 година, додека вкупниот имот на 400-те најбогати Американци скокнал од 169 милијарди долари на 1.500 милијарди долари. По 2007-мата, со годините на кредитниот колапс, следен со кредитна депресија и со растечка невработеност, овој тренд е забрзан речиси експоненцијално: наместо да ги погоди сите со еднаква мера, како што се очекувало и како што се претпоставувало, кризата била селективна во распределбата на ударите: бројот на милијардери во САД, во 2011 година достигнал бројка од 1.210 лица, а нивниот имот се зголемил од 3.500 милијарди долари, во 2007 година, на 4.500 милијарди долари во 2010 година.

Вкупниот имот на најбогатите 1.000 луѓе на светот е речиси двојно поголем од имотот на најсиромашните две и пол милијарди луѓе во светот. Според податоците на Светскиот институт за развојно економско истражување, најбогатиот 1 процент од светското население сега има речиси две илјади пати повеќе пари отколку долните 50 проценти од вкупната светска популација.

Во предговорот кон извештајот за човечкиот развој на Организацијата на обединетите нации, од 1998 година, е наведено дека 20 проценти од светското население трошело 86 проценти од сета произведена стока и од сите услуги, додека најсиромашните 20 проценти трошеле само 1,3 проценти од таа стока и услуги. По 16 години, бројките се уште подраматични: најбогатите 20

проценти од населението трошат 90 проценти од произведената стока, додека најсиромашните 20 отсто трошат само 1 отсто од стоката. Се проценува дека 40 проценти од светското богатство се наоѓа во рацете на еден процент од тоа население, а најбогатите 20 луѓе имаат ресурси еднакви како оние на најсиромашните една милијарда луѓе.

ДАЛИ ПАЗАРНИТЕ ЕКОНОМИИ КРАХИРААТ КОГА НАЈБОГАТИТЕ СТАНУВААТ УШТЕ ПОБОГАТИ?

Речиси сите социоекономски студии, било да се фокусираат во своите истражувања само на една одделна земја, било да ја набљудуваат пошироката слика на случувањата на овој план, се совпаѓаат во неколку суштински констатации. Речиси секаде во светот, општествената и економската нееднаквост забрзано расте, што значи дека богатите – а особено многу богатите – се сè побогати, додека сиромашните – особено многу сиромашните – се сè посиромашни, секако, во релативна смисла, но, сè повеќе и во апсолутна смисла.

Уште повеќе, богатите луѓе дополнително се богатат само затоа што се богати. Сиромашните луѓе стануваат сè посиромашни, само затоа што се сиромашни. Иднината на секое дете е определена, пред сè, од социјалните околности во кои живее тоа дете, а не со неговата памет, талент, труд и упорност.

Економистот и финансиски новинар Стјуарт Ленсли во својата статија „Нееднаквоста: вистинска причина за нашите економски маки“ се согласува со Стиглиц дека од врвот наметнатата догма за користа што општеството ја има кога богатите стануваат сè побогати не е ништо повеќе од мешавина на намерна лага, пласирана со цел, и свесно морално слепило. Ленсли уште на почетокот на својата статија нагласува со сета острината:

„Нееднаквоста значи нестабилност: кога богатите стануваат побогати, тогаш нашите економии крахираат и согоруваат“.³

Ова би требало да значи и негов критички став во поглед на, како што вели тој, „економската ортодоксија, според која здравата доза на нееднаквост создава поефикасна и побргу растечка економија“. Ленс се спротивставува на тврдењата дека, наводно, високите награди и ниските даноци за „оние на врвот“ го поттикнуваат претприемништвото и создаваат поголем економски колач.

Овој економско-финансиски аналитичар го поставува прашањето: дали триесетгодишниот експеримент на поттикнување на нееднаквоста бил успешен?

Во сопственото барање на одговорот на ова прашање, Ленсли е категоричен дека тоа не е точно и аргументира оти разликата во богатството драстично пораснала, но, без ветениот економски напредок. Според него, „од 1980 година, британскиот економски пораст и продуктивноста се пониски за една третина, а невработеноста е за петпати поголема отколку во поегалитарната повоена ера“.

³ Stewart Lansley: „Inequality: the real cause of our economic woes“; 2 August 2012

Ленсли констатира дека „трите рецесии по 1980 година биле подлабоки и траеле подолго од оние во педесеттите и шеесеттите години од минатиот век, а кулминирале во криза во последните четири години, при што главниот исход од експериментот по 1980 година е економија којашто е повеќе поларизирана и повеќе склона кон криза“.

Откако ќе забележи дека „намалениот удел во заработките ја уништува побарувачката во економиите, кои во значителен дел се потпираат врз стоката за широка потрошувачка“, оти „потрошувачките општества ја губат способноста за трошење“, но и како „концентрирањето на плодовите на економскиот пораст во рацете на малубројната светска финансиска елита води кон економски меури“, Ленсли доаѓа до неизбежниот заклучок: суровата реалност на социјалната нееднаквост е лоша за секого, или речиси за секого во општеството, и својата статија ја резимира со следниот заклучок:

„Централната лекција во последните 30 години е дека економскиот модел којшто дозволува најбогатите членови на општеството да акумулираат сè поголем и поголем удел од колачот, евентуално ќе се уништи самиот. Како што се чини, тоа е лекција, која допрва треба да биде научена“.⁴

ПЛАТА НА МЕНАџЕР ВО КОМПАНИЈА ПОГОЛЕМА ЗА 1.795 ПАТИ ОД ПЛАТИТЕ НА НЕЈЗИНИТЕ ВРАБОТЕНИ

Францускиот професор по економија, Томас Пикети, како експерт за економската нееднаквост, ја критикува неправедната распределба на општествените богатства во земјите на капитализмот и како „централна контрадикција на капитализмот“ ја идентификува појавата во која „приносот на капиталот е поголем од стапката на растот на економијата“, што „богатите ги прави сè побогати“. Во својата студија „Капиталот во 21 век“, Пикети како „централна противречност на капитализмот“, но, би можело да се каже и како „централна дисфункционалност на пазарната економија“, ја означува појавата во која приносот на капиталот е повисок од стапката на растот на пазарната економија, што богатите ги прави уште побогати.

Овој француски економист, чии анализи во последниве две години се во фокусот на вниманието на светската економска мисла, својата нагласка ја става врз нееднаквостите, кои се резултат на здобиеното богатство, а не само на разликите во платите, бидејќи современата нееднаквост во богатството (имотот) е значително поголема отколку што е нееднаквоста во платите. Вообичаено е и очекувано е дека луѓето за различни работи ќе примаат нееднакви плати. Нееднаквоста и меѓу платите изразито расте, па може да се набљудува како станува сè поголем сразмерот на платата на генералните директори (менаџери) и работниците, односно, како на високиот, раководен менаџмент му се исплатуваат сè поголеми и поголеми лични приходи.

⁴ Stewart Lansley: „Inequality: the real cause of our economic woes“, 2 August 2012

Според калкулациите што ги спровел Пикети, во земјите на пазарните економии просечната плата на работниците од 1978 до 2012 година растела за 5,4 проценти, додека платата на директорите имала пораст од 875 отсто! Повикувајќи се на податоците на „Economic Policy Institute“ како извор, Пикети во „Капиталот во 21 век“ наведува дека во 1965 година, просечната плата на работниците била за 20 пати помала од платите на директорите, а во 2012 година, таа работничка плата била за 200 пати помала од платите на директорите.

Потпирајќи се на податоците на „Bloomberg“, Пикети наведува: „генералниот директор на фабриката „PepsiCo“ во 2012 година имал 270 пати поголеми примања од својот просечен вработен; директорот на „Coca Cola“ имал плата поголема за 580 пати, директорот на „Nike“ за 1.050 пати поголема плата, а рекорд бил случајот во компанијата „JC Penney“, во која платата на врвниот менаџмент „бегала“ за дури 1.795 пати (не проценти!) во однос на просечната плата на нејзините работници!

Но, помал проблем е значителната разлика во примањата, а поголем проблем е дополнителниот растечки јаз меѓу имотот на богатите и имотот на „просечните“. Оние на врвот од пирамидата еднаш здобиеното богатство го умножуваат според повисока стапка отколку што е стапката на порастот на имотот на оние во средината и на дното од пирамидата. Така, уште повеќе се продлабочува бездната меѓу нив во една ваква пазарна економија, која е „функционална“ многу повеќе за оние што се сè повеќе и повеќе богати, а е дисфункционална за оние што се сè посиромашни и сè помалку еднакви со богатите и супербогатите.

Во заклучокот на својот „Капитал во 21 век“, не случајно насловен „Централната противречност на капитализмот: $r > g$ “, Пикети прецизно дијагностицира, покрај другото, кои се дел од главните причини за дисфункционалноста на пазарната економија:

„Сеопфатниот заклучок на оваа студија е дека пазарната економија, која се темели врз приватното сопствеништво, кога ќе се препушти самата на себе, содржи јаки сили поврзани особено со дифузијата на знаења и вештини; но, исто така, таа пазарна економија содржи и јаки сили на дивергенција, коишто се потенцијална закана за демократските општества и за вредностите на општествената правда, врз кои се засновани. Основната сила на дестабилизацијата се однесува на фактот што во долг временски периоди приносот на капиталот ' r ' може да биде значајно поголем од стапката на порастот на приходите и количеството на производство ' g '. Нееднаквоста ' $r > g$ ' укажува на тоа дека богатството акумулирано во минатото расте побргу од платите и од количеството на производството. Оваа нееднаквост претставува основна логичка противречност. Претприемачот неизбежно станува рентниер, сè подоминантен и подоминантен над оние што немаат ништо освен својот труд. Еднаш кога е акумулиран, капиталот се репродуцира побргу отколку

што растат количествата на производството. Минатото ја голта иднината. Последиците врз долгорочната динамика на распределбата на богатството се потенцијално застрашувачки, особено кога ќе се земе предвид тоа дека приносот на капиталот директно варира со големината на почетниот влог и оти дивергенцијата во распределбата на богатството се случува на глобално рамниште⁵.

КАКВА Е СОСТОЈБАТА ВО ЕВРОПА НА ПЛАНОТ НА ОПШТЕСТВЕНАТА (НЕ) ЕДНАКВОСТ?

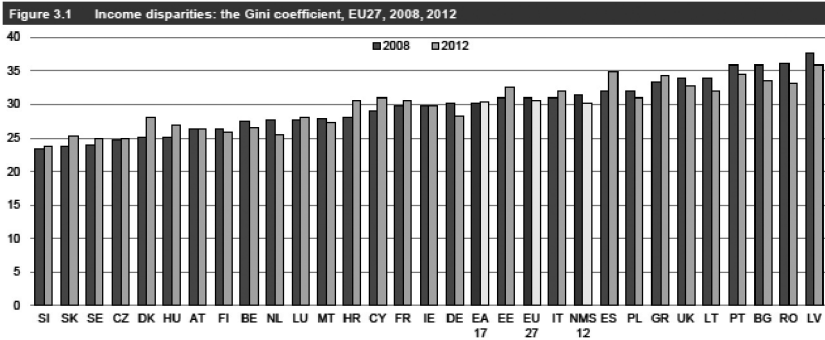
Свој аргументиран одговор на ова прашање нуди најновата, сеопфатна студија „Benchmarking Working Europe 2014“, која ја објавија „Европскиот синдикален институт“ (ETUI) и „Европската конфедерација на синдикати“ (ETUC). Студијата го потврдува постоењето на растечки облици на социјалната нееднаквост во сите држави-членки на Европската Унија.

Овој загрижувачки тренд е последица, како што се констатира во студијата, на долгорочните политички избори за пазарниот либерализам и за пазарната економија, диктирано од ЕУ, односно на: престанувањето на државата да се вмешува во економијата, давањето приоритет на суровите програми на штедење, кои се спроведуваат од 2008 година, како резултат на економската и финансиско-фискалната криза.

Нееднаквоста во приходите во ЕУ вообичаено се мери на два начина: односот C80/20 и коефициентот Џини. Односот C80/C20 е однос на вкупниот приход остварен од страна на 20% од населението кои имаат највисоки примања, со вкупниот приход на 20% од популацијата која прима најниски приходи. Колку е поголем овој однос, толку е поголема нееднаквоста. Коефициентот Џини ја зема предвид целокупната распределба на приходите, а не само најниските и највисоките 20% од нив. Со него се мери нееднаквоста на распределбата на приходите, или нееднаквоста во распределбата на богатството. Вредноста на коефициентот се движи од 0 до 100.

Ниската вредност укажува на еднаква распределба на приходите, или богатството. Кога би постоела совршена еднаквост (сите во општеството да имаат исти приходи), тогаш овој коефициент би бил 0. Ако сите национални приходи би ги поседувал еден човек, тогаш коефициентот би бил 100. Колку е поголем коефициентот Џини, толку е поголема нееднаквоста во таа земја. Коефициентот Џини е индикатор на разликата во приходите. Поспецифично, тој ја мери дисперзијата на расположливите просечни приходи во едно домаќинство, во една земја, во даден временски период: понизок коефициент Џини – помала дисперзија на приходите.

⁵ Thomas Piketty: *CAPITAL IN THE TWENTY-FIRST CENTURY*; The Belknap Press of Harvard University Press; Cambridge, Massachusetts, London, England. 2014, p.398

Разлики во приходите: коефициентот Џини; ЕУ 27, 2008–2012 год.⁶

Source: Eurostat (2014b).

Приказот покажува дека, меѓу 2008 и 2012 година, најкрупни зголемувања на разликите во просечните приходи по домаќинство се забележани во Шпанија, Кипар, Естонија, но, исто така и во Данска. Најголеми намалувања на таквите разлики се забележани во Романија, Бугарија, Литванија, но, исто така и во Холандија и Германија. Разликата во приходите како највисока останува во Латвија, Романија, Бугарија, Португалија, Литванија, Велика Британија и во Грција, а најниска е во Словенија, Словачка, Шведска, Чешка, Данска и во Унгарија.

ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА, ПАРТ-ТАЈМ РАБОТНИТЕ ДОГОВОРИ ГИ ИСТИСНУВААТ РЕДОВНИТЕ ВРАБОТУВАЊА

„The Benchmarking Working Europe 2014“ го критикува фактот што сè поголем број работници и работнички се „заробени“ со несигурни работни договори, кои се едновременно и под стандардот. Сиромашните европски домаќинства, исфрлени на „периферијата на приходите“ во своите држави, се соочуваат не само со недостиг на пари за преживување, туку и со сериозни предизвици околу домувањето, греењето и енергијата, набавката на лекови и трошоците за образование на децата. Растечките нееднаквости во Европа доведуваат до пораст на чувството на неправда и до нестиг на социјална кохезија, со која би требало да им се овозможува благосостојба на сите членови на општествата во државите на ЕУ. Во исто време, овие социоекономски нееднаквости водат до загуба на човечкиот потенцијал во најширока смисла. Земајќи го ова, во споменатата студија е искажана „сериозна загриженост поради моментната насока во која се движат социјалните и работните права во пазарните економии во членките на ЕУ“.

⁶ „The Benchmarking Working Europe 2014“; Brussels, 2014, © Publisher: ETUI aisbl, Brussels p. 46

Оваа студија испраќа три главни пораки:

1. „Социјалната нееднаквост, во многу свои облици, се влошила во речиси сите држави-членки на ЕУ, и тоа не само поради финансиската, економската и должничката криза“;
2. „Во основа е погрешен ставот на ЕУ дека со повторниот економски раст по завршувањето на кризата ќе го реши овој „привремен“ феномен на порастот на нееднаквоста. Врската меѓу економскиот пораст и еднаквоста е „пукната“, и повторниот пораст по кризата нема да важи за сите“;
3. „Политичките и правните средства за излез од кризата би требало да се насочат кон прераспределбата и 'децентрализацијата' на богатствата“.

Двете европски синдикални организации во својата студија искажуваат едно сериозно предупредување во врска со растечката општествено-економска нееднаквост на „стариот континент“ и за однесувањето на европските елити:

„Кога економската стабилност и довербата на пазарите се постигаат по цена на невработеноста, по цена на несигурни животни и работни услови и нееднаквост, тогаш политичката нестабилност можеби ќе се наоѓа веќе на првиот следен агол“. Мартин Волф, новинар на „Фајненшел Тајмс“, не се воздржуваше да зборува за „пропаста на економските, финансиските, политичките и интелектуалните елити од еврозоната, кои, воглавно, не ги разбраа последиците од стрмоглавата финансиска либерализација; за неуспехот на тие исти елити, на кои масата луѓе гледаа како на богато наградени за нивните просечни способности и исполнувања и кои се заинтересирани само за себе, но, очекуваат спас кога работите ќе тргнат лошо“.⁷

Констатирајќи дека „влошениот макроекономски контекст ги обликува и ги поставува рамковните услови за пазарите на трудот во ЕУ“, „The Benchmarking Working Europe 2014“ истакнува дека „тука се појавуваат неколку загрижувачки трендови“ и конкретизира:

„Невработеноста останува висока и не покажува реални знаци за намалување во мнозинството држави-членки на ЕУ. Во исто време, се укинуваат работните места со целосно работно време, а се отвораат парт-тајм, повремени работни места за хонорарни активности. Заради смирување на овие неповолни економски околности на пазарот на трудот, беа преземени структурни реформи, насочени кон зголемена флексибилност, но, тие ја зголемуваат ранливоста на многу категории работници во Европа и предизвикуваат натамошно зголемување на нееднаквоста во многу облици на нееднаквоста, забележана во последната декада. Најголемиот релативен пораст на ризикот од сиромаштија во текот на последните пет години се случил кај вработеното население.“⁸

⁷ „The Benchmarking Working Europe 2014“; Brussels, 2014, © Publisher: ETUI aisbl, Brussels p.12,

⁸ Ibidem, p.5

СОЦИЈАЛНАТА НЕЕДНАКВОСТ – ЦЕНА ШТО МОРА ДА СЕ ПЛАТИ ЗА ЕКОНОМСКИОТ ПОРАСТ?

Економската и општествената нееднаквост се создаваат и низ неадекватните норми на внатрешна алокација на општествените и економските ресурси на државите: цели слоеви на населението, немајќи доволно приходи, фактички бидуваат исклучени од правата, привилегиите, пристапот кон јавните добра, како што се образованието или правосудниот систем, од соодветното домување, превозот, кредитните и други финансиски услуги во банкарството и другите општествени услуги и добра. Сиромаштијата, бесперспективноста, гладта, криминалот и другите облици на социјалната патологија царуваат во многу држави.

Во остар судир се не само сиромашните и богатите, туку и водечките економисти, социолози и другите теоретичари и застапници на принципите на пазарната економија, од кои дел отворено пласираат тези дека „економскиот пораст има своја цена, која мора да се плати“, односно, дека таа цена е токму социјалната нееднаквост. Американскиот нобеловец-економист, Милтон Фридман, во своите водечки дела „Капитализам и слобода“ и „Слобода за избор“ тврди дека треба „да постои рамнодушност во врска со нееднаквоста меѓу приходите на слободната пазарна економија“, па дури и дека „е неопходен и пожелен некој степен на нееднаквост во кој било добро функционирачки пазарен економски систем“ заснован врз принципите на „free market“. Овој економист се залага за тоа „да се направи остра разлика меѓу „еднаквоста на правата и еднаквоста на можностите, од една страна, и материјалната еднаквост, или еднаквоста на материјалните резултати, од друга страна“.

Фридман смета дека нееднаквоста е помала во капиталистичките земји и вели дека „иако некој извршен директор во корпоративна компанија заработува 10 илјади долари на ден, а некој што работи во продавница има приходи од 20 илјади долари годишно, сепак, дури и помалку платениот поединец во капиталистичката економија е подобро платен од привилегираните класи во минатиот век“. Во капиталното дело „Капитализам и слобода“, Фридман тврди дека во пазарната економија и, воопшто, во капиталистичките земји „на прво место треба да биде економската слобода, а на второ место да биде еднаквоста“, и нагласува:

„...можеби е уште поважен економскиот поттик на слободниот пазар да се издвои економската ефикасност од другите карактеристики на поединецот. Бизнисменот, или претприемачот, кој искажува преференции во своите деловни активности што не се поврзани со продуктивната ефикасност, назадува во однос на другите поединци кои тоа не го прават“. ⁹

Својата политичка филозофија во врска со функционирањето на економијата на „free market“, Фридман можеби најдобро ја искажува во следнава своја мисла од „Слободата за избор“:

⁹ Milton Friedman: „Capitalism and freedom“, fortieth edition, University of Chicago press, 1962, 1982, p. 109

„Општеството што става нагласка на еднаквоста – во смисла на еднаквост на постигнатите резултати – наместо да се нагласува слободата, нема да заврши ниту со еднаквост, ниту со слобода. Употребата на сила за да се постигне еднаквост ќе ја уништи слободата, а силата воведена заради добри намени ќе заврши во рацете на луѓето кои го користат тоа за промовирање на своите сопствени цели. Од друга страна, општеството што ја става на прво место слободата, како „happy by-product“, ќе заврши во исто време и со зголемена слобода и со зголемена еднаквост. Слободното општество ги ослободува енергиите и способностите на поединците да трагаат по остварувањето на своите сопствени цели“.¹⁰

„ОТВОРАЧИТЕ НА НОВИ РАБОТНИ МЕСТА ИЗБЕГАА СО СТОТИЦИ МИЛИОНИ ДОЛАРИ ВО ЏЕБОВИТЕ“

За разлика од Милтон, вториот знаменит американски економист-нобеловец, Џозеф Стиглиц во својата обемна студија „Цената на нееднаквоста“, изложува „сеопфатна програма за создавање подинамична пазарна економија и за поправедно општество, во кое ќе има поголема еднаквост“. Опишувајќи ги резултатите од двете, наводно, најуспешни децении во историјата на капитализмот, кои му претходеа на кредитниот крах во 2007 година, како и на депресијата која уследила потоа, Јозеф Стиглиц вели дека „нееднаквоста е секогаш правдана со аргументите дека оние на врвот даваат најголем придонес кон економијата, играјќи улога на 'отворачи на работни места“.

Потоа тој едновременно дополнува дека „тогаш се случиле 2008 и 2009 година, кога тие луѓе, кои ја доведоа економијата до работ на пропаста, заминаа со стотици милиони долари во џебовите“. Меѓутоа, се покажа дека општествениот придонес на „отворачите на работните места“ не било отворањето нови фабрики со работници, туку продолжување на редовите со „вишоци на луѓе“, како што се нарекуваат денес оние кои се избркани на улица од нивните компании.

Стиглиц во својата „Цена на нееднаквоста“ посочува начин како може пазарната економија да стане поефикасна и подинамична, без да се плаќа цена за тоа во вид на создавање и зголемување на општествена нееднаквост, пред сè, врз грбот на работниците:

„До поефективна економија и до општество што е повеќе фер, ќе се дојде преку претворањето на пазарите на труд во пазари на труд кои ќе бидат повеќе компетитивни, помалку експлоататорски и кои ќе водат сметка за вишоците на работната сила. Правилата на играта се важни не само за ефикасноста на економскиот систем, туку, исто така, и за дистрибуцијата. Погрешните правила водат кон помалку ефикасна економија и кон општество што е поделено во поголема мера. Поголемото инвестирање во нашето општество – во едукацијата, технологијата, инфраструктурата и

¹⁰Milton Friedman: „Free to choose: A Personal Statement“; Harcourt Brace Jovanovich, Inc. New York, 1979, 1980, p. 148

во обезбедувањето поголема сигурност за обичните граѓани, ќе доведе до поефикасна и подинамична економија...¹¹

Стиглиц поставува едно прашање, кое е од особена важност не само за САД, за која тој вели дека „не претставува повеќе 'земја на можности', туку и за многу други земји во светот, каде што владее општествена нееднаквост: дали е можен еден поинаков свет? Обидувајќи се да одговори на ова прашање, овој економски теоретичар е категоричен:

„Она што се случува во Соединетите Американски Држави, исто така, се случува и во многу други држави во светот. Но, тоа не е неизбежно. Работењето на пазарната економија не е нешто неизбежно: поради разликите во способноста, напорите и среќата, постојат општества коишто управуваат со работите многу подобро, дури и во светот каде што пазарните сили и доминантната политичка парадигма водат кон суштинска нееднаквост. Овие општества произведуваат повисок животен стандард отколку што е оној во САД, за мнозинството од своите граѓани, мерено не само во поимите на приходите, туку и во поимите на здравството, образованието, безбедноста и во многу други аспекти што се клучни за определување на квалитетот на животот. Некои општества, каде што нееднаквоста била многу полоша одошто во САД, гледале преку бездната, тие виделе што се наоѓа напред и се вратиле назад. Успеале да го намалат степенот на нееднаквоста, да им помогнат на сиромашните и да го прошират образованието. Можен е еден поинаков свет. Ние можеме да достигнеме општество во согласност со нашите основни вредности, со поголеми можности, со повисок вкупен национален приход, со посилна демократија и со повисоки животни стандарди за мнозинството граѓани. Тоа нема да биде лесно, бидејќи постојат пазарни сили коишто нè влечат во друга насока“.¹²

Во оваа своја книга, Стиглиц заклучува дека САД станала земја „каде што богатите живеат во изолирани заедници, ги праќаат децата во скапи училишта и имаат пристап до првокласна здравствена заштита“. За тоа време, другите живеат во еден свет на општествена и економска несигурност, во најдобар случај со просечен образовен систем и практично, со минимална здравствена заштита. Сликата на двата света, „светот на сиромашните“ и „светот на богатите“, е слика на светови кои имаат малку, или немаат ниту малку допирни точки, така што нивната меѓусебна комуникација, всушност, и не постои, во САД и во Велика Британија не е мал бројот на богати семејства коишто издвојуваат сè поголем дел од своите приходи за покривање на трошоците на географското и социјалното оддалечување од „светот на сиромашните“: колку е можно подалеку од „другите луѓе“, толку подобро, а особено подалеку од сиромашните.

¹¹ Joseph E. Stiglitz.: „The price of inequality: how today's divided society endangers our future“ — 1st ed.; W. W. Norton & Company, New York, USA, p.214

¹² Joseph E. Stiglitz.: „The price of inequality: how today's divided society endangers our future“ — 1st ed.; W. W. Norton & Company, New York, USA, p.213 - 214

Американскиот социолог Роберт Макс Џексон отворено пропагира „леgitимни“ и „неlegитимни облици на нееднаквоста“, меѓу „различно ситуираните групи во општествата“. Пикети е категоричен дека „пазарот и приватното сопствеништво треба да ѝ бидат робови на демократијата, а не обратно“.

МОЖНИ СЕ ИСТОВРЕМЕНО И ЗГОЛЕМЕНА ЕДНАКВОСТ И ОДРЖЛИВ ДОЛГОРОЧЕН ЕКОНОМСКИ ПОРАСТ

Каква е поврзаноста на напорите за остварување поголема еднаквост за распределба на доходите во пазарната економија со напорите за поголем пораст?

Обидувајќи се, врз основа на соодветни емпириски истражувања, да дадат аргументиран одговор на оваа дилема, Ендрју Берг и Џонатан Острај укажуваат:

„Односот меѓу нееднаквоста во приходите и економскиот пораст е комплексен. Одредена нееднаквост е интегрален дел на напорите за ефективно функционирање на пазарната економија, како и за мотивите неопходни за инвестирање и пораст. Но, нееднаквоста, исто така, може и да биде деструктивна за економскиот пораст, на пример, во смисла дека го засилува ризикот од криза или оти создава тешкотии за посиромашните да инвестираат во образованието. Докажете се, исто така, мешани: некои сметаат дека просечниот пораст во текот на долг временски период е повисок со поголема почетна еднаквост; други стојат на ставот дека зголемувањето на еднаквоста денес се стреми кон понизок економски пораст во поблизок период“.¹³

Во вакиот контекст овие два автора вака ги сумираат своите размислувања:

„Емпирииската литература за економскиот пораст и нееднаквоста, како и да е, ја пропушти клучната карактеристика на процесот на зголемување на економскиот пораст во земјите во развој: имено, недостигот на упорност. Приходите по жител не растат вообичаено непрекинато во текот на децениите. Наместо тоа, периодите на брз економски пораст се испрекинати со колапси и понекогаш стагнација – со ридови, долини и висорамнини на порастот. Нашите наоди се дека подолгите периоди на економски пораст се робушно, силно поврзани со поголема еднаквост во дистрибуцијата на приходите. ...Зголемената нееднаквост може да го скрати времетраењето на економскиот пораст, но и лошо обликуваните напори за постигање пониска нееднаквост можат грубо да ги изобличат мотивите за економски пораст и да го поткопаат растот... Во текот на долги периоди, редуцираната нееднаквост и одржливиот пораст можат да бидат двете страни на еден ист медал“.¹⁴

¹³ Andrew G. Berg and Jonathan D. Ostry: „Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin?“, INTERNATIONAL MONETARY FUND, Research Department, April 8, 2011, p. 4

¹⁴ Ibidem, p. 4

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Прашањето на социоекономската нееднаквост, поточно кажано, потребата за многу поголема социоекономска еднаквост, лежи во основата на функционирањето на пазарната економија. Неолибералните и другите економски и социолошко-политички идеологии, кои ја оправдуваат нееднаквоста како „здрава“, „пожелна“, „неизбежна“ или „природна“, всушност, го оправдуваат постоењето на огромни богатства во рацете на екстремно мал број привилегирани луѓе на врвот од општествената стратификација и постоењето на екстремната сиромаштија на екстремно големиот број социјално исклучени и маргинализирани луѓе, кои, де факто, во општествата на пазарната економија се исклучени и од здравствениот, образовниот, финансискиот и од другите социјални колективни системи. Длабоките, структурни и долгорочни реформи на пазарот на трудот, во даночниот систем, во образованието и во другите социјални сектори, треба да се спроведат со цел пазарната економија во односната земја да стане вистински функционална: во ист момент и со зголемена, соодветна социоекономска еднаквост, но и со здрав, одржлив економски пораст на долги временски периоди, чија цена нема да ја плаќаат работниците со своето општествено и економско мизерување. Ставањето на профитот и личните богатства на малкумината поединци на прво место и осиромашувањето на многумината во секој случај го прави системот на пазарната економија дисфункционален. Функционална пазарна економија ќе постои, кога цената на таа функционалност нема да ја плаќаат работниците.

Користена литература:

Milton Friedman: „Capitalism and Freedom“, fortieth edition, University of Chicago press, 1962, 1982

Milton Friedman: „Free to Choose: A Personal Statement“; Harcourt Brace Jovanovich, Inc. New York, 1979, 1980

Joseph E. Stiglitz.: „The price of inequality : how today's divided society endangers our future“ — 1st ed.; W. W. Norton & Company, New York, USA

Thomas Piketty: „CAPITAL IN THE TWENTY-FIRST CENTURY“; The Belknap Press of Harvard University Press; Cambridge, Massachusetts, London, England. 2014

Jeremy Warner: „Scourge of inequality is getting worse and worse“; 3.11.2011; available at: <http://blogs.telegraph.co.uk/finance/jeremywarner/100010097/scourge-of-inequality-is-getting-worse-and-worse/>

Stewart Lansley: „Inequality: the real cause of our economic woes“; 2.8.2012; available at: <http://www.socialenterpriselive.com/section/comment/policy/20120802/inequality-the-real-cause-our-economic-woes>

„The Benchmarking Working Europe 2014“; Brussels, 2014, © Publisher: ETUI aisbl, Brussels

Andrew G. Berg and Jonathan D. Ostry: „Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin?“; INTERNATIONAL MONETARY FUND, Research Department, April 8, 2011

ABSTRACT

The conflict between the concepts of social inequality and the functionality of a market economy has become increasingly sharper. The economic thought of the 21st century maintains that increased equality and long-term and sustainable growth in the system of the market economy can be the two sides of the same coin. Neoliberal and other economic and sociopolitical ideologies that justify inequality as “healthy,” “desirable,” “inevitable” or “natural”, actually justify the existence of enormous wealth in the hands of an extremely small number of privileged people at the top social stratification and the existence of extreme poverty among an extremely high number of socially excluded and marginalized people who, de facto, in the societies of the market economy are excluded from health, education, financial and other collective social systems. Deep, long-term and structural reforms in the labor market, the tax system, education and other social sectors should be implemented in order for the market economy in this country to become functional. The personal profit of a few individuals and the impoverishment of many makes a market economy dysfunctional.

Keywords: social inequality, economic growth, a functioning market economy

Стручна статија
УДК: 330.369:311.21(100)
„1985/2012“

► ПОРАСТОТ НА НЕЕДНАКВОСТА ВО ПРИХОДИТЕ МЕЃУ ЗЕМЈИТЕ ВО СВЕТОТ ПРЕТСТАВЕН ПРЕКУ ИНДИКАТОРОТ ЦИНИ

—
автор: Весна Мицајкова

Разликите во распределбата на монетарните ресурси меѓу населението во една национална економија укажува на степенот на социјална нееднаквост во таа држава. Разликите во приходите на населението во земјите во светот имаат тенденција на постојан пораст од 80-тите години на минатиот век до сега. На загрижувачката димензија на тој пораст укажува Светскиот економски форум, кој во 2014 година го става диспаратетот на приходите на листата на десетте најзначајни ризици на декадата¹. Зголемената нееднаквост води кон послаб економски развој, зголемено насилство, послаби образовни достигнувања и повисоки стапки на смртност².

Коефициентот Цини е еден од индикаторите на нееднаквоста на приходите. Целта на овој труд е преку анализа на вредноста и движењето на коефициентот Цини во одбрани земји, да даде претстава за степенот на социјална нееднаквост во земјите во светот. Трудот укажува на расположливите мерки за намалување на нееднаквоста во приходите и дава посебен акцент на пазарот на труд на Република Македонија.

¹ Drzeniek, Marta: *Top 10 risks for decade ahead*, 16.1.2014, достапно на: <http://forumblog.org/2014/01/top-10-risks-decade-ahead/>, пристапено на 14.7.14

² European Commission: *Why socio-economic inequalities increase?*, достапно на http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy-review-inequalities_en.pdf, пристапено на 14.7.14

КОЕФИЦИЕНТ ЦИНИ

Коефициентот Цини е мерка на статистичката распределба кој најчесто се користи за мерење на нееднаквоста на распределбата на приходите или за мерење на нееднаквоста на распределбата на богатството. Вредноста на коефициентот е дефинирана во распон од 0 до 1, при што ниската вредност укажува на подеднаква распределба на приходите или богатството, а високата вредност (нпр. 1) одговара на целосна нееднаквост (каде што едно лице го поседува целиот приход, а сите други немаат приходи). Индексот Цини е процентуална презентација на коефициентот Цини, т.е. коефициентот помножен со 100. Порастот на индексот укажува на пораст на нееднаквоста, и обратно.

Според Inequality Watch³, од средината на 80-тите години на минатиот век, до крајот на првата деценија на 21 век, просечната нееднаквост на приходите меѓу земјите-членки на Организацијата за економска соработка и развој пораснала од 0,29 на 0,32. Како главни причини за порастот на нееднаквоста на приходите, Организацијата за економска соработка и развој⁴ ги наведува промените во оданочувањето, глобализацијата и технолошките промени. Во поглед на оданочувањето, намалувањето на највисоките стапки кај прогресивниот данок на приход и ниското оданочување или отсуството на оданочување на капиталните добивки се фактори што придонеле кон зголемување на нееднаквоста. Новите информациски технологии, заедно со глобализацијата, предизвикале развој на пазарот на „свезди“ и динамичен пораст на највисоките приходи во спортот и во забавната индустрија. Со текот на времето, задачите на врвните менаџери станале покомплексни, а нивните приходи повисоки. Глобализацијата отворила можност за вработување на високоплатените менаџери надвор од националните граници, со што се објаснува зошто промената во највисоките приходи во една земја се одразува врз друга.

Организацијата за економска соработка и развој⁵ ги дели земјите во пет групи согласно со карактеристиките на нееднаквоста. Во првата група влегуваат нордиските земји (Данска, Исланд, Норвешка и Шведска) и Швајцарија, кои имаат најниска нееднаквост во приходите како резултат на малата разлика во дневниците и високата стапка на вработеност. Втората група се состои од осум европски земји (Белгија, Чешка, Естонија, Финска, Франција, Италија, Словачка и Словенија), каде што нееднаквоста е малку под просекот. Овие земји се карактеризираат со мала разлика во дневниците, но со ниска стапка на вработеност. Третата група на седум континентални европски држави

³ Inequality Watch, Европската опсерваторија на нееднаквоста, е мрежа создадена како резултат на желбата на истражувачките центри и асоцијации да ја набљудуваат состојбата и развојот на нееднаквоста во Европа. Тоа е првата независна информациска мрежа за нееднаквост во Европа.

⁴ Organization for Economic Co-operation and Development: *Economic Policy Reforms 2012 – Reducing income inequality while boosting economic growth: Can it be done?*, достапно на <http://www.oecd.org/eeco/labour/49421421.pdf>, пристапено на 16.7.14

⁵ Ibid

(Австрија, Германија, Грција, Унгарија, Луксембург, Полска и Шпанија) и Јапонија и Кореја се карактеризира со просечна или благо натпросечна нееднаквост во приходите. Нееднаквоста на приходите во овие земји се должи на разликите во дневниците, ниската вработеност или високата стапка на хонорарни вработувања. Четвртата група вклучува пет земји од англиското говорно подрачје (Австралија, Канада, Ирска, Нов Зеланд и Велика Британија) и Холандија, кај кои нееднаквоста се должи, пред сè, на високата стапка на хонорарни вработувања, иако стапката на вработеност во сите земји, со исклучок на Ирска, е прилично висока. Чиле, Израел, Мексико, Португалија, Турција и САД ја претставуваат петтата група, со натпросечна нееднаквост на приходите којашто се должи на многу големата разлика во дневниците и високата невработеност кај сите земји, со исклучок на САД.

Inequality Watch⁶ објавува податоци од Организацијата за економска соработка и развој за значителниот пораст на нееднаквоста од средината на 80-тите години на 20 век. Податоците се прикажани во табелата подолу:

Табела 1: Коефициентот Џини

	1985	1990	1995	2000	2005	2008
Англосаксонски земји						
САД	0,34	0,35	0,36	0,36	0,38	0,38
Велика Британија	0,32	0,37	0,35	0,36	0,33	0,34
Австралија	-	-	0,30	0,31	0,31	0,34
Канада	0,29	0,29	0,29	0,32	0,32	0,32
Северна Европа						
Финска	-	0,22	0,22*	0,25	0,27*	0,26
Шведска	0,21	0,21	0,21*	0,24	0,24*	0,26
Данска	0,22	0,23	0,21	0,23	0,23	0,25*
Норвешка	0,22	0,23	0,24	0,25	0,28	0,25
Западна Европа						
Португалија	-	0,33	0,36	0,36	0,37	0,35
Италија	0,31*	-	0,35	0,34	0,35*	0,34
Германија	0,25	0,26	0,27	0,26	0,30	0,30

⁶ Inequality Watch: *The rise of income inequality amongst rich countries*, достапно на: <http://inequalitywatch.eu/spip.php?article58>, пристапено на 14.7.14

Холандија	0,26	0,29	0,28	0,29	0,28	0,29
Австрија	0,24**	-	0,24	0,25	0,26	0,26
Останати земји						
Мексико	0,45*	0,50	0,50*	0,51	0,49	0,48
Јапонија	0,30	-	0,32*	0,34	0,33**	-

Извор: Inequality Watch, * претходна година; ** 1998 година

Податоците наведени во табелата се заклучно со 2008 година, односно до светската финансиска криза. Кризата од 2008/09 ги погоди поголемиот број земји од светот предизвикувајќи пораст на сиромаштијата и во развиените и во неразвиените економии. Тоа води кон претпоставка дека коефициентот Џини, по 2008 година, продолжува да расте со уште поголема динамика.

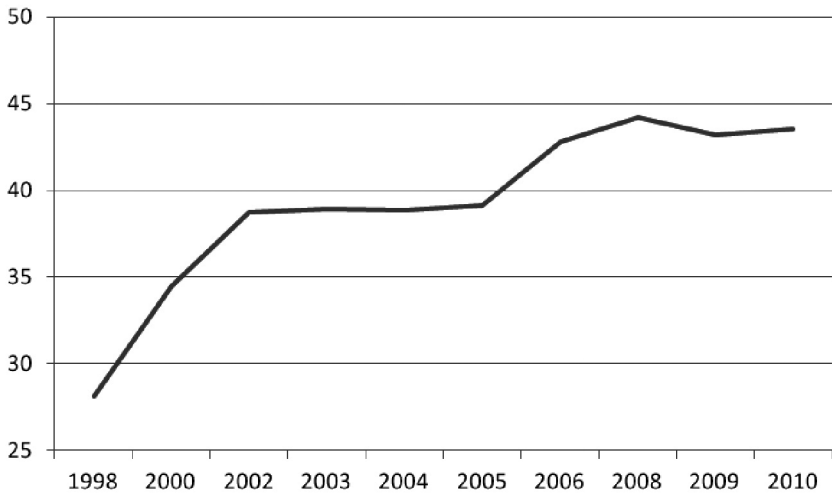
Табела 2: Индикаторот Џини на земјите на ЕУ

Земја	2009	2010	2011	2012
ЕУ(27 земји)	30,5 %	30,5 %	30,8 %	30,6 %
ЕУ(15 земји)	30,4 %	30,5 %	30,9 %	30,7 %
Нови земји членки (12)	30,7 %	30,2 %	30,5 %	30,3 %

Извор: Eurostat

Табелата бр. 2 го покажува движењето на коефициентот Џини на земјите во ЕУ од 2009 до 2012 година. Податоците го потврдуваат зголемувањето на нееднаквоста во приходите од 2009 до 2011 година, особено кај земјите од ЕУ-15. Во 2012 нееднаквоста бележи пад.

Графиконот број 1 го прикажува движењето на индикаторот Џини во Република Македонија, во периодот од 1998 до 2010. Графиконот укажува на негативен тренд, со значително зголемување на нееднаквоста во приходите, односно социјалните разлики меѓу македонското население во разгледуваниот период. Индикаторот Џини пораснал од 28,13 % во 1998, до 43,56 % во 2010 година. Вакво драстично зголемување не е забележано во претходно разгледуваните земји. Што се однесува до светската финансиска криза, не се забележува негативно влијание врз индикаторот Џини на Република Македонија, туку напротив, индикаторот Џини од 2008 година бележи и извесно намалување.

Графикон 1: Индикаторот Цини на Република Македонија

Извор: Eurostat

При компаративна анализа на вредноста на индикаторот Цини на Република Македонија, земајќи ја предвид достапноста на податоците, како референтна ќе ја земеме 2008 година. Индикаторот Цини на Република Македонија од 44,2% за 2008, е значително повисок од просекот од 32% на земјите-членки на Организацијата за економска соработка и развој. Особено загрижувачки е фактот што Република Македонија има значително повисока нееднаквост во приходите на населението од земјите во регионот (табела 3).

Табела 3: Индикаторот Цини на земјите во регионот

Земја	2008
Македонија	44,20 %
Србија	28,16 %
Црна Гора	29,99 %
Албанија	34,51 %
Босна и Херцеговина	36,21* %
Хрватска	33,65 %

Извор: Eurostat * 2007 година

МЕРКИ ЗА НАМАЛУВАЊЕ НА НЕЕДНАКВОСТА НА ПРИХОДИТЕ

Pettinger⁷ посочува четири мерки за намалување на нееднаквоста во приходите: социјални бенефиции, повисоки пензии, прогресивни даноци на приход и минимални плати. Сите овие мерки, иако придонесуваат за намалување на нееднаквоста, со себе носат и одредени ризици.

Социјалните бенефиции вклучуваат: додаток за невработеност, парична помош, детски додаток и социјални пензии. Главна причина за сиромаштијата е невработеноста и поради тоа зголемувањето на социјалните бенефиции треба да ја намали нееднаквоста во дистрибуцијата на приходите. Но, високите социјални бенефиции може да водат кон доброволна невработеност.

Повисоките пензии ќе ја намалат нееднаквоста меѓу пензионерите, но општото зголемување на пензиите може да биде голем трошок. Во таков случај, пензиите може да бидат зголемени селективно, кај најранливите категории на пензионери.

Прогресивниот данок на приход најмногу ги намалува приходите на најбогатите. Со зголемување на највисоката стапка на прогресивниот данок на приход, се намалува нееднаквоста во дистрибуцијата во приходите, не само преку намалување на примањата на најбогатите, туку и преку пренасочување на намалениот дел, преку социјални бенефиции, кон оние на кои им е попотребен.

Пропишувањето минимална плата ќе ја зголеми платата на најниско платените работници и ќе ја намали нееднаквоста во приходите на населението. Од друга страна, оваа мерка во услови на конкурентен пазар може да предизвика невработеност. Но, емпириските истражувања укажуваат на тоа дека пропишувањето минимална плата предизвикува пораст на продуктивноста на трудот и на мотивацијата за вработување, но не предизвикува невработеност.

Организацијата за економска соработка и развој⁸, покрај горенаведените мерки, како значајни мерки за намалување на нееднаквоста во приходите го наведува и подобрувањето на квалитетот на образованието. Реформите за зголемување на човечкиот капитал се значајни за подобрување на животниот стандард и придонесуваат кон намалување на нееднаквоста во приходите. Анализите покажуваат дека зголемувањето на процентот на лица со завршено средно и високо образование и обезбедувањето еднакви образовни можности за сите се од големо значење.

Намалувањето на националната и половата дискриминација при вработување и намалувањето на разликите во регулативата за заштита на работниците при постојано или привремено вработување се дел од останатите мерки

⁷ Pettinger, Tejvan, R: *Policies to Reduce Inequality*, достапно на: <http://forumblog.org/2014/01/top-10-risks-decade-ahead/>, пристапено на 14.7.14

⁸ Organization for Economic Co-operation and Development: *Economic Policy Reforms 2012 – Reducing income inequality while boosting economic growth: Can it be done?*, достапно на <http://www.oecd.org/eco/labour/49421421.pdf>, пристапено на 16.7.14

за намалување на нееднаквоста во приходите коишто се спомнуваат во литературата.

Секоја држава, во рамките на својата трудова, социјална, образовна и даночна политика, треба да преземе мерки за намалување на нееднаквоста во приходите на своето население, а со тоа и за намалување на сиромаштијата. И Владата на Република Македонија презема мерки за намалување на големата нееднаквост во приходите и за сузбивање на сиромаштијата. Зголемувањето на пензиите и пропишувањето минимална плата се дел од тие мерки. Образовната реформа, со воведување задолжително средно образование и подобрување на условите и можностите за студирање, е во согласност со препораките за намалување на нееднаквоста на приходите. Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија, 2010-2020⁹, има специфични стратешки цели во прилог на намалување на социјалната нееднаквост меѓу граѓаните на Република Македонија. Стратегијата опфаќа мерки за зголемување на вработеноста, намалување на половата дискриминација, подобрување на состојбите на пазарот на трудот, намалување на сиромаштијата и социјалната обесправеност и подобрување на образовниот систем и системот за социјална заштита.

ЗАКЛУЧОК

Разликите во приходите на населението во земјите во светот имаат тенденција на постојан пораст од 80-тите години на минатиот век, до сега. Зголемената нееднаквост води кон послаб економски развој, зголемено насилство, послаби образовни достигнувања и повисоки стапки на смртност. Нееднаквоста на приходите на населението на Република Македонија, претставена преку индикаторот Џини, покажува динамичен пораст во периодот од 1998 до 2008. Социјалната нееднаквост на македонското население е значително повисока од просекот на земјите-членки на Организацијата за економска соработка и развој, но и од земјите во регионот. Главна причина за нееднаквоста е големата невработеност. Владата на Република Македонија во своите политики ги има вклучено речиси сите мерки за намалување на нееднаквоста на приходите препорачани во литературата. Воведувањето прогресивен данок на персоналниот доход е дополнителна мерка, чиешто воведување треба да се земе предвид. Во 2009 и 2010 година, индикаторот Џини на Република Македонија покажува благо намалување, тренд којшто со оглед на преземените мерки, треба да очекуваме да продолжи со посилна динамина и во наредниот период.

Клучни зборови: *нееднаквост во приходите, социјална нееднаквост, индикатор Џини, намалување на нееднаквоста во приходите, Република Македонија.*

⁹ Министерство за труд и социјална политика: *Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија 2010-2020*, достапно на: http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija_socijalna.pdf, пристапено на 14.7.14

Библиографија:

Bourne, Murray: *The Gini Coefficient of wealth distribution*; 24.2.2010, достапно на: <http://www.intmath.com/blog/the-gini-coefficient-of-wealth-distribution/4187> , пристапено на 14.7.14

Drzeniek, Marta: *Top 10 risks for decade ahead*, 16.1.2014, достапно на: <http://forumblog.org/2014/01/top-10-risks-decade-ahead/>, пристапено на 14.7.14

European Commission: *Why socio-economic inequalities increase?*, достапно на http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy-review-inequalities_en.pdfm , пристапено на 14.7.14

Inequality Watch: *The rise of income inequality amongst rich countries*, достапно на: <http://inequalitywatch.eu/spip.php?article58> , пристапено на 14.7.14

Министерство за труд и социјална политика: *Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија 2010-2020*, достапно на: http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija_socijalna.pdf , пристапено на 14.7.14

Organization for Economic Co-operation and Development: *Economic Policy Reforms 2012 – Reducing income inequality while boosting economic growth: Can it be done?*, достапно на <http://www.oecd.org/eco/labour/49421421.pdf> , пристапено на 16.7.14

Pettinger, Tejvan, R: *Policies to Reduce Inequality*, достапно на: <http://forumblog.org/2014/01/top-10-risks-decade-ahead/>, пристапено на 14.7.14

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

<http://stats.oecd.org/>

ABSTRACT

In many countries of the world income inequalities have significantly increased in the past decades. Higher income disparities lead to lower economic growth, increase in violence, poorer educational achievement and higher mortality rates. The aim of this paper is to present the dynamics of the income inequalities of the countries in the world with a special emphasis on the Republic of Macedonia. The income inequality in the Republic Macedonia presented through its Gini index shows dynamic growth in the period from 1998 to 2008. The Macedonian Gini index is significantly higher than the OECD average and the Gini indexes of the countries in the region. The government of the Republic of Macedonia has undertaken all recommended measures for inequality reduction, and therefore a decrease in inequality in the following period is to be expected. The introduction of progressive income taxes should be taken into consideration as an additional measure for inequality reduction.

Стручна статија
УДК: 331.56(497.7)

► РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ПРОБЛЕМОТ СО НЕВРАБОТЕНОСТА СЕГА И ПО ПРИСТАПУВАЊЕТО ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

—
автор: Билјана Чавкоска

Овој труд има за цел да направи анализа на состојбата со невработеноста во Република Македонија во моментот и по зачленувањето во Европската Унија и пристапот кон внатрешниот пазар. Притоа, авторот своите размислувања ќе ги заснова врз искуствата од претходните проширувања, особено во случајот со Бугарија, Романија и Хрватска, како најнови држави-членки на ЕУ и држави коишто се регионално најблиску до Република Македонија. Во овој контекст, авторот на трудот ќе стави акцент на потребата од примена на принципот на недискриминација и социјална еднаквост, како еден од главните предуслови за пристапување кон пазарот на труд на ЕУ. Во трудот кратко ќе се анализираат транзициските договори за пристапување кон пазарот на труд на ЕУ, како и конкретни размислувања за влијанието на таквиот договор склучен со Република Македонија во моментот на пристапувањето кон Унијата.

СЛОБОДА НА ДВИЖЕЊЕ НА ПАЗАРОТ НА ТРУД НА ЕУ

Една од основните слободи на заедничкиот пазар на Европската Унија е слободното движење на лица, која на почетокот се практикуваше како слободно движење на работната сила. Остварувањето на слободното движење на работниците од една во друга држава-членка на Унијата е значајно заради унапредување на работните и животните услови и е неопходен услов за унапредување на економиите на државите-членки.

Заради овие цели, и во рамките на Унијата неопходно е да се елиминираат сите пречки за реализирање на слободното движење на работниците и за целосна интеграција на работниците и нивните семејства во домашната држава-членка. Тоа практично значи дека сите работници имаат исти права како националните работници во поглед на пристапот при вработување и правата што произлегуваат од работниот однос.

Остварувањето на слободното движење на работници се поврзува со реализирање на европската солидарност. Унијата во текот на годините создаде посебни правила за контрола на влезот и престојот на работници кои доаѓаат од трети држави. Со текот на годините, како што се зголемува невработеноста во државите-членки, така две прашања стануваат особено значајни: како да се сочува границата од натамошен влез на илегални мигранти и како Европската Унија да се однесува кон работниците од третите држави. Амстердамскиот договор, кој стапи на сила на 1 мај 1999 година, значеше чекор напред во регулирањето на политиката за имиграција, виза и азил на Европската Унија, со што ги стави овие прашања под овластување на првиот столб, т.е. ги комунитаризираше. Договорот ги опфати сите аспекти на оваа политика под насловот IV – Виза, азил, имиграција и други политики поврзани со слободата на движење на државјаните (член 61-69).¹

Слободата на движење на работниците во рамките на Унијата подразбира: право да се прифати понуда за вработување во друга држава-членка, слободно движење на територијата на државата-членка заради прифаќање на понудата за вработување, како и престој во државата-членка по засновање на работниот однос.² Слободното движење на работниците, како една од основните слободи на заедничкиот пазар, е регулирано со комунитарното право, како примарното, така и секундарното право, а огромно влијание изврши и судската практика на Европскиот суд на правдата.³ Во асоцијативните договори за членство со земјите-кандидатки се предвидени и одредби за слободно движење на работната сила меѓу договорните страни.

Во изминатите години, Европската Унија се соочи со слаба мобилност на работници од различни држави-членки, за што најголем проблем е јазичната бариера. Една од целите на новата Стратегија за раст и развој Европа 2020 е намалување на невработеноста и создавање нови работни места.⁴ Унијата со новата стратегија си постави амбициозни цели како зголемена вработеност, иновација, образование, социјална вклученост и посветеност на енергетските прашања. Оваа стратегија е продолжување на Лисабонската стратегија за раст и развој.⁵ Секоја држава-членка за исполнување на ваквите цели е обврзана

¹ http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/index_en.htm

² Повеќе види во Регулативата за слободно движење на работници No. 492/2011

³ Тука, пред сè, се мисли на директниот ефект на член 39 од Договорот за формирање на Европската заедница за слободно движење на работници, како и секундарното законодавство.

⁴ http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

⁵ http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/eu2020/growth_and_jobs/c11325_en.htm

да формира национални цели во овие области. Европската Унија формираше и посебна мрежа за дисеминирање на информации, совети и сервис за работните места за работниците и работодавачите, како и за секој друг државјанин кој сака да има корист од слободата на движење. Така, се формираше EURES, како мрежа за соработка меѓу Европската комисија и националните агенции за вработување на државите-членки на Европската економска област (државите-членки на Европската Унија, плус Норвешка, Исланд, Лихтештајн) со останати партнерски организации.⁶

СЛОБОДА НА ДВИЖЕЊЕ НА РАБОТНИЦИТЕ ОД ТРЕТИ ДРЖАВИ ВО УНИЈАТА

Работниците од трети држави имаат пристап на пазарот на труд на Европската Унија, но само под определени услови. Работник од трета држава може да се вработи во држава-членка на Унијата само доколку за работното место нема соодветен работник од држава на Унијата. Во тој случај, се бара работник од државите кандидатки за членство што имаат склучено асоцијативни договори со Унијата или од трети држави. Процедурата се одвива на тој начин што работодавачот кој има потреба од работник мора преку националната агенција за вработување да испрати барање до амбасадата во државата на работникот за да му се одобри работна дозвола за престој или, поточно, за виза Д. Понатаму, Визниот центар е должен апликацијата со потребната документација за издавање виза заради вработување да ја достави до националната агенција за вработување.⁷

Со тоа, постапката за вработување работници од трети држави е мошне сложена, за разлика од постапката за вработување државјани што доаѓаат од Европската Унија, што на некој начин ги одвраќа работодавачите од ангажирање работна сила од трети држави. Оваа постапка вклучува поврзаност на националните агенции за вработување со Визниот центар при Министерството за надворешни работи, кои ги доставуваат потребните документи до амбасадите и конзуларните претставништва во државата на работникот. По добивањето дозвола за престој поради работа, работникот може да влезе и да работи во државата-членка на Унијата.

Ваквите правила во моментов важат и за македонските работници кои бараат работа во Унијата. Република Македонија е типична емиграциска држава со нагласена економска имиграција на домашните државјани, која кулминира во периодот по осамостојувањето. Според проценките на Светската банка, околу 400.000 луѓе, или 20% од вкупната популација на државата престојуваат во странство. Според извештаите на Државниот завод за статистика, бројот на отселени лица од 2009 до 2014 година е двојно зголемен.⁸

⁶ Повеќе информации за EURES види на официјалната страница <https://ec.europa.eu/eures/page/homepage>

⁷ Билјана Чавкоска, докторски труд „Слобода на движење на работниците од трети држави во Европската унија, 2010, депониран во библиотека на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Скопје

⁸ http://www.stat.gov.mk/PrikaziPublikacija_1.aspx?rbr=487

Емиграцијата се одвива под влијание на повеќе фактори:

- социо-економскиот развој на Република Македонија;
- високата стапка на невработеност;
- непочитување на трудот и стручноста;
- ограничени можности за напредување во професијата.

Најголема невработеност во Република Македонија беше забележана во 2005 година, која изнесуваше 37,3%. Следуваше период на заострување на мерките на Владата на Република Македонија, особено во делот на примената на Законот за работните односи и трудовите инспектори за пријавување на непријавените работници. Стапката на невработеност од 37,3% во 2005 година, беше намалена на 34,8% во првиот квартал од 2008 година, за во 2013 да изнесува 28,7%.⁹ Според податоците на Државниот завод за статистика, во првото тримесечје од 2014 година, активното население во Република Македонија брои 958.392 лица, од кои вработени се 686.277, а 272.115 лица се невработени. Стапката на активност во овој период е 57,3, стапката на вработеност 41%, додека стапката на невработеност 28,4%.¹⁰

Ако се прави споредба на стапката на невработеност меѓу Република Македонија и Европската Унија, стапката на невработеност во Република Македонија е речиси четирипати поголема од таа на Унијата. Структурата на невработените лица според школската подготовка се карактеризира со релативно големо учество на лица без образование и со основно образование во вкупниот број на невработени, односно 26,9%, невработените лица со непотполно средно образование учествуваат со 16,8%, невработените лица со завршено средно образование со 35,3 % и невработените лица со завршено вишо и високо образование со 2,8%, односно 18,1% од вкупно евидентираниите невработени лица.¹¹ Од овие статистички податоци се гледа дека најголема невработеност има кај лицата со завршено средно образование, односно со ниска квалификација. Државјанин на Република Македонија може да биде вработен во држава-членка на Унијата само доколку нема работник – државјанин од која било држава-членка за работата во прашање. На пазарот на трудот во Европската Унија особено се поголеми потребите за вработување висококвалификувани работници од трети држави како електро и машински инженери, архитекти.

КАКВИ РАБОТНИ МЕСТА НУДИ ПАЗАРОТ НА ТРУД НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

За зголемување на вработеноста и постигнување економски раст и развој на ниво на Европската Унија, неопходно е да се создадат нови работни места, како и слободно движење на работната сила. За таа цел, во изминатите години и во годините што доаѓаат, Европската Унија има потреба од имигрантски работници, како оние со ниска квалификација, така и висококвалификувана

⁹ Годишен извештај на Агенцијата за вработување на Република Македонија за 2013 година, www.avrm.gov.mk

¹⁰ <http://www.stat.gov.mk/pdf/2014/2.1.14.17.pdf>

¹¹ Годишен извештај на Агенцијата за вработување на Република Македонија за 2013 година, www.avrm.gov.mk

работна сила. Во таа насока, Унијата ги усвои Директивата 2003/109/ЕЗ, која се однесува на статусот на државјаните од третите држави кои имаат постојан престој,¹² како и Директивата 2003/86/ЕЗ за семејно обединување¹³, кои заедно се најзначајните акти што Унијата ги усвоила во оваа област. Во последните години, Унијата направи исчекор со усвојувањето на Директивата за статусот на висококвалификуваните работници од третите држави 2009/50/ЕЗ¹⁴, која беше конечно усвоена на 25. мај 2009 година, и е позната под името Директива за сина карта на Европската Унија и Директивата за санкции на работодавачите¹⁵ 2009/52/ЕЗ, со која се забранува нелегалното вработување на државјани од третите држави со цел борба против илегалната миграција во Европската Унија. Имајќи ја предвид големата невработеност на македонските државјани, особено на оние со ниска квалификација, логично е да се очекува дека по влезот во Европската Унија, би побарале работа во некоја од државите-членки на Унијата. Притоа, заради не спроведување на Законот за работни односи и нискиот животен стандард, може да се очекува дека работа во држава-членка на Унијата би побарале и веќе вработените македонски државјани, како и работниците кои се висококвалификувани на пазарот на трудот. Ваквите анализи се темелат на искуствата од претходните проширувања на Унијата, кога влегоа Бугарија и Романија. Ова особено, ако се има предвид дека Бугарија и Романија во моментот на влегување во членство во Европската Унија немаа највисока стапка на невработеност, а сепак, голем беше бројот на бугарски и романски државјани кои имигрираа во странство. Пазарот на труд на ЕУ за државјаните од Бугарија и Романија е целосно отворен од 1 јануари 2014 година, иако двете држави влегоа во 2007 година. Така, на пример, Велика Британија воведо рестрикции целиот транзициски период до 2014 година. Дотогаш, работниците од Бугарија и Романија за влез и работа во Велика Британија мораа да поседуваат работна дозвола, воедно беа воведени и ограничувања во секторите за земјоделство и во прехранбената индустрија. Висококвалификуваните работници можеа да влезат и да работат со работна дозвола или доколку се квалификувани согласно со Мигрантската програма за висококвалификувани работници. Иако нема точни статистики, во просек 14.000 државјани од Бугарија и Романија влегуваат во Велика Британија секоја година, од 2007 до 2012, и околу 6.000 ја напуштаат просечно секоја година. Migration Watch, според сопствените проценки и прогнози, толкуваше дека од 30.000 до 70.000 државјани годишно ќе влезат во Велика Британија, или просечно 50.000 годишно, во периодот од 5 години. Од оваа бројка, во официјалните статистики за миграција, речиси половина би била прикажана околу 25.000 годишно. Хрватските државјани, пак, ќе може слободно да се

¹²OJ L 16 22.1.2004

¹³OJ L 251 3.10.2003

¹⁴Council Directive 2009/50/EC of 25 May 2009 on the conditions of entry and residence of third country nationals for the purposes of highly qualified employment, OJ L 155/17

¹⁵Directive 2009/52/EC of the European parliament and the Council of 18 June 2009 providing for minimum standards on sanctions and measures against employers of illegally staying third country nationals, OJ L 168/24

движат по 2020 година, кога за нив ќе се либерализира пазарот на труд.¹⁶ Согласно со статистиките на државите-членки, кон крајот на 2010 година речиси 2,9 милиони Бугари и Романци престојуваа во ЕУ-25 држави-членки. Оваа бројка е речиси двојно поголема од периодот пред стапувањето во членство во Унијата (1,4 милиони на крајот на 2006). Најголем број престојуваат во Италија и во Шпанија.

Во моментот кога Република Македонија ќе стане држава-членка на Унијата, по примерот на државите што стапија во членство во 2004 и 2007 година, на Република Македонија може да се очекува дека ќе ѝ се наметнат преодни аранжмани за слободата на движење на работниците. Преодните аранжмани се предвидени за спречување на дисторзијата на пазарот на труд на државите-членки од евентуалната миграција на поголем дел од државјаните на новата држава-членка. Новата држава-членка, исто така, може да преземе реципрочни мерки кон државјаните од државите-членки на Унијата за заштита на националниот пазар на труд. Со тоа, нереално е да се очекува голем одлив на македонски државјани во земјите-членки на Унијата, особено по првите години од зачленувањето во Унијата. Долгата постапка за вработување, како и непознавањето на јазикот на државата-членка, се главните причини поради кои македонските работници нема да се одлучат лесно да ја напуштат државата. Со тоа, идното зачленување во Унијата би придонело за минимално намалување на невработеноста, особено на нискоквалификуваната работна сила.

ПРОБЛЕМИТЕ СО ВИЗНАТА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА И ДВИЖЕЊЕТО ПОРАДИ ВРАБОТУВАЊЕ ВО ЕУ

Добивањето визна либерализација за државјаните на Република Македонија не значеше слободно движење заради вработување. Ако македонските државјани патуваат во Шенген-зоната заради вработување, ќе мора претходно да си го решат статусот со добивање работна дозвола или виза за подолг престој во согласност со законите на конкретната држава-членка на Унијата.

Според агенциите за посредување на работа, најголем интерес за работа надвор од Македонија имаат лицата од 23 до 40-годишна возраст. Повеќето од нив се со ниски квалификации, а помал е бројот на висококвалификувани.¹⁷ Аналитичарот Сем Вакнин смета дека во првите 10 години од визната либерализација, меѓу 85 до 100 илјади образовани, млади и вешти кадри засекогаш ќе ја напуштат Македонија за да работат во странство.¹⁸ Условите и начините за влез со намена за работа, студирање или за подолг престој ќе се разгледуваат однапред, во сообразност со Законот за странците во конкретната држава-членка. Државјаните на Македонија ќе мора, во согласност

¹⁶ Од овој датум Бугарите и Романците ќе имаат слобода да живеат и да работат во осумте држави коишто практикуваа транзициски период, додека останатите држави или не поставија транзициски период, или го либерализираа пазарот. Повеќе на <http://www.euromove.org.uk/index.php?id=20539>

¹⁷ <http://www.sitel.com.mk/dnevnik/biznis/nad-25000-makedonci-ke-ja-napushtat-zemjava>

¹⁸ <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=116934>

со важечкото законодавство на државата, да ги добијат сите потребни дозволи пред да влезат како што тоа го правеа досега. Притоа, најважно е државјанинот на Република Македонија кој ја вади дозволата, во времето додека трае постапката за добивање дозвола да не се наоѓа во државата-членка. Ако се утврди дека лицето што е во постапка за издавање прва дозвола за престој веќе живее во државата-членка, тоа може да биде причина за забрана за издавање на дозволата. Важен е и податокот дека политиката за легални миграции е многу специфична, постапките многу се разликуваат од една до друга држава-членка. Со оглед на фактот дека визната либерализација беше нарушена од македонските државјани, Министерството за внатрешни работи во изминатите години презеде засилени мерки. Според последните извештаи за кршењето на визниот режим, евидентирано е зголемување на кривичните дела злоупотреба на визниот режим со државите-членки на ЕУ и Шенгенскиот договор.¹⁹ Добивањето визна либерализација само покажа дека државата беше неподготвена и без доволно информации, што практично се однесува за слободата на движење на работната сила. Неопходно е државата да не ја повтори истата грешка и навреме целосно да ги запознае своите државјани со правилата за слободно движење во Унијата по стапувањето во членство.

ЗАКЛУЧОК

Европската Унија низ годините креираше посебни правила за слободно движење на работниците меѓу државите-членки, како и правила за движење на работната сила од трети држави. Разликата е во процедурата за добивање работна дозвола и во ограничувањето кога се работи за работници од трети држави. Но, со оглед на потребите за раст и развој на економијата и отворање нови работни места, и во ЕУ неопходни се, како нискоквалификувани, така и висококвалификувани работници од трети држави. Последните проширувања покажаа дека поголем број работници од новите држави се придвижија кон пазарот на труд во државите-членки, но нивниот број е ограничен со оглед на транзицискиот период предвиден со договорите за пристапување кон Унијата. Со оглед на искуствата од претходните проширувања на Унијата, може да се очекува дека на Република Македонија ќе ѝ се наметнат транзициски договори за слободен пристап кон пазарот на труд, со исклучок на определен број држави кои нема да го направат тоа. Работа во овие држави што ќе го либерализираат пазарот на труд прво ќе побараат работниците што се со ниска квалификација и со ниско образование, со што може да се очекува намалување на процентот на невработеност. Но, во таа насока, неопходно е да се преземат мерки за спречување на големи емиграциски бранови, особено на висококвалификуваната работна сила, т.н. brain drain. Долгата постапка за вработување, како и непознавањето на јазикот на државата-членка, се главните причини поради кои македонските работници нема да се одлучат лесно да ја напуштат државата.

¹⁹ <http://www.mvr.gov.mk/ShowAnnouncements.aspx?ItemID=13258&mid=1094&tabId=201&tabindex=0>

ABSTRACT

This paper aims to analyze the current unemployment issue in the country and the perspective in this domain after joining the European Union and accession to the EU internal market. The author's views are based on the experience of previous enlargements, especially in the cases of Bulgaria, Romania and Croatia as the most recent EU Member States and that of transitional countries that are closest to the Republic of Macedonia. In this context, the article emphasizes the application of the principle of non-discrimination and social equality as one of the main preconditions for joining the labor market of the EU. It also briefly analyzes the transitional arrangements for joining the labor market of the EU and the possible implications of the future accession to the EU for the labor market of the Republic of Macedonia.

Стручна статија
УДК: 338.124.4(100):338(497.7)

► СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА, НЕЈЗИНИТЕ ВЛИЈАНИЈА НА МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА И ВЛАДИНИТЕ АНТИКРИЗНИ МЕРКИ

автор: Анета Стојановска-Стефанова

По „големата депресија“ од 1929 година, која направи пустош во клучните бизниси, финансиската криза што започна во 2007 година е втората по ред најголема економска катастрофа што го погодила човештвото. Постојат повеќе гледишта за тоа кои се причините за појавата на новата светска економска криза. Едно од гледиштата е дека светската економска криза настанала поради преголемата кредитна задолженост на граѓаните, а додека според друга теорија, светската економска криза настанала поради лесниот начин на добивање кредити, како и неправилната процена на ризикот.

Сепак, теоретичарите се согласни дека главниот причинител за настанокот на ваквата ситуација треба да се бара во падот на банкарскиот систем во Соединетите Американски Држави (САД), односно во уривањето на пазарот на хипотекарно кредитирање. Резултат на кризата беше пропаѓањето на многу успешни компании, стечај на дел од најмоќните банки во САД и во светот и масовни отпуштања.

Кога акциите на Американската берза доживеаја драматичен пад, односно берзанскиот индекс крахираше, беше испратен јасен сигнал дека светот е влезен во тешка економска криза. Во САД, цената на една типична американска куќа за само една година од почетокот на кризата порасна за над 100 %.

Ваквиот тек на настаните придонесе светската економска криза брзо да доживее своја експанзија во 2008 и 2009 година.

„Економските циклуси, периодичната замена на експанзиите на економската активност со рецесии, се неминовна карактеристика на пазарните економии и интелектуален предизвик за економистите, особено во периодот по Големата депресија (1929 – 1933 година). Статистичка евиденција за економските циклуси во САД постои од далечната 1795 година. Од оваа пресвртна година во историјата на капиталистичкиот економски систем, па сè до 1937 година, во САД се јавија 17 комплетни економски циклуси, со просечно временско траење од 8,2 години (Алвин Хансен), а во периодот по Втората светска војна, САД и светската економија поминаа низ 11 комплетни економски циклуси (Стиглиц). Феноменологијата на економските циклуси по Втората светска војна е битно променета под дејство на зголемената државна интервенција во економијата, појавата на стагфлацијата за време на првиот нафтен шок и сè поголемата глобализација на вкупните економски текови. Истото се однесува и за феноменологијата на финансиските кризи“.¹

Падот на американската економија, верижно предизвика пад и на останатите светски економии. Европската, а особено Азиската берза доживеаја, исто така, драматичен пад. За разлика од силните светски економии, земјите со послаби економии и земјите во развој, како што е случајот и со Република Македонија, не ги почувствуваа толку интензивно влијанијата од глобалната криза, иако не може да се каже дека таа нив сосема ги заобиколила.

ВЛИЈАНИЕТО НА СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА ВРЗ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Светската економска криза, која почна од САД и како лавина ги зафати сите развиени земји, почна интензивно да се чувствува и во Македонија. На почетокот реагираше реалниот сектор – металургијата, текстилните фабрики, кожарската индустрија, кои на почетокот веднаш најавија можност за масовни отпуштања. Вториот бран ги погоди транспортерите, кои загубија голем дел од своите клиенти. Најдрастично намалување на продажбата, дури за 50 отсто, имаше на пазарот на недвижности, а најмал пад кај автомобилите и кај облеката – околу 5 отсто. Неочекувано, но голем пад имаше и во продажбата на храна.

„Македонија, во основа, има една предност и еден недостаток во смисла на тоа како може да се одговори на предизвиците. Недостатокот е тоа што голем дел од стопанските активности се евроизирани, така што има релативно висок степен на евроизација на економијата. Тоа значи дека она што се случува во економијата на земјата, односно обврските и побарувањата на фирмите се врзани со еврото и со движењата во еврозоната. Од друга страна, Македонија има предност во еден сегмент во однос на некои други земји, да речеме, во однос на Хрватска и други земји од регионот. Тоа е нискиот степен на надворешна задолженост на земјата, што, на некој начин, сепак остава

¹ Академик Таки Фити, тркалезна маса „Република Македонија и светската економска криза“ – 04.9.2009, Фондација Меморијален центар „Никола Кљусев“ – Скопје, февруари 2009, Скопје, стр.9-11

некаков простор, барем привремено, за помало приспособување на фискалната политика и можност, преку добро дизајнирани активности на страна на буџетската потрошувачка, да се компензира дел од намалената вкупна потрошувачка и од намалената вкупна активност во земјата. И токму од тие причини (такви се и советите на меѓународните институции), таму каде што има таква комбинација и каде што има можност преку инфраструктурни проекти да се поддржи економската активност, таму треба да се влијае за намалување на загубата на економска активност.²

Влијанието на глобалната економската криза во Република Македонија најмногу се почувствува кон самиот крај на 2008 година и во текот на 2009 година. Тогаш настана пад во индустриското производство, се намалија активностите кај поголем број индустриски гранки, стагнираше соработката меѓу трговските партнери, што од друга страна резултираше со намалување на вкупната потрошувачка, а тоа значеше намалување на побарувачката на наши производи на странските пазари, односно намалување на надворешната побарувачка на македонски производи и зголемен трговски дефицит.

„Кризата во Македонија се карактеризираше со следните ефекти врз домашната економија:

- пад на индустриското производство;
- зголемен трговски дефицит;
- намалени странски директни инвестиции;
- намалена буџетска ликвидност и
- намалена финансиска ликвидност во економијата и зголемени каматни стапки“.³

Република Македонија веднаш штом ги почувствува првите сигнали од глобалната економска криза, презеде мерки со цел ублажување на последиците и отстранување на штетите кои би биле предизвикани од кризата. Досега Владата на Република Македонија има донесено четири пакети на антикризни мерки.

И покрај зафатеноста на Република Македонија од светската економска криза, прогнозите на меѓународните институции за економската ситуација во Македонија беа оптимистички и охрабрувачки. Според Светската банка, Македонија се покажа како најотпорна на последиците од светската финансиска криза, за разлика од поголемиот дел од земјите во регионот, како Хрватска, Турција, Бугарија и Србија. И според ММФ, Македонија котира највисоко во Југоисточна Европа во поглед на отпорноста кон последиците што ги наметнуваше кризата.

² М-р Зоран Ставревски, вицепремиер и министер за финансии на Република Македонија, обраќање на тркалезна маса „Република Македонија и светската економска криза“ – 04.9.2009, Фондација Меморијален центар „Никола Кљусев“ – Скопје, февруари 2009, Скопје, стр.14-15

³ Министерство за економија на Република Македонија, <http://www.economy.gov.mk/?ItemID=23EADE335C3C214F914B15655F338F9C>

АНТИКРИЗНИ МЕРКИ ЗА УБЛАЖУВАЊЕ НА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД СВЕТСКАТА ЕКОНОМСКА КРИЗА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Владата на Република Македонија во ноември 2008 година донесе три пакети на мерки, а во 2010 година го донесе и четвртиот пакет мерки, со кои се ублажуваат негативните последици од светската економска криза.

„Мерките од првиот пакет, во износ од 330 милиони евра, беа насочени кон претпријатијата со нарушена ликвидност и наталожени проблеми од минатото, но и кон фирмите коишто добро работат (преку олеснувањата кај данокот на добивка, намалените царини и социјални придонеси, намалените даноци за земјоделците итн.). Благодарение на овие мерки се спречи пропаѓањето на голем број стопански субјекти и останувањето без работа на илјадници работници“.⁴

Дополнително, Владата како втор пакет мерки донесе 8-годишна Програма за реализација на инфраструктурни проекти во вкупен износ од околу 8 милијарди евра. Таа опфати проекти во патната и железничката инфраструктура, енергетскиот сектор, станбената изградба, животната средина, спортската инфраструктура и други капитални проекти. Реализацијата на оваа Програма на краток рок ќе го помогне економскиот раст во услови на криза, преку поддршка на градежништвото и други сектори, додека на долг рок ќе ја подобри конкурентноста на македонската економија.

Во првите месеци од 2009 година, светската економска криза дополнително се продлабочи, и проекциите за економскиот раст на земјите од ЕУ и САД за 2009 година се понегативни од првичните проекции. Влијанието на светската рецесија врз македонското стопанство беше сè поизразено, при што погодени беа сите сектори. Поради ова беше создадена потреба од нов, трет пакет мерки со кои се очекуваше дека ќе се ублажат последиците и ќе се подобрат условите за функционирање на компаниите.

Пакетот опфаќаше 70 антикризни мерки коишто се однесуваа на 3 сегменти: 1) ребаланс на буџетот, кој вклучуваше ревидирање на макроекономските проекции и соодветно намалување на приходите и расходите на буџетот согласно со новонастанатите околности; 2) кредитна поддршка на претпријатијата преку кредитна линија од ЕИБ во износ од 100 милиони евра наменети за: а) долгорочни, инвестициски кредити, б) краткорочни кредити за обртни средства, в) субвенционирање на каматните стапки за претпријатијата и г) издавање гаранции; и 3) други мерки за поддршка на претпријатијата, вклучително мерки за олеснување на извозот на стоки, намалување на трошоците и сл.

Меѓу позначајните мерки, во насока на намалување на трошоците, се издвојуваа: времената забрана за нови вработувања во 2009 година, во државната администрација и во јавниот сектор; одлагањето на 10%-тното зголемување на платите во државната администрација и во јавниот сектор,

⁴ Заменик на претседателот на Владата на Република Македонија, <http://www.vicemanager.gov.mk/?q=node/451>

предвидено за октомври 2009 година, за следната година; намалување на ставката за тековни расходи кај сите буџетски корисници во просек за 16% во однос на постојниот буџет; продолжување на забраната за набавка на мебел, опрема, возила и други непродуктивни расходи во државните институции.

– Мерки за кредитна поддршка на претпријатијата; кофинансирање долгорочни кредити за инвестиции во износ од 50% и целосно гарантирање на кофинансираниот дел, како и субвенционирање на каматата; кофинансирање краткорочни кредити за обртни средства во износ од 50% и целосно гарантирање на кофинансираниот дел, како и субвенционирање на каматата; субвенционирање камати на кредити одобрени од комерцијалните банки; издавање гаранции.

ПРВ ПАКЕТ АНТИКРИЗНИ МЕРКИ

Во обид да ја заштити економијата од светската финансиска криза, македонската Влада објави десет мерки во износ од 330 милиони евра. Владата, исто така, предвиде да ги отпише неплатените здравствени осигурувања на претпријатијата за четири години, ако продолжат со плаќање на овие придонеси во истиот тој период. Во рамките на пакетот се примени даночен отпис за каматите на паричните казни за неплатениот персонален данок на претпријатијата, данокот на капитална добивка, данокот на додадена вредност, данокот на имот и пензиските придонеси. Ваквиот долг можеше да се плаќа на рати. Се вовеле тригодишно замрзнување на заостанатите долгови за претпријатијата коишто доцнат со пензиските придонеси. Со цел да им помогне на земјоделците, Владата ги намали нивните даноци и ги елиминираше целосно за оние што заработуваат помалку од 5.000 евра годишно. Другите граѓани и претпријатија добија намалување на даноците за персонален доход и имот.

ВТОР И ТРЕТ ПАКЕТ АНТИКРИЗНИ МЕРКИ

Пакетите опфаќаат 70 антикризни мерки коишто се однесуваат на 3 сегменти: 1) ребаланс на буџетот, кој вклучува ревидирање на макроекономските проекции и соодветно намалување на приходите и расходите на буџетот согласно со новонастанатите околности; 2) кредитна поддршка на претпријатијата преку кредитна линија од ЕИБ во износ од 100 милиони евра наменети за: а) долгорочни, инвестициски кредити, б) краткорочни кредити за обртни средства, в) субвенционирање на каматните стапки за претпријатијата и г) издавање гаранции; и 3) други мерки за поддршка на претпријатијата, вклучително мерки за олеснување на извозот на стоки, намалување на трошоците и сл.

ЧЕТВРТИ ПАКЕТ АНТИКРИЗНИ МЕРКИ

Пакетот опфаќа 24 мерки коишто се однесуваат на областите на даночната политика, кредитната политика, земјишната политика, имотно-правните

прашања, земјоделството, градежништвото, социјалната политика, како и мерки во областа на регулаторната гилотина. Со новите антикризни мерки се направи измена на Законот за данок на додадена вредност, со која фирмите наместо на 15-ти во месецот, можеа да ги плаќаат обврските во однос на ДДВ на 25-ти секој месец.

Се намали надоместокот за приватизација на градежно земјиште кај правните лица кои сакаат да го приватизираат земјиштето што е под нивните објекти и дворови за 30 проценти. Пакетот мерки предвиде измена во Законот за денационализација со која управната постапка ќе завршува со одлука на второстепената комисија, а беа предвидени и подобрувања на условите за користење на кредитната линија од Европската инвестициона банка и Македонската банка за поддршка на развојот. Покрај тоа, се воведо нова кредитна линија за поддршка на микро, мали и средни трговски друштва. Мерките предвидуваа спречување на увозот на производи што не се произведени по одредени меѓународни стандарди што ги има прифатено Република Македонија, со цел заштита на домашните производители и потрошувачи од несоодветна конкуренција и да се олеснат критериумите за добивање финансиска поддршка. Целта на четвртиот пакет на новите антикризни мерки од 2010 година беше да се предизвикаат позитивни ефекти не само на краток рок за стимулирање на растот и развојот во земјата, туку и за подобрување на квалитетот на живеење на сите граѓани, како и за подигнување на конкурентноста на македонската економија.

ЗАКЛУЧОК

Според најновите економски показатели, глобалната економија заживува, но невработеноста не се намалува, што е знак дека кризата не е завршена. Глобалната економија конечно почна да излегува од длабоката рецесија, пред сè, благодарение на растот во Азија, но и на економската стабилизација во другите делови од светот.

Според Светската банка, постојаниот силен раст во Кина ќе влијае на економскиот раст на земјите во развој и се очекува и забрзување на растот во земјите коишто се опоравуваат од последиците од светската финансиска криза. Меѓународниот монетарен фонд ја намали својата прогноза за растот на глобалната економија и предупреди на геополитичките ризици со кои таа се соочува. Кризата во Украина исто така се очекува да остави белези и да има сериозни последици по економијата.

ММФ очекува економијата на САД, најголемата светска економска сила, во 2014 година да порасне за само 1,7 проценти, што е најнизок раст од завршувањето на рецесијата од пред пет години. Ова е значително намалување на растот во споредба со претходната прогноза од 2,9 проценти и се должи воглавно на драстичниот пад на американскиот БДП од 2,9 отсто во првиот квартал од годинава.

Abstract

Once it felt the first signs of the global economic crisis, the Macedonian government took measures to ease the effects and remove the damages that would be caused by the crisis. So far the Government of the Republic of Macedonia has promulgated four packages of anti-crisis measures.

Thanks to these measures, the forecasts of the international institutions for the economic situation in Macedonia were optimistic and encouraging.

The measures of the first package in the amount of 330 million euros were aimed at enterprises with impaired liquidity and multiple problems of the past, but also at companies that work profitably (through exemptions in income tax, lower customs and social contributions, reduced taxes for farmers, etc.). Thanks to these measures the collapse of a number of economic entities and the job losses for thousands of workers were prevented.

The second and third package included 70 anti-crisis measures that related to three segments: 1) rebalance of the budget, 2) credit support to enterprises through a credit line from the EIB in the amount of 100 million euros, and 3) other measures to support the enterprises. The fourth anti-crisis package included 24 measures related to the areas of tax policy, credit policy, agricultural policy, property-legal issues, agriculture, construction, social policy and measures in the field of the regulatory guillotine.

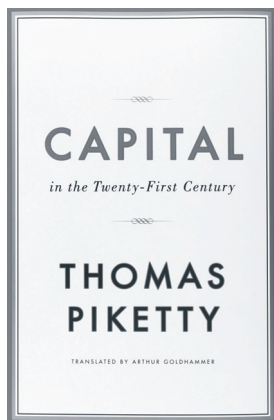
Keywords: global economic crisis, financial crisis, economy, politics, policy, government, anti-crisis measures

► КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ДЕЛОТО „КАПИТАЛОТ ВО 21 ВЕК“, ОД Т. ПИКЕТИ

Стручна статија
УДК: 330.142.20*(049.3)

автор: Бојан Богевски

Своето дело „Капитализам: сокриен идеал“ Ајн Ренд ќе го отвори изјавувајќи дека „ниту еден политичко-економски систем во историјата на човештвото не ја докажал својата вредност користејќи му на човештвото како капитализмот – и, истовремено, ниеден систем не бил поагресивно напаѓан“. Така, без разлика на фантастичниот прогрес во последните 70–80 години, во секоја сфера од живењето (од здравствените и образовните услуги, до инфраструктурата и економско-технолошкиот развој, па сè до намалувањето на сиромаштијата), капитализмот е постојано исправен пред нови предизвици. Последно, во екот на финансиската криза од 2007 година и по протестите на движењето „Осциру Wall Street“, повторно се актуализираше прашањето со „социјалната нееднаквост“. Дури и Папата Франсис се приклучи на трендот (преку својот профил на Твитер), изјавувајќи дека „нееднаквоста е коренот на општественото зло“.

Во ваква интелектуално-политичка клима, Томас Пикети го објавува своето епохално дело, „Капиталот на 21 век“. Делото претставува круна на 15-годишното истражување на професорот Пикети со неговите соработници Ентони Аткинсон и Емануел Саш „посветено на разбирањето на историската динамика на богатството и приходите“.¹ Тие се обидуваат да одговорат:

Дали динамиката на акумулацијата на приватниот капитал неизбежно води кон концентрација на богатството кај неколкумина, како што веруваше и Карл Маркс во 19 век? Или пак, во понатамошните фази на развојот, балансирачките сили на економскиот раст, конкуренцијата и технолошкиот прогрес водат кон намалување на нееднаквоста и кон

¹ Thomas Piketty: *Capital in 21-st Century* (Harvard University Press, London, England, 2014), p.6.

поголема хармонија меѓу класите, како што тврдеше Симон Кузнец во 20 век?²

Пикети тежнее кон одговорот на Маркс, тврдејќи дека најбогатите 10% (во развиените западни земји) присвојувале 45-50% од вкупните национални приходи во периодот 1910 – 1920 година, по што следува пад на 30-35% во 40-тите години, проследено со стабилизација во периодот 1950 – 1970, за потоа, сè до денес, *приходната* нееднаквост³ да се врати на слично ниво како на почетокот од 20 век.⁴

Она што е поважно, Пикети смета дека нашол „фабричка грешка на капитализмот“, која нè турка кон „бескрајна спирала на неегалитарно живеење“ и која дава одредено објаснување за „социјалната нееднаквост“.⁵

„Во капитализмот“ – проф. Пикети ја почнува својата приказна – „постојат моќни механизми кои нè туркаат кон поголема или помала еднаквост“.⁶ Уште пострашно, слободниот пазар не содржи „природен, спонтан процес кој би ги превенирал дестабилизаторските, неегалитарни сили да станат перманентна карактеристика на системот“.⁷ Кои се овие „сили“ коишто се толкав проблем за целиот политичко-економски систем!? Од една страна, споделбата на знаењето и инвестициите во „човечкиот капитал“ се главната причина што професорот ја идентификува како двигател кон поголема еднаквост. Од друга страна, пак, особено во услови кога „економскиот раст е низок, а повратокот на инвестиран капитал е голем“⁸, системот тежнее кон акумулација и концентрација на богатството во рацете на најбогатите и зголемување на нееднаквоста. Или, како што Пикети го објаснува истото со елегантна, веќе позната формула: $r > g$ (r – просечната годишна стапка на повраток на капитал изразена како % од вкупната вредност; g – стапка на економски раст). Едноставно кажано, Пикети тврди дека во доцниот 20 век (како и во раниот 19), стапката на поврат на инвестиран капитал честопати ја надминува стапката на економски раст и, со текот на времето, поради ефектот на таложење (compounding), богатството на капиталистите релативно се зголемува во споредба со другите приходи. Како што расте оваа „фатална нееднаквост“, доколку не се преземе нешто, граѓаните

² Ibid, p. 8.

³ Токму Емануел Саш покажа во едно од своите истражувања дека „делот од богатството кој им припаѓа на најбогатите... денеска е многу помал [за речиси цели 20%: н.з.] во споредба со периодот пред Големата депресија. Наодите покажуваат дека речиси нема никаква значителна концентрација на богатството од 1995 година до денес [2004]“. Дополнително, голем број економисти тврдат дека ако сме загрижени за „социјалната нееднаквост“, *приходната* нееднаквост не е најдобар показател. Видете повеќе кај Will Wilkinson: *Thinking Clearly about Economic Inequality*, CATO Policy Analysis n. 640, July, 2009.

⁴ Во овој осврт ќе ги земеме како дадени емпириските наоди на Пикети. Сепак, важно е да се укаже, што е нормално и очекувано, дека голем број економисти ги предизвикаа овие емпириски наоди, меѓу кои најпозната е критиката од Крис Гилс, уредникот за економски прашања во Financial Times, сумирана заедно со репликата на Пикети: http://www.nytimes.com/2014/05/31/upshot/everything-you-need-to-know-about-thomas-piketty-vs-the-financial-times.html?_r=1&abt=0002&abg=0.

⁵ Ibid, p.309.

⁶ Ibid, p. 21.

⁷ Ibid, p. 21.

⁸ Ibid p. 23.

ќе почнат да бараат радикални политички реформи, коишто можат целосно да ја уништат пазарната економија.

За среќа, сметаме дека приказната на проф. Пикети не е доволно уверлива. Прво, фокусот на нееднаквоста лесно може да не оттргне од вистинската слика и е далеку од репер за благосостојбата и праведноста во една земја. На пример, согласно со коефициентот Џини, САД е на слично рамниште со Гана. Сепак, не познаваме многумина кои попрво би избрале да живеат во Гана наместо во Америка (Гана е на 136. место согласно со индексот за човечки развој на Обединетите Нации, додека пак, САД се на 12!).⁹ И што ако „социјалната нееднаквост“ е проследена со општо зголемување на стандардот на мнозинството граѓани, како што е случај во најголемиот број западни земји!? Економијата не е *zero-sum game*! Можеби одредени граѓани полесно акумулираат богатство, но не може да се тврди дека еден Бил Гејтс и Стив Џобс го направија своето богатство на сметка на останатите. Имено, во САД, од 1979 г. па наваму приходите на најсиромашните 20% се речиси удвоени (истиот период во кој расте и приходната нееднаквост). Покрај ова, денес на речиси сите нас ни се достапни огромен број нови производи и услуги (од одлични паметни телефони, клими, машини за домаќинство и компјутери, па сè до поефикасни лекови и што уште не) коишто, пред сè, го подобруваат животот на обичниот граѓанин. Иронично, но и самиот модел на Пикети дозволува да расте социјалната нееднаквост истовремено со стандардот на работниците! Професорот Рајсман објаснува:

Богатството на богатите може да се зголемува во онаа мера во која тие ќе штедат и ќе инвестираат од она што ќе го заработат поради релативно високата стапка на повраток на капитал. Но, во онаа мера во која тие ќе го сторат ова, економскиот развој ќе има тенденција да се зголемува, и стапката на повраток на капитал да се снижува. Економскиот развој ќе има тенденција да расте сè додека заштедите резултираат во зголемена понуда на капитални добра коишто служат за зголемување на производството...¹⁰

Сепак, делото на Пикети е карактеристично по тоа што нè предупредува, пред сè, за ситуацијата во која економскиот раст е мал, а стапката на повраток на капитал е висока, односно каде што соодносот капитал/приходи постојано се зголемува. И тука наидува на голем проблем, проблем кој може да му го урива целото образложение на постоечката социјална нееднаквост, а кој прв го воочи Лери Самерс:

„Пикети тврди дека економската литература ја поддржува неговата претпоставка дека повратокот на капитал се снижувал пополека (со технички жаргон, еластичноста на супституцијата е поголема од 1), и следствено, уделот на капиталот се зголемува со неговата акумулација. Но, мислам дека тој погрешно ја толкува литературата со тоа што ги помешува

⁹ Поопширно за овој аргумент видете кај Will Wilkinson: *Thinking Clearly about Economic Inequality*, CATO Institute, Policy analysis n. 640, July 2009.

¹⁰ <http://georgereismansblog.blogspot.com/2014/04/smith-marx-and-piketty-reismans-new.html>

нето и бруто-повратокот на капитал. Точно е дека како се акумулира повеќе капитал, аутпутот се намалува пополека, но нема никаква дилема дека пропорционално се зголемува депресијацијата. А токму нето-повратокот на депресијација е релевантен фактор за акумулацијата на капитал. Јас не знам за студија што го измерила аутпутот во нето-износ, односно дека еластичноста на супституцијата е поголема од 1, и знам неколку што го тврдат обратното“.

Ако се зголеми капиталниот фонд, што можеме да кажеме за уделот на приходи кои капиталистот ќе ги стекне во споредба со работниците? Па, постојат две сили. На една страна, колку поголем е капиталниот фонд, толку повеќе капитални добра што ќе му носат приходи на капиталистот. Од друга страна пак, колку поголем е капиталниот фонд, толку е пониска реалната стапка на повраток на капитал r (поради законот за опаѓачки приноси). Дали капиталистот ќе има поголеми или помали приходи, ќе зависи од тоа, која од овие две сили ќе преовлада, т.е. како што расте капиталниот фонд за $x\%$, дали приносите по единица капитално добро ќе порасне за повеќе или помалку од $x\%$?

Пикети сака да докаже дека процентот на приноси кој завршува во џебот на капиталистите ќе расте со текот на времето, значејќи дека делот на работниците ќе биде пропорционално помал во однос на вкупниот аутпут во иднина. Така, тој мора да покаже дека параметрите на неговата претпоставена функција на производство се такви што зголемувањето на капиталниот фонд за $x\%$ ќе ја намали стапката на повраток на капитал за помалку од $x\%$. Со економски жаргон, Пикети треба емпириски да покаже дека „еластичноста на супституција“ е поголема од 1. Тој и се обидува да го докаже ова, неуспешно – со помешување на бруто со нето-повраток на капитал.¹¹

Важно е да се истакне и дека моделот на Пикети е механички, при што капиталот е разбран како хомогена категорија којашто автоматски генерира приходи. Ваквиот приказ ја отвора и вратата за прогласување на наследеното богатство за „неморално“ или пак, „незаслужено“, со што полесно е да се предложат конфискациони даноци (прегазувајќи ја волјата и правото на слободно располагање со наследството на оној што го создал!). Спротивно на ова, капиталот е хетерогена комплексна категорија чие оплодување зависи од успешноста при стратешко преземање инвестициски ризик. Следствено, не постои една единствена стапка на повраток на капитал. Со други зборови, не е сеедно дали инвестираш во државни обврзници, кои воглавно имаат ниски приноси или пак, во Мајкрософт или Епл, каде што пак, никој не ти гарантира дека ќе стане тоа што денеска се. Како што потенцира Тајлер Коен во својот одличен осврт, „многу попрецизна слика за стапката на повраток на капитал би го инкорпорирал ризикот кој го преземаат инвеститорите, категорија која воглавно недостасува во целата книга“.¹²

¹¹<http://www.democracyjournal.org/33/the-inequality-puzzle.php?page=all>

¹²Tyler Cowen: *Why a Global Tax Won't End Inequality*, Council on Foreign Relations, June 2014.

Пред да се осврнеме на решенијата на Пикети за „избегнување на спиралата на неегалитарно живеење“ и „поправеден капитализам“, важно е да се напомене дека тој не нуди уверливи аргументи зошто нееднаквоста е неправедна. Никаде не е одговорено клучното прашање: „дали еднаквоста треба да го има постојниот статус на непредизвикан етички идеал?“¹³ Тука нема простор за поширока дискусија на ова прашање, но доволно е да се каже дека треба да се остави веројатноста дека Бил Гејтс, Џеф Безос или Џек Ма (основачот на Али Баба), како и многумина други, се многу побогати од останатите по заслуга, со креирање производ/услуга што значително ни го подобрила животот, а не обратно!

Ако се дозволи оваа можност, тешко може да се оправдаат конфискаторните прогресивни даноци на Пикети од 50% даночна стапка за секој кој има годишни приходи над 200.000 евра и стапка од 80% за секој кој заработува над 500.000 евра, комбинирано со годишен данок на богатство во зависност од неговата висина!? Тешко може да се нарече правда присилното одземање на она што е туѓо, претпоставувајќи дека гореспоменатите претприемачи немаат легитимно право врз богатството и приходите што ги имаат создадено (или пак дека имаат само делумно право – до одреден износ)!? Планот на Пикети – и воопшто, на оние што го поддржуваат, е всушност крајна перверзија на правдата: „наместо еднаквост пред законите и заштита на праведно стекнатата сопственост и слобода на секој поединец, се предлага стара алтернатива, но со ребрендирано име – празниот и нејасен концепт на „социјалната правда“ и политизација на економскиот живот“.¹⁴ Згора на ова, предлогот на Пикети е со голема доза на наивност за опасноста од концентрација на голема моќ и средства во државата и политичките структури, односно дека неговиот предлог ќе создаде нееднаквост во моќ. Имено, како што предупредува Питер Бауер, „светиот грал на економската еднаквост бара смена на ветеното намалување на разликите во приходите и богатството со многу поголема и поопасна нееднаквост во моќта меѓу властодршците и граѓаните“.¹⁵

На крајот, да речеме дека предлогот на Пикети е добронамерен и чисто од практични причини – ако не се намали социјалната нееднаквост, ќе пропадне капитализмот (а немаме подобра алтернатива). Но, дали неговите конфискаторни даноци нема да направат поголема штета!? Постои, генерално, силен консензус меѓу економистите (од разни економски школи), дека високите даноци, без разлика дали се на доход или пак на капитал, го обесхрабруваат

¹³Murray Rothbard: *Egalitarianism as a Revolt against Nature*, (Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama, 2000), 2nd edition, p. 5

¹⁴Barton Hinkle: *The Great Inequality Debate*, Reason blog, January, 2014 (<http://reason.com/archives/2014/01/08/the-great-inequality-debate>)

¹⁵Патем, за оние кои се повикуваат на демократијата, а не на слободата како највисок идеал („капитализмот треба да е роб на демократијата“ – Пикети), со овие предлози се наоѓаат себеси во малку лицемерна ситуација. Додека ги воздигнуваат народот и демократијата, де факто, не се согласуваат со неговиот слободен избор направен на пазарот (Бил Гејтс е, пред сè, богат бидејќи милиони граѓани слободно одлучиле да го купат и да го користат производот што го нуди Мајкрософт!) и сакаат да го заменат со волјата на политичарите и државата! Фактички, промовираат редистрибуција на богатството, која ќе ја поништи веќе еднаш извршената дистрибуција која е, повеќе или помалку, во согласност со желбите на потрошувачите изразени на пазарот!

формирањето и зголемувањето на капиталниот фонд (преку кои се зголемува продуктивноста на работниците, а со тоа и нивните примања!), влијае негативно врз инвестициите во човечки капитал и врз отворањето нови бизниси. Поинаку кажано, ако последица на намалувањето на социјалната нееднаквост е економска стагнација, прашање е колку ќе ја поддржат програмата на Пикети, макар и да има нешто неморално во социјалната нееднаквост.

ABSTRACT

Thomas Piketty, the French professor of economics, and his book *Capital in the Twenty-First Century* have recently been the focus of debate among economists, politicians and intellectuals. With the publication of his monumental work based on empirical research done in the previous 15 years, professor Piketty aims to illustrate the “fatal flaw of capitalism”. Allegedly, the system itself contains “an inherent defect” that helps the rich to get richer, while the rest of the society sinks in “an endless inegalitarian crack”. Thus, Piketty is setting the tone of the debate for social inequality, especially interesting after the global financial crisis in 2007.

The following review offers a critique of the core of the work of professor Piketty, i.e. of his theory of capitalism that aims to explain his empirical research of inequality and the concentration of wealth and envisages that the system will be crashed if it is not saved from itself (with progressive, egalitarian policies). In addition, we discuss his suggestions for “saving capitalism” and argue that it would significantly worsen the economic conditions. More importantly, in order to lower the inequality in income and wealth, Piketty’s claims can potentially create significant inequality in authority. At the end, we briefly discuss the political and the philosophical aspects of the inequality issue and try to make a distinction between circumstances when it presents a realistic problem and when it is just an ideological joker in the pockets of the anti-capitalists.

Regardless of the critique offered here, the book *Capital in the Twenty-First Century* is his *magnum opus* that will be impossible to ignore in the future. His success is evident: it is at the top of the New York Times and Amazon best-selling lists, and there are numerous positive comments from authorities such as Paul Krugman, Martin Wolf and others. Of course, this has also been an additional challenge for the author to write this critical review.

Бојан Богевски е магистер по финансво право на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје. Во моментот е вработен во Стопанска банка АД – Скопје како Советник во Кабинетот на Генералниот извршен директор. Покрај редовните работни обврски, тој е потпретседател на здружението на граѓани Либертаријански клуб Атлас и активно ги промовира либертаријанската политичка филозофија, економската слобода и пазарната екологија. Бојан Богевски е стипендист на Фондацијата „Конрад Аденауер“ и студент на Летниот универзитет „Лудвиг фон Мизес“ (генерација 2011).
E-маил: bojanbogevski@yahoo.com

Д-р Горан Илиќ е вработен како доцент на Правниот факултет при Универзитетот „Св. Климент Охридски“ – Битола. Моментално ја извршува функцијата продекан за наука на Правниот факултет и функцијата сенатор во Сенатот на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ – Битола. Неговиот научен интерес опфаќа: политика и право на ЕУ, човекови права, индивидуална слобода, европски федерализам итн. Тој е автор на книгите: *„Европа на крстопат: Лисабонскиот договор како темел на надворешно-политичката моќ на ЕУ“* и *„ЕУтопија: надворешно-политичката моќ на ЕУ во идеологизацијата на пост – Американскиот свет“*. Д-р Горан Илиќ е соосновач на Институтот за истражување и европски студии – Битола. E-маил: goran.eu@gmail.com

Андреас Јарон бил студентски соработник на тимот за финансиски политики и политики на пазарот за труд при Одделението за политика и консалтинг.
E-маил: publikationen@kas.de

Весна Мицајкова докторирала на Економскиот институт – Скопје, во 2013 година. Има објавено повеќе трудови во домашни и меѓународни списанија. Нејзини полиња на научен интерес се: банкарство, финансии, макроекономија и монетарна политика. Вработена е во НЛБ Тутунска банка АД Скопје, од ноември 2005 година. E-mail: vmicajkova@yahoo.com.

Анета Стојановска-Стефанова е родена 1982 година. Магистер е на политички науки – област Европска и меѓународна политика и дипломатија и работи како асистент на Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип, во научната област Меѓународни односи, историја на дипломатија.
E-маил: aneta.stojanovska@gmail.com

Свето Тоевски е независен политички аналитичар – истражувач, предавач на Државниот универзитет во Тетово и дописник на Светскиот сервис на „Дојче веле“. Академските полиња на неговата истражувачка активност се политичките науки, особено јавното мислење и политичката култура и нивните корелации, евроинтеграциите, македонистиката, антрополошката лингвистика и лингвистичката антропологија. E-маил: sveto_dw@yahoo.com

Макс А. Хефер (1959), политолог и публицист, директор на одделот на „Капитал“; од почетокот на 2006 до крајот на 2009 година е управен директор на иницијативата „Нова социјална пазарна економија“.
Е-маил: max.hoefer@web.de

д-р Билјана Чавкоска е родена на 21.9.1981 во Струга. Докторира на правниот факултет „Јустинијан Први“ во 2010 година. Работи како доцент на Правниот факултет во состав на ФОН Универзитетот, и како визитинг-професор на државниот универзитет „Св. Климент Охридски“, Битола. Раководител е на катедрата за деловно право и член на уредувачкиот одбор на списанието „Правник“. Во 2013 година е номинирана за Национален координатор на Република Македонија за акција на COST-програмата финансирана од Европската Унија. Има објавено голем број меѓународни и домашни научни и стручни трудови од областа на меѓународното и деловното право во Велика Британија, Германија, Турција, Србија и во Босна и Херцеговина, како и поголем број трудови во домашни списанија и зборници. Е-маил: bcavkoska@yahoo.com

Bojan Bogeovski holds a MA degree in Financial Law from the Iustinianus Primus Faculty of Law in Skopje. He is currently employed in Stopanska Banka AD Skopje as Associate in the Chief Executive Officer's Office. Apart from his regular working responsibilities, he is Vice President of the Libertarian Club Atlas and actively promotes libertarianism, economic freedom and free-market environmentalism. Bojan Bogeovski is a Konrad Adenauer scholar and a Ludwig von Mises Summer University student (class of 2011). E-mail: bojanbogeovski@yahoo.com

Max A. Heffer (1959), politicologist and publicist, head of the Capital Department, managing director of the New Social Market Economy Initiative from 2006 to 2009, director of the Heffermedia Agency, Berlin (2010). E-mail max.hoefer@web.de

Dr. **Goran Ilić** is Assistant Professor at the Faculty of Law at the University of St. Clement of Ohrid in Bitola. He is Vice Dean of Research at the Faculty of Law and member of the University Senate. His scholarly interests include law and politics of the EU, human rights, individual liberty, European federalism, etc. He is the author of the books *Europe at the Crossroads: The Treaty of Lisbon as a Basis of European Union International Identity* and *EUtopia: The International Political Power of the EU in the Process of the Ideologization of the post-American world*. Dr. Goran Ilić is also co-founder of the Institute for Research and European Studies in Bitola. E-mail: goran.eu@gmail.com

Andreas Jaron was a student collaborator of the Team Financial Policy and Labour Market Policy at the Department Policy and Consulting. E-mail: publikationen@kas.de

Vesna Micajkova obtained her PhD degree in Economics from the Institute of Economics in Skopje in 2013. She has published several papers in international and domestic journals. Her scholarly fields of interest include banking, finance, macroeconomics and monetary policy. Since November 2005 she has been employed at NLB Tutunska banka AD Skopje. E-mail: vmicajkova@yahoo.com.

Aneta Stojanovska-Stefanova (1982) holds an MA in Political Science in the area of European and international politics and diplomacy. She is Teaching Assistant at the Goce Delcev University in Shtip where she teaches tutorials in international relations and the history of diplomacy. E-mail: aneta.stojanovska@gmail.com

Sveto Toevski is an independent political analyst, researcher, lecturer at the State University of Tetovo and correspondent of the "Deutsche Welle" World Service. Academic areas of his research activity include political science, public opinion and political culture and their reciprocal causal effects, European integration, Macedonian Studies, anthropological linguistics and linguistic anthropologist. E-mail: sveto_dw@yahoo.com

Biljana Čavkoska (1981) gained her PhD degree from the Iustinianus Primus Faculty of Law in 2010. She is Assistant Professor at the Faculty of Law at FON University and visiting professor at the State University of St. Clement of Ohrid in Bitola. She is also Head of the Department of Business Law and member of the Editorial Board of the journal *Jurist*. In 2013 she was elected National Coordinator of the Republic of Macedonia for COST Action financed by the European Union. Her papers have been published in numerous international scholarly journals in the area of international and business law (Great Britain, Germany, Turkey, Serbia, Bosnia and Herzegovina), and in domestic popular journals and annual faculty proceedings. E-mail: bcavkoska@yahoo.com

Издавач: м-р Ања Чимек

Основачи: д-р Горге Иванов, м-р Андреас Клајн

„Политичка мисла“ - Уредувачки одбор:

Ања Чимек	Фондација „Конрад Аденауер“, Германија
Андреас Клајн	Фондација „Конрад Аденауер“, Германија
Владимир Мисев	Институт за демократија „Societas Civilis“ Скопје, Република Македонија
Ненад Марковиќ	Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Република Македонија
Иван Дамјановски	Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Република Македонија
Гоце Дртковски	Издавачка куќа „Љубовта е петтиот елемент“, Република Македонија
Сандра Кољачкова	Фондација „Конрад Аденауер“, Република Македонија
Александар Бурка	CIVIC – Институт за меѓународно образование, Австрија
Сара Барбиери	Институтот за Централна и Источна Европа и Балканот, Италија
Дејан Павловиќ	Факултет за политички науки, Универзитетот во Белград, Република Србија
Жозе Раимундо де Араужо Карваљо Жуниор	Економски факултет, Сојузен универзитет Сера, Бразил
Иварс Ијабс	Факултет за општествени науки, Универзитетот во Латвија, Латвија
Лидиа Пука	Полскиот институт за меѓународни односи, Полска

Адреса:

ФОНДАЦИЈА „КОНРАД АДЕНАУЕР“, „Максим Горки“ 16, кат 3, МК-1000 Скопје, Тел.: 02 3231 122; Факс: 02 3135 290 Е-mail: Skopje@kas.de, Интернет: www.kas.de
ИНСТИТУТ ЗА ДЕМОКРАТИЈА “SOCIETAS CIVILIS” СКОПЈЕ, „Крагуевачка“ 2, МК-1000 Скопје Тел./ факс: 02 30 94 760, Е-mail: contact@idscs.org.mk, Интернет: www.idscs.org.mk
МАКЕДОНСКА АСОЦИЈАЦИЈА НА ПОЛИТИКОЛОЗИ, Е-mail: map@yahoogroups.com

Печат: Винсент графика

Дизајн: Дејан Кузмановски

Техничка подготовка: Пепи Дамјановски

Превод: Калина Јанева, Ива Фиданчева

Јазична редакција на македонски: Елена Саздовска

Јазична редакција на англиски: Рајна Кошка

Ставовите изнесени во списанието не се ставови на Фондацијата „Конрад Аденауер“ и Институтот за демократија „Societas Civilis“, туку се лични гледања на авторите. Издавачите не одговараат за грешки направени при преводот. Списанието се издава 4 пати годишно и им се доставува на политичките субјекти, државните институции, универзитетите, странските претставништва во Република Македонија.

Година 12, број 47, септември
Скопје 2014
ISSN 1409-9853

Publisher: Anja Czymmeck M.A.

Founders: Dr. Gjorge Ivanov, Andreas Klein M.A.

Politička misla - Editorial Board:

Anja Czymmeck	Konrad Adenauer Foundation, Germany
Andreas Klein	Konrad Adenauer Foundation, Germany
Vladimir Misev	Societas Civilis Institute for Democracy, Skopje, Republic of Macedonia
Nenad Marković	Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss. Cyril and Methodius University, Republic of Macedonia
Ivan Damjanovski	Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss. Cyril and Methodius University, Republic of Macedonia
Goce Drtkovski	“Ljubovta e pettiot element” Publishing House, Republic of Macedonia
Sandra Koljačkova	Konrad Adenauer Foundation, Republic of Macedonia
Alexandar Burka	CIVIC – Institute for international Education, Austria
Sara Barbieri	Istituto per l’Europa Centro-Orientale e Balcanica, Italy
Dejan Pavlović	Faculty of Political Science, University of Belgrade, Republic of Serbia
José Raimundo de Araújo Carvalho Júnior	Faculty of Economics, Federal University of Ceará, Brasil
Ivars Ijabs	Faculty of Social Sciences, University of Latvia, Latvia
Lidia Puka	The Polish Institute of International Affairs, Poland

Address:

KONRAD-ADENAUER-STIFTUNG ul. Maksim Gorki 16/3 MK - 1000 Skopje Phone: 02 3231 122; Fax: 02 3135 290; E-mail: Skopje@kas.de; Internet: www.kas.de
INSTITUTE FOR DEMOCRACY “SOCIETAS CIVILIS” SKOPJE ul. Kraguevačka 2 MK - 1000 Skopje; Phone/ Fax: 02 30 94 760; E-mail: contact@idscs.org.mk; Internet: www.idscs.org.mk
MACEDONIAN POLITICAL SCIENCE ASSOCIATION; E-mail: map@yahoogroups.com

Printing: Vinsent Grafika

Design: Dejan Kuzmanovski

Technical preparation: Pepi Damjanovski

Translation: Kalina Janeva, Iva Fidančeva

Macedonian Language Editor: Elena Sazdovska

English Language Editor: Rajna Koška

The views expressed in the magazine are not the views of Konrad-Adenauer-Stiftung and the Institute for Democracy “Societas Civilis” Skopje. They are personal views of the authors. The publisher is not liable for any translation errors. The magazine is published 4 times a year and it is distributed to political subjects, state institutions, universities, and foreign representatives in the Republic of Macedonia.

Year 12, No 47, September
Skopje 2014
ISSN 1409-9853